

Stephen Etches

STAROZAVJETNI PROROCI

PDF *by*

Kršćanska baptistička crkva

Novi Travnik, 2008.

www.kbcent.net

STAROZAVJETNI PROROCI

PROROČKI POLOŽAJ

Definicija proročkog položaja: Pojava proroštva seže od SZ. Ne treba nas iznenaditi bliska povezanost proroštva s postojanjem samog Izraela kao Božjeg naroda s kojim je Bogu bilo prirodno komunicirati na taj način. Bog je bio djelatan Bog koji je učestalo govorio svojem narodu. Upozoravao ih je i želio ih je dovesti na trag njihovim saveznim obavezama te ih ohrabriti. U ovom se zadnjem kontekstu nalazi proricanje budućnosti kao neuvjetovana vrsta.

Prva osoba koja je nazvana prorokom u Bibliji je bio Abraham, jer u njemu nalazimo značajne osobine uzornih proroka: bili su ljudi kojima se Bog povjerio te koji su iz tog razloga mogli zagovarati za druge. Zbog ovog povlaštenog položaja bili su pozvani da budu Božji govornici i prenesu Božje riječi narodu Izraelu. Međutim, Mojsije je uvijek oslikan kao najveći od proroka jer je saopćio (od Boga) osnovno gradivo izraelske vjere (*Tora*). Gledao je naprijed k dolasku jednog još većeg proroka, Isusa, koji bi dao svom narodu gradivo povezano s novim savezom, koji se temeljio na osobi i djelu Mesije.

Riječi proroka su često puta sadržale počela proricanja, tako da opravdaju i Boga i proroke pred narodom. Proroštvo je dakle prenošenje Božje poruke pod nadahnućem Svetoga Duha. Zbog posebnog duhovnog dara koji su posjedovali, proroci su bili i osposobljeni za uređivanje Pisma i određivanje granica kanona. Bili su vrhovni ljudski pisci Biblije, Božje nadnaravne objave čovjeku.

Klasični hebrejski prorok (*navi*) je netko tko je doživio božanski poziv i koji je temeljno nezavisno vjerska i karizmatika ličnost. Bio je pozvan i poslan u vjerski sistem kao osoba van situacije. Nije imao nasljedno pravo na položaj niti si je moga pripisati naziv prilikom političkog imenovanja. Proroci su u izraelskom poretku društva bili prvi: kraljevi su ih zanemarili samo na svoju vlastitu opasnost. Ovo vrijedi posebno za Iliju (Ahab), Natana (David), Izaiju (Ahaz), Amosa (Jeroboam II), Jeremiju (Jehoiakim i Cidkija), Ivan (Herod). Čak nalazimo kako je Jona rekao Kralju Asirije što učiniti!

Postoje tri upotrijebljene hebrejske riječi koje se prevode kao 'prorok' (*navi*,

roe, i *hoze*). Riječ *navi* označava jednog koji je pozvan (ili u poseban odnos s Bogom ili da ispuni poseban misijski zadatak). Riječ *roe* znači jedan koji vidi (nadnaravno) i *hoze* znači netko koji ima viziju.

Iako su možda imale sitne razlike značenja u raznim vremenima povijesti Izraela, upotrebljavane su bitno kao istoznačnice.

Dakle, prorok je prvenstveno čovjek koji prenosi riječ (od Boga) koja se odnosi na suvremene događaje. Ovo se prenošenje Božje riječi ostvaruje manjeviše u zanosnim doživljajima: prorok je imao vizije te u ovom stanju vidjelac vidi i čuje što drugi ljudi obično ne mogu iskusiti. On je prenesen u savjetovanje Božje: on uči nešto od Božjih tajnih planova i način na koji Bog upravlja. Prorok je iznad svega čovjek riječi Božje (Jr 18,18): njegov je zadatak saopćavanje. Njegovo se saopćavanje ne tiče općih izjava o metafizici ali ima točnu primjenu na ono što se događa ovdje i sada u povijesti te na pojedine okolnosti pojedinaca.

Proroci su obično bili blisko povezani sa svećenicima, no i s kraljevima. Često su bili članovi skupine (ponekad se radilo o učenicima) koje su djelovale iz svetišta poput Rame, Gibeaha, Betela i Gilgala. Jeremija i Ezekiel su zapravo poticali iz svećeničkih obitelji. Amos je, pak, imao dopuštenje da propovijeda u svetištu. Svećenici su bili usko povezani s kraljevskim dvorom, što doduše nije nikako značilo da su bili najobičniji kraljevi poslušnici.

Za iskorjenjivanje lažnih proroka postojala su dva testa istinitosti:

1. učenje i poruka govornika morale su odgovarati poruci Tore,
2. barem se jedno proroštvo moralo ispuniti za vrijeme prorokova života.

U slučaju Ilije i Elizeja dokaz (odnosno pečat) njihove istinitosti bila su čuda koja su izvodili.

Rijetko su riječi proroka sistematske: često puta su kratke rečenice, odgovaraju prilici, oslovljene su određenim okolnostima ili na pojedince (uglavnom kraljevi ili vođe) ili češće na ljude kao narod. Proroci su često puta održali svoje proroštvo na javnim trgovima, kod kraljevskog dvora ili u dvorištu hrama. Hramska dvorišta su najučestalije mjesto zato što je narod tamo dolazio čuti riječ od Gospodina. Ova proroštva je često puta zapisao pisar koji je bio učenik proroka ili njegov osobni tajnik, kako bi pribavio izvješće po kojem bi mogli prosuditi buduće događaje te pribaviti izvješće riječi Gospodnje. Kada su njihove riječi složili u knjigu (učenici ili tajnik),

građa se obično sastavljala po tri kriterija:

1. redosljed građe je ponajviše bio kronološki jer je omogućio poredak građe po redosljedu u kojem ju je prorok primio te je omogućio sakupljanje kratka životopisa;
2. poruke su bile svrstane po prokletstvima ili po građi u vezi sa stranim narodima;
3. eshatološka perspektiva je obično došla na kraju kao sreća poslije nevolje.

Obradivati ćemo knjige u povijesnom redosljedu zato što su povijesni događaji imali značajan odnos s onim što su proroci rekli. Kanonički redosljed (redosljed u kanonu) se određivao drukčije: Najprije su postavljena tri velika proroka (zbog časti i zatim zbog dužine njihovih knjiga), a zatim mali proroci (koji su više popisani po temama i vrsti književnosti nego po povijesnom redosljedu).

Može se vidjeti da je u izraelskoj povijesti Bog podigao proroke u četiri različita razdoblja, koja odgovaraju krizama tog doba:

- a) prva grupa: Ilija, Elizej i Joel su bili proroci 9. st. Kriza u sjeveru je bila prijatna da će Baalov kult od Fenicije preuzeti Izraela.
- b) Druga grupa: Jona, Izaija, Hošea, Amos i Mihej su bili proroci 8. st. Ovo je prethodilo protjerivanju Sjevernog kraljevstva sredstvom Asirije. Izaija se suprotstavio krizi uzrokovanoj idolopoklonstvom Manašea što je prijetilo izraelskom opstanku kao narodu.
- c) Treća grupa: Jeremija, Obadija, Nahum, Habakuk i Sefanija su bili proroci krajem 7. st., nešto prije druge krize, Babilonskog izgnanstva.
- d) Ezekiel je bio prorok Izgnanstva kao i Daniel. Prognanici su hitno trebali znati da je Bog još uvijek na prijestolju te da za njih ima budućnost.
- e) Četvrta grupa: Hagaj, Zaharija i Malahija su bili proroci Povratka krajem 6. stoljeća te početkom 5. st. Ovdje je kriza bila duševna klonulost zbog poteškoća s kojim su se susreli nakon povratka, osobito zbog neuspjeha u ponovnoj gradnji hrama.

Također trebamo imati na umu kako je veliki dio proročanstva napisan u obliku stihova. Dakle, radi se o poeziji. Iz istog razloga moramo biti oprezni u našem tumačenju tih stihova. Primjerice, moramo pretpostaviti da postoje mnogi slučajevi kada su živopisne metafore zapravo hiperbole.

Proročka služba uključivala je također uporabu oponašanja (mimike). Čini se da su proroci postali toliko nepopularni da su pozornost mogli privući jedino neobičnim ponašanjem. Jeremija je, primjerice, kao neženja lomio posude, nosio jaram, kupovao zemlju na kojoj bi potom sakrio kamenje, bacao svitke u rijeku. Bog je tražio od Ezekijela da učini još dramatičnije stvari; da odglumi opsadu Jeruzalema koja je simbolizirala raspršivanje naroda, otimanje njegovih dobara, ograničenje dostupnosti njegovoj hrani i suzdržavanje od žalovanja.

Na kraju se možemo zapitati zbog čega nemamo proročanstva koja su izrekli Samuel, Ilija ili Elizej. Razlog vjerojatno leži u činjenici da su bili toliko zaokupljeni događajima iz vlastitog vremena da se ono što su govorili nije odnosilo na kasnija razdoblja. Drugim riječima, nisu izricali dugoročna proročanstva koja bi se morala očuvati za kasnije naraštaje. Također moramo imati na umu da proročke knjige sadrže samo dio materijala kojeg su proizveli proroci. Isto tako moramo zapamtiti da sva proročanstva nisu izrečena u jednom navratu (odnosno odjedanput) te moramo uzeti u obzir postojanje dugih razdoblja tijekom kojih proroci nisu imali što za reći.

MJESTO PROROKA U KANONU

Proroci nisu samo bili Božji govornici i pisci nadahnutog Pisma nego i oni koji su ustanovili kanon nakon što su te brojne knjige napisane. Također su pregledavali prijašnju građu. Ne možemo zanemariti i činjenicu da su složili knjige Biblije u izvjestan redoslijed (drukčiji od našega).

Knjige SZ-a nisu bile poredane neplanski. Njihovo mjesto je trebalo omogućiti čitaocima učenje o općim duhovnim načelima, a to je bilo osobito važno svećenicima koji su se brinuli za božansku knjižnicu te svjetovnim vladarima koji su trebali izvoditi biblijsko zakonodavstvo usred naroda. Nakon Tore, prvi red je pripao Prorocima, dok je drugi red bio za Spise (Kraljevske knjige).

Podjela Proroka u (hebrejskoj) Bibliji je trostruka:

- 1) Raniji proroci,
- 2) Veliki proroci,
- 3) Mali proroci.

Poredani su po položaju i stoga kronološki. Dakle, Knjiga o Jošui/Sucima nalazi se prije Knjige o Kraljevstvima (Samuel+Kraljevi) jer se njena tema

odnosi na ranije razdoblje u izraelskoj povijesti, kada narod nije imao kraljeva. Druga podjela (Veliki proroci) ima istu kronološku osnovu: Izaija je održao svoja proroštva sredinom 8. st. dok je oko 627. godine svoju proročku službu održao Jeremija, potom oko 592. g. Ezekiel. Treća podjela (Mali proroci) također ima kronološku osnovu.

Knjiga o Jošui/Sucima je bila rad proroka Samuela (usp. Dj 3,24). Bio je prvi nazvan prorokom u službenoj ulozi od Mojsijeva vremena. Izaija (usp. 2 Ljet 32,32) je bio pisac knjige koja je uslijedila nakon Jošue/Sudaca, a to je Knjiga o Kraljevstvima (1+2 Samuelova, 1+2 Kraljevima). Ove knjige je vjerojatno završio i pregledao Jeremija (Baba Batra 15a). One su zapravo povijesne knjige, koje prethode Izaijinoj knjizi, jedan sasvim dobar uvod njegovim proroštva. U ovim knjigama on vjerojatno predstavlja tekuću povijest o Izraelovoj poslušnosti i kasnijim pobunama i kaznama prije izlaganja svojih proroštava o onom što bi im se dogodilo ako bi nastavili stopama svojih predaka. Ako je ovo objašnjenje istinito, ovo bi potvrdilo Izaiju pored Ezre kao jednog od velikih sastavljača kanona Pisma.

Jeremija je napisao Tužaljke; uglavnom tugovanje o smrti Jošije, pobožnom kralju (2 Ljet 35,25). Također je napisao Psalam 89 (usp. Stihove 38-40); držati spomen istom događaju te s time završio treću podjelu Psalama što obrađuje razaranje zemlje Izraela, Jeruzalema i hrama. Ovo pokazuje Jeremiju u ulozi sastavljača kanona. Do tada su se zadnji dodiri s kanonom zbili u Babiloniji nakon što su Židovi bili zarobljeni. Jeremija je najprije otišao u Egipat, ali se izgleda (po židovskoj tradiciji) vratio kako bi bio sa Židovima u Babiloniji (zabilježio je događaje koji su se zbili u Babiloniji nekih 26 godina poslije posljednjeg sužanjstva: usp. Jr 52,31-34). Jeremija je mogao tada predati Danielu (židovskom vođi u Babiloniji) bilo koja ostala proroštva koja je napisao (ili druge knjige koje je izbavio iz hrama). Dakle, postupak sastavljanja kanona, što je počelo u vrijeme Jošije, završio je s posljednjim djelatnostima Jeremije u Babiloniji.

U Babiloniji je Daniel bio izabran da bude jedan od knjižničara (Dn 1,4; postao je vrsnim u raznim područjima znanja sadržanog u knjigama) — kasnije glavni knjižničar — Nabukodonozorova dvora. Narav njegova posla dovela ga je u dodir sa svim književnim vrstama koje su u to vrijeme postojale. Ovo je uključivalo djela koja su bila izbavljena iz hrama u Jeruzalemu. Bio je upoznat sa Zakonom Mojsija (9,11), proroštvom Jeremije (9,2), proročkim knjigama Izraela (9,2) i izvjesnim drugim proročkim

knjigama koje su sadržale sudove nad narodima (7,10). Također je bilo nazvano Pismom istine (10,21) što je postalo dio Danielove vlastite knjige te nam je zabilježeno u Dn 11,2-12,4. Ovo zadnje proroštvo je najpodrobnije pretkazanje nađeno igdje u Bibliji. Dakle, Daniel je bio vrlo važna karika u povijesti nastanka kanona, jer je bio odgovorna osoba kroz koju su božanske knjige SZ-a bile sačuvane u Babiloniji. Ovo je omogućilo da Ezra te knjige povрати poslije nekih godina u Jeruzalem.

TEOLOGIJA PROROKA

Teme:

Četiri su naglasaka proroka:

1. Prvi je naglasak **poziv na pokajanje** koji uključuje ukazivanje na objašnjenje njihova odmetništva od saveznih obaveza. Bilo je od najviše važnosti da svet narod (Božji narod) bude čisti, tako da bi mogao nastaviti biti svjedok narodima te biti narod od kojeg je imao doći Mesija. U ovoj svezi je spasenje od suda uvjetovano pokajanjem: sud je bio proglašen kao upozorenje, a ne kao nešto što bi se moglo promijeniti. Ovo uključuje nekoliko stavki:

- a) Obaveze saveza su uključile društvene točke kao pravdu (usp. Amos).
- b) Uključile su zabranu saveza s bezbožnim narodima koji bi podrazumijevali štovanje njihovih bogova (usp. Izaija). U Ponovljenom zakonu savez je izložen u obliku podaničkog ugovora. Stoga bi Izrael pobunom bio kriv za veleizdaju te bi mogao biti otjeran sa svoje zemlje koju mu je dao Bog kao povjereno dobro i to u svezi saveznih obećanja.
- c) Često puta se savez s Bogom promatrao u terminima ženidbena ugovora kojem je Izrael bio nevjeran. Dakle, narod je bio kriv zbog preljuba, osobito u trčanju za bogovima drugih naroda. Ovo je bilo neprilično jer im je Bog dozvolio kao kaznu da padnu u idolopoklonstvo, a upravo je to bilo ono iz čega je Bog izbavio svoj narod. Velika kušnja u Sjevernom kraljevstvu je bila sinkretizam: štovati Boga kao da je neki baal. Ovakvo štovanje je Gospod odbio.

2. Drugi je naglasak na **sud**. Ako se odbiju pokajati, vratiti se uvjetima saveza, biti će kažnjeni pobjedom i izgnanstvom.

3. Treći je naglasak na **sveobuhvatnost Božje uprave**. Bog se vidi kao sudac sve zemlje. Stoga su mu odgovorni i drugi narodi, mada su čak poganski. Izlučeni su za osudu:

- a) zbog njihova postupanja s Izraelom, a i
- b) zbog njihova prezira osobnog ćudoređa. Osuđeni su za trgovinu robljem ili prekomjernu okrutnost i dr.

Nakon što je Bog upotrijebio neki narod (Asiriju ili Babiloniju) kao alat kojim je kaznio Izrael, kaznit će redom te narode za prekoračivanje mjerila.

4. Četvrti je naglasak **eshatološki**, tj. o budućnosti Izraela i naroda što uključuje: sud (u smislu razaranja i poraza) i spasenje — duhovno i tjelesno.

- a) Dan Gospodnji: ovo je vrijeme kada Bog posreduje na kraju doba, ispravlja svu nepravdu, čini pravim što je krivo. Ovo uključuje satiranje nežidovske sile i obnavljanje Izraela, kažnjavanje svijeta i obnavljanje Božje uprave (kraljevstvo Božje). Izgleda da će se zbiti na kraju onoga što je nazvano razdoblje Velike nevolje. Pojavljuje se Mesija, Crkva se uzdiže te vatrena kugla proždire svijet. Poslije ovoga silazi Mesija sa svojom Crkvom i sudi Izraelu. Ovo se također zove Dan Gospodnjeg gnjeva.

Ali sva se nagoviještanja ovoga posljednjeg posredovanja i suda opisuju jezikom upotrebljavanim s obzirom na Dan Gospodnji. Sve te pošasti su (kao pošast skakavaca ili kasnije, razaranja Jeruzalema) mini dani Gospodnji (u malom): vremena kada Bog određeno posreduje u sudu.

Upućivanja na Dan Gospodnji nalaze se uglavnom u Joelu i Obadiji.

- b) Davanje Duha. Za vrijeme ove nevolje, a prije Dana Gospodnjeg spasit će se ostatak Izraela te će se izliti (na njih) Duh. Što je počelo na Pedeseticu, a dovršiti će se u kasnijem danu.

Ovo je blisko povezano s provedbom Novog saveza spomenutog u Jeremiji i Ezekielu.

- c) Samo će se spasiti ostatak (Jl 2,32) i preživjeti nevolju da mogu ući u kraljevstvo (Jl. 2,32; 3,5; Iz 37,32; Ob 17). Obećanje jest da će ostatak baštiniti zemlju. Izrael će se suditi prije uspostavljanja tisućgodišnjeg kraljevstva te će u zemlju smjeti ući samo pravedni (usp. Ezk 20).
- d) Sud narodima: ako pogledamo na kontekst vidimo da ovo znači

uništenje onih vojski koje su uzišle napasti Jeruzalem (Jl 3.13; Otk. 14,14-16.19-20.19,15).

- e) Završni blagoslov: vidimo sliku o obraćenim ljudima koji žive u preobraženoj zemlji u zajedništvu s Bogom koji prebiva (u Osobi Svog Sina) usred njih.

Od Jeruzalema bi izlazilo ne samo ćudoredno i vjeronaučno učenje nego i nesudsko rješavanje sporova za sve narode (Jl 4,3a). Bilo bi razdoblje besprimjernog i neprekidnog mira i blagostanja (Jl 4,3b-4). Jeruzalemski hram je poslužio kao visok dvor za državu. Tamo je narod primio uputstvo i odande je dolazila osuda ili konačna odluka. U Izaijinom viđenju o tisućgodišnjem kraljevstvu (Iz 2,2-3) vidio je hram kao jedan međunarodni dvor koji daje "uputstvo" narodima svih država i koji izdaje 'odluke' u rješavanju međunarodnih sporova — poimanje savršene skupštine Ujedinjenih naroda.

KRITIČNA PITANJA

1) Neki kritičari tvrde kako su lažni proroci bili zaneseni (ushićeni) za razliku od pravih proroka. No to nije točno. Pravi proroci su ponekad padali u ekstazu itd. Činjenica da je ovo bilo obilježje i balizma i kanaanskih religija ne dovodi u pitanje izvornost ovih proroka. Zapravo, zbog te činjenice sadržaj dobiva na važnosti. Usto postoji malo toga u vanjskom ponašanju što bi razlikovalo prave i lažne proroke (1 Kraljevima 22; Jr 28; 1 Kr 13,18-22). Ono što su proroci govorili bilo je od odlučujuće važnosti:

- a) njihova su se proroštva (predviđanja) ispunila (prije svega tijekom njihova života). Ponovljeni zakon 13 i 18.
- b) Proroštva su morala biti u skladu (dosljedna) s dotadašnjim otkrivenjem (pogotovo Torom). Jr 23,11-14 (također Ezekijel 12,21-14,11) — lažni proroci su govorili jezikom drugih otpadnika nastojeći ohrabriti ljude da ih slijede. Suprotno njima, istinski prorok je uvijek suprotstavljen gomili kojoj ponavlja uvjete Saveza iz knjige Izlaska te istu poziva na pokajanje. Njegov je poziv jasan te vjerno prenosi Božju poruku. Primjeri proročkog zanosa (viđenja, ekstaze) su bili prije svega karakteristični za proroke (navija) za vrijeme Samuela (1 Sam 9-10). Zanos (odnosno ekstaza) bili su očito spontani. Moglo se također raditi o potaknutom (izazvanom) pjevanju (1 Sam 10,5; 2

Neki tvrde da su profesionalni proroci bili prevaranti. Istina, pak leži u tome da su neki doista bili prevaranti, no nikako ne svi. Primjerice, iako su proroci poput Samuela, Natana i Pashhura bili na službenim položajima zbog toga nikako nisu bili lažni proroci. U 2 Ljet. 20,11 možemo vidjeti primjer levita koji izriče proročanstvo. Amosov prosvjed vjerojatno moramo tumačiti, ne kao kritiku upućenu profesionalnim (službenim) prorocima, već kao stavljanje naglaska na autoritet njegova duhovnog poziva (kao što je bio slučaj i kod Pavla) jer je bio suočen s optužbama da mu nedostaje službeni status ili službeno odobrenje.

Bilo bi nepravедno pretpostaviti da se većina lažnih proroka sastojala od hotimičnih (namjernih) lažova, barem isprva. No od trenutka kada bi prorok dobio službeni status, tj. počeo pripadati nekom svetištu, njegova je egzistencija ovisila o tome da bezrazložno ne uvrijedi javno mišljenje, te da svakako bude uspješan u prorokovanju. Razlučivanje istinskih i lažnih proroka nije bilo lako upravo stoga što profesionalni proroci nisu bili svi prevaranti. Osim toga, lako je oponašati duhovnost, a i znanjem se može lako nadomjestiti nadahnuće. Vjerski svijet je uvijek bio u iskušenju da stane na stranu onih proroka koje je slijedila gomila. Kada bi, stoga, pravi prorok bio usamljen, ljudi bi se često postavili protiv njega optužujući ga da je luđak ili varalica. Proročki snovi nisu bili jamstvo istine jer su mogli biti izraz prorokovih vlastitih želja (Jr 16,25) ili njegove podsvijesti. Isto tako, činjenica da je poruka istinita nije bila jamstvo da ju je upravo njezin nositelj primio. Moglo se jednostavno raditi o posuđenom materijalu (Jr 16,30).

Ezekiel osuđuje lažne proroke koji slijede: Jao prorocima bezumnim koji duh svoj slijede a ništa ne vide! (JB) — ili "svoje vlastite oduševljenja slijede, jer nisu imali nikoje vizije" (REB) (13,3). Također ih osuđuje što zavaravaju ljude tvrdeći da nema razloga za zabrinutost. Osuđuje i proročice "koje prorokuju po svojoj glavi!" (17-23).

2) Postoji tvrdnja kako proroci nisu bili ništa bolji od članova proročkih cehova povezanih s kulturnim mjestima na kojima su poručivali što se od njih očekivalo. Iako je istina da su proroci često posjećivali takva mjesta (pogotovo Hram) kako bi održali govore (prenijeli poruku) oni nisu bili stalni članovi takvih institucija.

3) Također se tvrdi kako su se proroci borili protiv poretka i proto-modernista koji su napadali sustav prinošenja žrtava kao "primitivan", te da su stalno bili u sukobu sa svećenicima (Am 5,21-5; Hoš 6,6; Iz 1,11-15; 43,22-24; Mi 6,6-8; Jr 7,21-23). No to nije istina. Ono što su napadali nije bio sustav prinošenja žrtava (kojeg je jasno odobravalu Tora) već zlouporabu istoga. Često bi se taj obred pretvorio u obred čaranja kojem bi nedostajala bilo kakva pristojnost ili moralni standard (elementi koji su bili obilježje [Jr 7,9-11; Am 5,21-23] jahvizma). Zapravo, svećenici su bili usko povezani s proročkim skupinama (2 Kr 23,2; Iz 28,7; Jr 2,26; 8,10; 13,13).

4) Često se tvrdi da je element predviđanja bio od manje važnosti. Proroci su prvenstveno glasnici. Iako bi ova tvrdnja mogla biti točna, element predviđanja bio je važan dokaz izvornosti (točnosti). Ovo su čak priznavali i pripadnici poganskih religija.

5) Tvrdi se kako su biblijske proročke knjige predane putem sljedećih procesa:

- a) proročanstva koja su prenošena usmenom predajom.
- b) Predaje koje su naknadno dodane.
- c) Raznim dopunama kasnijih pisaca.

Ove se optužbe sadrže u mišljenju da sve knjige posjeduju različite slojeve materijala koji bi odgovarali ovim procesima. No ovo je vrlo subjektivan pristup. Kako bismo raščistili situaciju, možemo priznati sljedeće:

- d) Pisani rad proroka vjerojatno je prikupila i složila, u njegovom sadašnjem obliku, skupina učenika i proroka (usporedi djela apostola Ivana)
- e) Djelo su kasnije povremeno osvježivali (upotpunjavali) urednici ograničavajući se na primjene vezane uz imena mjesta i sl.

Hebrejski RJEČNIK

Ključni pojam: SAFAR.

Sefer — knjiga

Safar — pisati

Sofer — pisac, književnik, pisar, tajnik, sekretar, kancelar

Beit-sefer — škola

Sifrija — biblioteka

Safran — bibliotekar

Sifra — brojka, cifra

JOEL

(Jahve (Jo) je Bog (El)). Joel je potekao iz Jude te je moguće održao svoja proroštva u Jeruzalemu. Vjerojatno vrijeme je njegove službe bilo 9. stoljeće pr. Kr. Što bi bilo tek poslije Ilije i Elizeja u Sjevernom kraljevstvu. Nema spominjanja Asirije ili Babilonije nego Filistije. Egipta, Fenicije i Edoma. Ovo je vjerojatno posljedica teškog poraza kojeg je Asirija doživjela kod Karkara u bitci protiv Ahaba i njegovih saveznika, te se stoga nije mogla uplesti u unutarnja pitanja Izraela i Jude.

Njegovo proroštvo sročeno je u jeziku liturgije upotrijebljene u pokajničku obredu izvedenu kada je zemlja bila pod prijetnjom upada skakavaca (jedna od božanskih sankcija spomenutih u Ponovljenom zakonu zbog slučaja nevjernosti): ovi prvi postaju tip svih neprijatelja i sila kaosa koji prethodi dolasku Dana Gospodnjeg (1,15). U Joelu se susrećemo s proroštvom o izlivanju Duha na sav Izrael (3,1 sl.) i o sušenju naroda (tj. uništenje) u dolini Jošafata (4,2).

Rasprava povijesno problema: ovo treba raspraviti jer neki teolozi obično postavljaju knjigu tek prije Babilonskog izgnanstva (6.st.). Drugi bi učenjaci datirali knjigu mnogo kasnije: oko 400 g. pr. Kr. Izrael se ne pojavljuje kao Sjeverno kraljevstvo. Narodni život je u manjoj širini, usredotočen na Jeruzalem; ne spominje se kraljevstvo. Cijeli život zajednice usredotočen je na hram kao u vremenu povratka iz izgnanstva. Jezik je donekle obojen aramejizmima. Ima upućivanje na zarobljeništvo te književnu ovisnost o drugim prorocima. Međutim, u korist ranijeg datiranja treba ukazati sljedeće točke:

1) Joel ne upućuje na Sirijski upad (850-840. g.) koji se zbio u kasnijem dijelu kraljevanja Joša. Niti ne spominje Asiriju. Edomci su se pobunili (889-883.g.) protiv Jude u vremenu Jorama ali su opet bili podvrgnuti, mada je osvajanje (oko 780 g.) bilo nepotpuno do kraljevanja Uzije. Budući da je Joel ovo (3,19) pretekao, prorokovao je po svoj prilici oko 830. g. pr. Kr.

2) Upad se Filistejaca, što spominje Joel, zbio za kraljevanja Jorama (853-841.g.; 2 Ljet 21,10.16-17.22,1). Njegova je knjiga dakle trebala biti napisana ne kasnije od 732.g. ali moguće prije 889.g.

3) Neprijateljstva Feničana nisu se po svoj prilici zbila prije pada Atalije (1 Kr 16,31; 2 Kr 8,18.10,1) no Joel je prerekao njihovo kažnjavanje što se zbilo pod Uzijom. Bez sumnje kažnjavanje Egipta se zbilo zbog Šešonkova (Raameses III) upada prije vremena Joaša (1 Kr 14,25-26).

4) Knjiga ne ukazuje na idolopoklonstvo što je bilo izvedeno u vremenima Jorama, Ahazje i Atalije ali oslikava pravo štovanje Gospoda kao što je izvedeno u ranijem vremenu Joaša, kada je bi pod savjetom Jojadom (2 Kr 11,12.17; 12,2; 2 Ljet 23,16-117.24,14).

Možemo dakle grupirati Iliju, Elizeja i Joela da su služili zajedno u istom stoljeću.

Egzegeza: DAN GOSPODNJI (JOM JAHVIN): U prvom poglavlju najezda skakavaca i suša (?) uzrokuju tragediju i to zbog:

1. Činjenice da je cjelokupno gospodarstvo ovisilo o poljo-privredi.
2. Obustavljanja obreda u hramu te se Boga ne može štovati kako je to uobičajeno. Moguće je da se raširila (poganska) pomisao da se Bog više ne može pobrinuti za hranu.

Redak 3 nam govori o brizi s kojom su narodna događanja zapisivana, postajući time nasljedstvom budućih naraštaja koja su iz njih mogla izvući poruku i steći mudrost (kako ne bi ponovili iste pogreške). Vidi:

Po prvi put se susrećemo s izrazom "Dan Gospodnji" koji se odnosi na Božje dramatično uplitanje u povijesti. Pritom se neće samo raditi o uništenju Izraelovih neprijatelja već i odvođenju u red Izraela — bezbožnici će biti iskorijenjeni a pobožni će baštiniti kraljevstvo.

Joel vidi najezdu skakavaca kao umanjenu presliku Dana Gospodnjeg. Bog šalje najezdu očekujući prikladni odgovor tj. svenarodno pokajanje. Joel poziva ljude da dođu u hram, da se pokaju i zatraže od Boga da ukloni najezdu. Pritom moraju rabiti posebno bogoslužje koje se uobičajeno koristi povodom upada strane vojske u zemlju, a opisano je u Psalmima 44,74 i 80. Joel nas također podsjeća na službeni zapovijed sadržanu u 1 Kraljevima koja nam govori što treba činiti u takvim okolnostima.

RJEČNIK:

JOM Jahvin (mn. Jamim, ali pjesnički *jamot*)

Ha-jom= danas

ŠAFAT= suditi

Šofet= sudac

Mišpat= sudska odluka

SAVEZ I ZEMLJA: ljudi se pozivaju da se vrate Gospodinu što implicira da su se prije toga morali prestati držati nečega (u ovom slučaju saveza). Dosta je prijepora vezano uz pitanje treba li se u Novom zavjetu govoriti o "povratku" ili o "pokajanju". Čini se da je "povratak" prvenstveno prikladan za židovski kontekst (na mjestima gdje se spominje Savez) dok je "pokajanje" prikladno za poganski kontekst (kada se ne radi o Savezu). Petrova propovijed u Djelima apostolskim je namijenjena Židovima te je uporaba riječi "povratak" ispravna. Savez je bio trostrani koncept koji je uključivao Boga, Njegov narod i zemlju (2,18; 1,2.14; 2,1). Zemlja, kao Božji dar, bila je barometar kojim se mjerilo duhovno stanje naroda. Bila je plodna u razdobljima zajedništva i poslušnosti, a jalova i beživotna u vremenima neposluha. Najezda skakavaca bilo je jedno od prokletstva koja su navedena u Ponovljenom zakonu 28,38 kao posljedica neposluha Savezu.

RJEČNIK:

Berit= savez

Erec (ali ha-arec)= zemlja

DAR DUHA: Joel 2,28-32: to se odnosi na obraćenje Izraela i darivanje darovima duha da ga osposobe za službu koju on mora provoditi kroz milenij. Židovi će tako postati sredstvo objave za sve narode. Ovdje nije naglasak na ekstazu uzrokovanu zbog darova, nego na istinskom znanju o Bogu (redak 17) i na snazi da se to podijeli znanje drugima (Br 12,6-8). Značajno je da će se to desiti prije dana Jahvinog (konačne katastrofe), ali za vrijeme rata i političkog kaosa. Sama scena suda izgleda da se odnosi na teror rata, prolijevanja krvi, nereda i stupce dima (doslovno Oblaka u obliku gljive) koji se dižu iznad gorućih gradova. Izgleda kao da će ratovi na nezapamćenom nivou pretkazati Dan Jahvin. "Krv" nas podsjeća na crvenu boju mjeseca, a moguće je da će dim nastati iz eruptirajućih vulkana, a vatra iz gromova povezanih sa olujama koje često puta prate zemljotrese. Uništenje naroda i oslobođenje Izraela će pokazati Izraelu da je Gospod njegov Bog i oni će Mu se vratiti sa pokajanjem.

Pavao navodi da kada se nežidovi sakupe u punom broju, tada će sav Izrael biti spašen. Ovo stavlja obraćenje Izraela na samom kraju velike nevolje, i pretpostavlja da je crkva prisutna na zemlji sve do ovog trenutka. Sve će se

ovo desiti na kraju što obično zovem razdoblje velikih nevolja.

Joel 3,13 nam daje naznaku o načinu na koji trebamo protumačiti Otkrivenje 14,14-16 i 19,15.

RJEČNIK:

ruah (mn. ruhot) = duh

OSTATAK: (seridim = oni koji su preživjeli): Joel 2,32 nas upozorava da će samo ostatak preživjeti kako bi s Bogom živio na Gori Sionu (drugim riječima ostatak će naslijediti zemlju).

Analiza sadržaja:

1. Naziv knjige (1,1)
2. Pošast skakavaca kao preteča Dana Gospodnjeg (1,2-2,17)
 - a) Skakavci, suša i požar šuma (1,1-20)
 - i) Upad skakavaca (1,2-12)
 - ii) Poziv na pokajanje (1,13-14)
 - iii) Užasi Dana Gospodnjeg (1,15-20)
 - b) Haranje kao preteča sudnjeg dana (2,1-17)
 - i) Živopisna slika dolazećeg suda (2,1-11)
 - ii) Nagovaranje na pokajanje (2,12-17)
3. Otklanjanje suda i udjeljivanje blagoslova (2,18-3,12)
 - a) Blagoslovi u neposrednoj budućnosti (2,18-27)
 - b) Izlivanje božanskog Duha (2,28-32)
 - c) Osuda nad narodima (3,1-17)
 - i) Osveta zlodjela učinjenih protiv Židova (3,1-3)
 - ii) Osuda nad Fenicijom (3,4-8)
 - iii) Sud svijetu (3,9-17)
 - d) Blagoslovi poslije suda (3,16-18)

RAZDOBLJE I: PROROKOVANJE TEK PRIJE PADA SJEVERNOG KRALJEVSTVA

Zasjenio je razdoblje uspona Asirije kao državne sile, sklone proširenju. Iz ovoga je proizašlo protjerivanje Sjevernog kraljevstva u 722. g. te napad protiv Jude. Od vremena osnutka monarhije proročki je položaj gotovo ustanovljena pojava: treba podsjetiti Izrael na njegove savezne obaveze

(osobito na način kojim treba upravljati društvom) i upozoriti ga da ako od njih odluta, raspast će se kao društvo. Takvi podsjetnici su bili posebno potrebni kada je društvo bilo pod pritiskom da krene u poganskom pravcu pod utjecajem Asirije, osobito od vremena kada je Asirski imperij bio pod Tiglat-pileserom III. (Pul) je pošao na program osvajanja svijeta. Bilo koji sporazum s Asirijom uključivao je posvajanje njihovih bogova pored Gospoda.

Kako bismo shvatili okolnosti u kojima se Izrael našao moramo razumjeti zemljopisni položaj Palestine. Ona je zauzimala zemlju na prostoru koji je povezivao Afriku (Egipat) i Aziju (Asiriju i Babiloniju). Da bi se ijedno od navedenih carstava proširilo, moralo bi preuzeti nadzor nad Izraelom koji bi mu poslužio kao tampon-država. Izraelski napredak oduvijek je ovisio o slabosti sila na sjeveru i jugu (za vrijeme Davida). Kasnije, kada bi ijedna od ovih sila oslabila, Izrael bi se našao u velikoj napasti da se udruži s drugim zemljama u pobuni protiv trenutačnog gospodara. No, savezi su uključivali ustupke u pogledu religija izraelskih saveznika, kao i pomanjkanje oslanjanja na izraelskog Boga.

Jedna je nova proročka značajka bila njihov napad na vjerski sistem. Prezirali su preokupljenost s vanjskim obredima te zaklinjali da je vjera stav srca i savjesti (Hoš.6,6 Mih.6,7-8). Ovaj neobičan naglasak je postao silnom potporom u uzdržavanju naroda kada je bio potjeran u izgnanstvo te u očuvanju njegove vjere čak kada više nije bilo hrama. Hramsko štovanje i hramske žrtve nisu bili bitni vjerskom sistemu, bitna je bila vjera srca.

Još je jedan novi vid bio prijetnja protjerivanja i izgnanstva što je omogućilo uspon imperija Asirije i Babilonije. Prije toga kazna za kršenje zakona mogla je biti svrgnuće kralja, suša, uspješan neprijateljski napad i gubitak nekog područja zemlje, ali se uvijek moglo računati na Boga da će ih spasiti u vremenima ozbiljne opasnosti (usp. Suci). Sada je prijetnja potpuno uništenje njihova kraljevstva. Zemlja im je bila dar Božji, ali je mogla biti oduzeta.

1. AMOS

(opterećen — darovima, obdaren) pojavljuje se kad opasnost za Izraela nije neposredna. Pod Jeroboamom II. (786-746.g.) Izrael je mogao (Sjeverno kraljevstvo) uživati blagostanje koje je poznao pod Davidom, ali je upao u zamku time što je učinio ovo ciljem te tako zanemarivao savezne odredbe o tome kako treba upravljati društvom po Božjim načelima: na primjer, jedna klasa ne smije iskorištavati drugu klasu. Izraelom je gospodarila bogata

aristokracija koja je iskorištavanjem stvorila klasu siromašnih i pogaženih ljudi.

Amos, koji je potekao iz Tekoe na rubu Judejske pustinje gdje je bio pastir, bio je poslan od Boga dati Njegovu poruku Sjevernom kraljevstvu. Vjerojatno su njegove ovce davale određen tip vune koju su vrlo cijenili bogataši na Sjeveru, kamo je vrlo vjerojatno putovao kako bi je prodao. U ovim prilikama ne bi mogao previdjeti društvene zloupotrebe i površinski, tobožnji vjerski sistem koji je prevladavao u to vrijeme. Ovi posjeti su se vjerojatno zato preklapali s održavanjem njegovih propovijedi. Njegovi napadi protiv pokvarenosti svojstvene u štovanju Boga i protiv osnovnog zanemarivanja zakonskih prava — bili su tako žestoki da su izazvali gnjev kralja Sjevernog kraljevstva i svećenika kod Betela koji su njegove primjedbe smatrali neumjesnim u onom što su smatrali najboljim od svih mogućih situacija. Kod Betela, gdje je održao svoje propovijedi, bio je uhapšen i protjeran. Vrijeme kada je Amos održao svoja proroštva moralo je biti vrlo kratko te su njegove povezanosti s ustanovljenom pojavom proročkih škola bile letimične (7,14). Njegova proroštva su puna svih vrsta književnih slikovitih izraza kao osuda sudskom dvoru, pogrebna pjesma, povijesna epska pjesma, hvalospjev i usporedba (teško razumljiva izreka) koji pripadaju mudrosnoj (poučnoj) književnosti (9,11-15). Svoju knjigu završava sa slikom budućnosti kada će se Izrael vratiti Bogu te će ih On obnoviti u njihovoj zemlji: narod obraćen Njemu u preobraženoj zemlji.

Njegova proroštva slijede šablonu povećavajuće napetosti: postepeno se približava rika lavova (najprije protiv drugih naroda) te se na kraju zvijer zalijeće na Izrael. Izrael se, točno zbog njegova izbora od strane Boga, mora kazniti jer nije samo prekršio odredbe saveza koji je zahtijevao društvenu pravdu, nego također zbog toga što su njegova zlodjela gora od zlodjela njegovih susjeda (2,6-16).

Vizije slijede istu šablonu: u početku im je Bog još uvijek spreman oprostiti (7,3); On još može zaustaviti kaznu (7,6) ali ovo postepeno postaje nemogućim; On više ne može pomilovati (7,8); kazna je blizu (8,2), već je prisutna i potpuna (9,1-4). No je izgled spasenja malog ostatka ostaje. Nije sve propalo.

RJEČNIK

amos = opterećen

ani amus avoda = sam opterećen poslovima
omes, amassa = teret

Egzegeza:

- 1) 4,15; Josipov ostatak: nauka* ostatka je istaknuta kod proroka (Iz 11,11; Mih 2,12; 4,7). *što će biti manjina izbavljena i očišćena, u kojoj će biti ispunjen veliki dio starozavjetnog proročanstva.
- 2) 7,7: visak (olovica): upotreba olovice je simbol testiranja Izraelovog ponašanja (2 Sam 8,2; 2 Kr 21,13), ili u svrhu kažnjavanja ili u svrhu obnavljanja.

Analiza sadržaja:

1. Proroštva protiv naroda (1,1-2,16)
 - a) Natpis i proglas (1,1-2)
 - b) Optužba susjednih naroda (1,3-2,3)
 - c) Optužba Jude (2,4-5)
 - d) Optužba Izraela (2,6-16)
2. Tri propovijedi protiv Izraela (3,1-6,14)
 - a) Izjava osude (3,1-15)
 - b) Pokvarenost Izraelova (4,1-13)
 - c) Tužaljka za Izraelov grijeh i osudu (5,1-6,14)
3. Pet vizija o Izraelovu stanju (7,1-9,10)
 - a) Proždirajući skakavci (7,1-3)
 - b) Žestoka vatra (7,4-6)
 - c) Visak (7,7-9)
 - d) Protivljenje vjerskog sistema (7,10-17)
 - e) Košara zrelog voća (8,1-14)
 - f) Osuda od Gospoda (9,1-10)
4. Obećanje obnove Izraela (9,11-15)

2. HOŠEA

(Hošeja: Jahve je spasenje) je bio suvremenik Amosa i Izaije, ali se njegovo proročko djelovanje proteglo u posljednje godine Sjevernog kraljevstva (poznato kao Efrajim ili Izrael). Bio je sjevernjak za razliku od dvojice tek spomenutih proroka. Čini se vjerojatnim da je Hošea umro nasilnom smrću, i to u razdoblju neposredno pred pad Samarije i glavnog grada. Knjiga vjerojatno predstavlja sjećanja jednog ili dvojice njegovih bliskih učenika (promjena vezana uz prijelaz s trećeg lica u prvom poglavlju na prvo lice u trećem poglavlju).

Javno je prekorio iste grijehе kao Amos, no njegov je poseban naglasak na vjersku pokvarenost (sinkretizam). Vjersko štovanje je bilo tako zagađeno Kanaanskim običajima da im je Gospod bio nerazlučiv od Baala. Boga se slavilo kao da je Baal — božanstvo plodnosti koje pred vlastiti narod ne postavlja bilo kakve moralne zahtjeve već samo zahtjeve kulta. Od razdoblja Amosa okolnosti su se dodatno pogoršale. Društvo je bilo u rasulu dok je nad zemljom visjela prijetnja Asirije. Za stanje su bili odgovorni narodne vođe dok su svećenici poticali grijeh kako bi financirali vlastite potrebe putem žrtava za okajanje grijehа. Svećenici su također sudjelovali u pljačkanju putnika.

Ključna riječ, na kojoj se temelji veliki dio Hošeinog proroštva, je HESED koja znači odanost Savezu. Ona se ne odnosi samo na Boga već i na pripadnike naroda na kojeg se odnosi Savez.

Jedan je dio svojstvenosti njegova prorokovanja da mora doživjeti u svom osobnom životu to što znači Izraelu biti nevjeran Bogu. Treba se oženiti ženom za koju zna da će mu postati nevjernom (vjerojatno ne neka kulturna bludnica!). Hošea se ne razvodi od nje (budući mu, prema Ponovljenom zakonu 24,1-4, ne bi bilo dopušteno da je ponovno oženi). Prilikom njezinog otkupa cijena koju plaća odgovara onoj koja se plaćala za oštećenu robu (pola cijene — Izlazak 21,32).

U ovome se vidi Božja ljubav za grešnika, a i Njegova mržnja grijehа. Ovo je sve usporedno s poviješću Izraelа: nakon zavjetovanja da će biti vjeran zakonu Gospodnjem, Izrael je pošao za Baalom i drugim bogovima Kanaana dok Bog nije izveo jedno privremeno odbijanje (izgnanstvo), nakon čega se kažnjen Izrael vratio u Božju naklonost u zemlju Jude. Saznajemo da je ovaj proces zapravo započeo u Baal-Peoru tijekom lutanja kroz pustinju (9,10; Brojevi 25).

Okolnosti su se pogoršale, vjerojatno nakon Jošuiine smrti. Prvi korak u ovome smislu bilo je odavanje počasti mjesnim božanstvima, a ne samo Jahvi. Potom izraelci su počeli štovati Jahve kao da je Baal (božanstvo plodnosti). Samuel i njegovi suradnici bili su vjerojatno zaslužni za prekidanje ove vjerske degeneracije. Koliko je ova pak daleko otišla može se vidjeti iz nekih imena koja su nosili Šaul i David (Eš-Baal, Šaulov sin i Meribaal, njegov unuk; Beeljada, Davidov sin, te spominjanje mjesta — Baal-Perazim — pri čemu je

Baal sigurno značio Jahve). Kasniji pisci su zapisivali imena ovih mjesta izostavljajući Baalovo ime, no manje poznata rodoslovlja sadržana u Ljetopisima su ih ipak očuvala. Nakon što je kraljevstvo podijeljeno, kanaanski utjecaj se povećao u Sjevernom kraljevstvu (pogotovo tijekom pokušaja da se uspostavi štovanje Melkarta tj. Baala iz Tire). Iako je Ilijina i Elizejeva služba ovo zaustavila, čini se jasnim da je religija na sjeveru bila pod pretežitim utjecajem Kanaana (posredstvom Tira). Kao ishod ovoga, Jahve se navodno trebao zadovoljiti prinošenjem žrtava, a ne ispravnim ponašanjem. No za proroke je slavljenje vlastitog koncepta Jahvinog bilo zapravo slavljenje krivog boga. Nema razlike između štovanja lokalnog baala i štovanja Jahve.

Kao ishod ovoga Jahve je morao imati ženu. Dio štovanja uključivao je prostituciju u svetištima s ciljem čarobnog doprinosa plodnosti zemlje.

Dobro je znati u kakvo su to idolopoklonstvo Izraelci padali. Prihvatili su kanaansko idolopoklonstvo jer su s njima sklapali brakove. U kanaanskoj religiji sve je bilo fokusirano oko kulta plodnosti. Vjerovali su da su i sami bogovi nastali aktom stvaranja između primitivnih sila svemira i da sve živo (ljudi i bogovi) ima isto porijeklo. Stvaranje je rezultat seksualnih odnosa među bogovima, a godišnja plodnost zemlje ovisi o istom procesu. Dakle, svake godine sudjelovali su u kulturnoj prostituciji kako bi ponukali bogove da ih imitiraju i učine plodnom zemlju za usjeve. Ovaj ritual je bio izvođen na vrhovima šumovitih brda po kojima su Kanaanci podignuli drvene stupove, a predstavljali su žensko božanstvo, Ašeru, i uspravno kamenje koje je predstavljalo muško božanstvo, Baala. Ako nije bilo plodnosti, to je značilo da su se bogovi naljutili te da ih moraju umilostiviti ljudskim žrtvama: djeca su živa spaljivana u "vatri posvete" bogu Molohu. Svaka parcela zemlje imala je svog duhovnog vlasnika ili "baala". Za svaku površinu postojao je po jedan baal. To objašnjava zašto nalazimo imena poput Baal-Peor, Baal-Berit, Baal-Bek itd. Dvije karakteristike obilježavaju religiju inspiriranu izopačenim umom sotone: strašna okrutnost i strahovit nemoral.

1. ANALIZA: narav Izraelovog grijeha:
2. nedostatak bilo kakve moralnosti u Izraelu: najzaslužniji za ovo su bili svećenici (4,8; 6,9), kraljevići i kralj (5,1; 7,3).
3. iskrivljavanje prave vjere je prikazano u opisima teleta (8,5f; 10,5f) i koncepciji Jahvine kao Baala.
4. nedostatak pouzdanja u Gospodina koji se očitovao u vanjskoj politici Izraela (5,13; 7,11; 8,9; 12,1; 14,5). Traženje strane pomoći podrazumijevalo

je traženje pomoći od stranih bogova.

5. Za Hošeu je samo postojanje Sjevernog kraljevstva bilo grijeh (8,4; 3,11). Davidova loza u Jeruzalemu bila je izložena duboko ukorijenjenom prijeziru (12,2f).

6. Srž Hošeinog prigovora (žaljenja) je nedostatak poslušnosti prema Savezu (hebr. *hesed*), 6,4; 6,6; te nedostatak poslušnosti prema Bogu i izraelskim sunarodnjacima (4,1; 12,6; 10,12).

7. Svećenici su izdvojeni u osudi jer su trebali biti čuvari Tore (4,6). Umjesto da su suzbijali iskvarenost naroda, oni su je odobravalu zbog primitaka od prinošenja žrtava za okajanje grijeha (4,8. također vidi 2 Kor 5,21 i Rim 8,3). Svećenici su također trebali biti suci, a ipak su bili predvodnici pljačkanja putnika (6,9).

8. Hošea se također žali na njihovo površno pokajanje (6,1-3 — odnosi se na napad Izraela na Judu).

Povijesna pozadina: poput Amosa, Hošea je prorokovao za vrijeme naprednog kraljevanja Jeroboama II. Postojalo je vanjsko blagostanje ali i unutrašnja pokvarenost. Postojao je oblik vjere ali su siromasi bili potlačeni. Poslije smrti Jeroboama II. došlo je do uspona Tiglat-pilesera III., iz kojeg je proizašla politika Asirskog proširenja. Najprije je pao Damask i zatim je desetljeće kasnije pao Izrael. Stanovništvo je bilo protjerano u Asiriju te su ih zamijenili žitelji drugih osvojenih naroda; nastajalo je stanovništvo kopiladi što se kasnije nazvalo Samarijancima.

Amos i Hošea su prorokovali tijekom završnih godina Sjevernog kraljevstva (Izrael), kao što je Jeremija prorokovao tijekom završnih sati Judine povijesti. Hošea je ponajviše služio od 750. do 725.g. i tako kasno kao kraljevanje Ezekije (715.g.) na jugu. Proriče skoro izgnanstvo ali gleda naprijed ka konačnoj obnovi, kada će kažnjeni narod opet priznati isključive tvrdnje Gospoda (3,5).

RJEČNIK

HOŠE-ja = Jahve je spasenje (usp. Jehošua, Jošua, Ješua)

Hošia-na = molim, spasi nas!

Analiza sadržaja:

1. Prorokov bračni život (1,1-3,5)

- a) Njegovo vjenčanje s Gomerom (1,1-9)
 - b) Poruka nade (1,10-11)
 - c) Osuda nad nevjernim Izraelom (2,1-13)
 - d) Obnova nevjernog Izraela (2,14-23)
 - e) Hošein otkup njegove nevjerne žene (3,1-5)
2. Izraelova nevjernost i posljedična osuda (4,1-13,16)
- a) Krivica naroda (4,1-3)
 - b) Krivica svećenika (4,4-8)
 - c) Kažnjavanje sviju (4,9-10)
 - d) Nečudoredni kulturni običaji (4,11-19)
 - e) Osuda nad kraljevima i svećenicima za zavođenje naroda (5,1-7)
 - f) Pogubna vanjska politika Izraela i Jude (5,8-15)
 - g) Izraelova prošnja i Božji odgovor (6,1-16)
 - h) Zlodjela Izraela (6,7-7,7)
 - i) Izraelova pogubna vanjska politika (7,8-8,3)
 - j) Izraelovo idolopoklonstvo i zli sporazumi (8,4-14)
 - k) Pretkazano izgnanstvo Izraela (9,1-9)
 - l) Izraelovo drevno odmetništvo kod Baal-Peora (9,10-14)
 - m) Izraelovo odmetništvo kod Gilgala (9,15-17)
 - n) Uništenje Baalova kulta koje je bilo prorokovano (10,1-8)
 - o) Griješi Gibeje (10,9-10)
 - p) Propast Izraela (10,11-15)
 - q) Božja ljubav i Izraelova nezahvalnost (11,1-7)
 - r) Božja samilost Njegovom narodu (11,8-11)
 - s) Grijesi Jakovljevi (11,12-12,14)
 - t) Zlo štovanje bika (13,1-3)
 - u) Milostivi Bog će donijeti uništenje (13,4-11)
 - v) Neizbježna propast (13,12-16)
3. Izraelovo obraćenje i obnova (14,1-9)
- a) Poziv na pokajanje (14,1-3)
 - b) Obećanje pomilovanja (14,4-8)
 - c) Završna opomena (14,9)

3. JONA

(golubica): ova je knjiga drukčija od knjiga drugih proroka; potpuno je životopisna: bilježi Jonin život ali ne govori gotovo ništa o sadržaju njegove poruke. On je očito isti čovjek koji je spomenut u 2 Kr. 14,26-27; potekao je iz Gat-Hefera u Galileji i živio u vremenu Jeroboama II. Ranije je pretkazao

uspješna osvajanja Jeroboama II. (prva polovica 8. stoljeća). Mora da mu je bilo osobito bolno proreći spasenje neprijatelja njegova naroda (Asirije). Čini se da su oni bili jedini narod na području Bliskog Istoka koji je uzvisivao okrutnost. To objašnjava Nahumovo veličanje pada Ninive.

Radi se prvenstveno o poučnoj knjizi koja je vrlo kritična prema nacionalističkim stremljenjima među tadašnjim Izraelcima. Oni su, naime, bili uvjereni da drže monopol nad Božjim spasenjem. Izrael je morao naučiti da se Bog brine za sve narode jer je On Bog misijskog djelovanja. Jona je pokazivan kao jedan koji se mora pokloniti vrhovništvu Boga: on ne može izbjeći svoj poziv.

Spasenje nežidova nije bila novost unutar Božjeg plana. Bog ih je spašavao još od Melkisedeka, mnoštva u Egiptu, Jetra, Rahava, Rute i drugih. I Niniva je postala predmetom Božje milosti.

Izraelci su također morali naučiti da je Asirija pod Božjim nadzorom, te da će ju Bog koristiti kako bi ostvario vlastiti naum. Shodno tome, Asirija nije bila samostalna u svojim djelima. Bog će koristiti Asiriju kako bi vlastiti narod priveo razumu. Kada je Asirija porazila Izrael, izmrcvarivši Judu (začudo, jedino je Jeruzalem bio pošteđen — vidi Izaija 1,9), ljudi su bili skloni okrenuti se "pobjedničkim bogovima" Asirije kao što su to učinili Ahaz i Manaše.

Jona (i Izrael) je morao naučiti da Bog ne nadzire samo sve narode već je također gospodar mora i morskog čudovišta Levijatana. I jedno i drugo predstavljali su, u kanaanskoj mitologiji, snage neukrotivog nereda.

Događaji koji su se dogodili Joni mogu se i razumjeti kao tip onoga što se trebalo zbiti Mesiji (Mt.12,40; Lk.11,30). To je vrsta proricanja uskrsnuća. Bog je uzrokovao pisanje ovoga tako da bi se kasnije moglo poistovjetiti kao nagoviještanje onoga što se trebalo zbiti Mesiji. Drugim riječima, ovo je jedan od razloga zašto je Bog odredio pisanje ove knjige.

KRITIČNI PROBLEMI

1) Neki prigovaraju da se ovdje radi tek o usporedbi koja je napisana kako bi ocrtala istinu Božjeg suvereniteta i misionarskog srca. Ključni čimbenik u ovoj raspravi je Isusov stav prema ovoj priči. On se prema njoj odnosi kao povijesnoj činjenici. Neki su ovo željeli osporiti oslanjajući se na teoriju kenosis kako bi ustvrdili da je Isus bio tek čovjek svoga vremena. No njihovim tvrdnjama se može prigovoriti činjenicom da je Isus imao bezgraničnu

količinu Duha, te mu razlikovanje povijesne činjenice od usporedbi ili alegorija nije predstavljalo nikakvu poteškoću.

2) Neki su kritičari isticali nevjerojatnost mogućnosti da je Jona pjevao psalam u trbuhu kita. No, budući da je Jona bio prorok, imao je prigodu djelovati kao djelatnik svetišta gdje je mogao sastavljati Psalme za vjernike. Njegova prirodna reakcija proizlazila je iz činjenice da je na čudesni način izbjegao utapanje. Usto, znao je da ga nije progutala obična riba.

Nakon što je izrekao proročanstvo, Jona se nadao kako se Niniva neće pokajati.

Jonina utučenost, na kraju knjige, proizlazi iz činjenice da:

- 1) se nije slagao s onim što je Bog kanio učiniti. Vjerovao je da Bog mora kazniti, a ne spasiti Asiriju.
- 2) je Bog poštediti najopasnijeg neprijatelja Izraela i
- 3) je uništio njegov ugled kao proroka.

Kada se, nakon što je biljka usahnula, našao u opasnosti da umre od sunčanice, više se nije mogao suzdržati.

Do 738. g. Resin od Damaska, Hiram od Tira i Menahem od Izraela postali su vazali Asirije. Kada je Menahem umro 735. g. i Sirija i Izrael su napali Judu kako bi ju prisilili da se priključi protuasirskom savezu. Unatoč Izaijinim naporima, Ahaz se obratio Asiriji za pomoć. Asirija je potom zauzela filistejske gradove i Damask. Izrael se morao odreći Transjordana i Galileje kako bi preživio. Stanovnici navedenih područja su zarobljeni i odvedeni izvan zemlje. Ahaz od Jude postao je asirski vazal.

Povijesna pozadina: Kao što smo vidjeli, događaji knjige su se vjerojatno dogodili tijekom kraljevanja Jeroboama II., negdje između 780. i 750.g. U prethodnom stoljeću Asirija je bila prijetnja koja se sada smirila, no još je uvijek bila sila s kojom se trebalo obračunati. Niniva još nije postala glavnim gradom Asirskog imperija. Između 880. i 701.g. glavni grad Kalah je bio, jedan od dijelova stare cjeline grada-države. Pod izrazom Niniva treba razumjeti grad-državu koja se sastoji od velike gradske aglomeracije (veliki grad s predgradima).

Asirski izvještaji upućuju na dvije oštre kuge u Asiriji u 765. i 759.g. kao i potpuno pomračenje sunca u 763.g. Ovo je pripremilo narod za Joninu poruku.

Također je zabilježeno da, kada je kraljica Semiramis bila suvladarica sa svojim sinom, Adad-Nirarijem III. (810-782.g.), se dogodio kratkotrajan pomak prema jednobojstvu.

Analiza sadržaja:

1. Neposlušni prorok (1,1-17)
 - a) Njegova povjerenja (1,1-2)
 - b) Njegova pobuna (1,3)
 - c) Njegova kazna (1,4-17)
2. Psalm zahvalnosti (2,1-10)
 - a) Njegova molitva (2,1-9)
 - b) Njegovo izbjavljenje (2,10)
3. Poruka proglašena (3,1-10)
 - a) Njegova povjerenja ponovljena (3,1-2)
 - b) Njegovo propovijedanje (3,3-4)
 - c) Pokajanje Ninive (3,5-10)
4. Ukor o isključivosti (4,1-11)
 - a) Njegovo negodovanje (4,1-4)
 - b) Bršljan (4,5-8)
 - c) Završna izjava (4,9-11)

4. IZAIJA

(Ješaja: Jahve je spasenje) je imao vrlo dugačku službu ispod sjene Asirije iz čega je proizašlo odsijecanje Sjevernog kraljevstva i njegovo pripajanje Asiriji te kmetstvo Jude. Jedna apokrifna predaja tvrdi da je Izaija bio prepiljen tijekom progonstva pod Manašiom. O Izaiji se može reći da prevladava svojim razdobljem: kraljevi su se kod njega posavjetovali; bojali su ga se; imao je slobodan pristup dvoru i pažljivo je prati međunarodnu politiku. Njegova knjiga odražava različite etape njegova djelovanja iako mu proroštva nisu u strogom kronološkom redoslijedu; poglavlja 1-12, kojima pripadaju životopisne pojedinosti 6-8. poglavlja, datiraju od početka njegove službe (Siro-Efrajinski rat 734.g.), dok nas poglavlja 28-33 stavljaju u razdoblje Sanheribovog vojnog pohoda protiv Jeruzalema 701.g. Druga svrstana poglavlja su proroštva protiv naroda (13-23) i mala apokalipsa Izaije (24-27).

Poput svojih predaka Izaija upotrebljava raznolikost književnih slikovitih izraza kao što su optužbe, tužaljke, teško razumljive izreke (mašal) kako bi prenio svoju poruku kažnjavanja radi kršenja saveza; poruku vjere u svjetlu značajnih povijesnih razvitaka te poruku povjerenja u završnu pobjedu Božjih svrha. Opetovana nevjernost naroda i njegovih vođa ne može odvratiti

propast: usporedba o lozi (pogl. 5) jedan je od najuzbudljivijih izražaja ovog tipa koji primjenjuju i drugi pisci. Izgleda da je previše ljudi pogrešno razumjelo kraljevsku teologiju s njenim bezuvjetnim obećanjem Davidu kao sveobuhvatno odobrenje svega što je narod činio, bilo to dobro ili loše. Narod je pogrešno pretpostavio da Bog neće Sion pohoditi osudom. Dakle, Bog ih se nije mogao riješiti, ni u dobru ni u zlu. Na ovo Izaija uzvraća s stihovima 6,11-12. Zvučalo je izdajnički, no bilo je istinito. Odabiru za osudu (Iz.1,21sl. 3,1-7 22, 15) posebno vođe naroda koji su bili odgovorni za držanje naroda vjernim savezu. Za vrijeme uspona Asirije kao osvajačke sile, od koje je narod pokušao pobjeći sredstvom političkih sporazuma i vojnih priprema — prorok ih podsjeća da zbog svoje prošlost moraju pokušati sakupiti dovoljno vjere kako ne bi slijedili primjer susjednih naroda. Propast neće biti Božja posljednja riječ jer je Izaija siguran o ispunjenju obećanja koja je Bog dao Davidu, a to su obećanja koja se tiču vječnosti njegove vladarske obitelji, nepovredivosti Siona koje je već djelomično potvrđena zbog izbjavljenja od Sanheriba (Sena-herib). On proglašava da će jednog dana proizaći iz kraljevske loze, usprkos njenim sadašnjim nevrijednim vladarima, kraljevanje savršenog kneza koji će donijeti pobjedu (kroz vjeran ostatak), pravednost, mir i mudrost (9,1-6 i 11,1-10): u međuvremenu glavna stvar koju narod mora spoznati jeste da Bog izvršava svoju namjeru (28,23sl.), premda to čini na način koji je nama teško shvatiti, a koji odgovara Njegovim pravilima.

Povijesna pozadina: Asirija je bila prevladavajuća sila koja je prijetila i Izraelu i Judi. Do 738. g. Resin od Damaska, Hiram od Tira i Menahem od Izraela postali su vazali Asirije. Kada je Menahem umro 735. g., Sirija i Izrael napali su Judu kako bi ju prisilili da se priključi protu-asirskom savezu. Unatoč Izaijinim naporima, Ahaz se obratio Asiriji za pomoć. Asirija je potom zauzela filistejske gradove i Damask. Izrael se morao odreći Transjordana i Galileje kako bi preživio. Stanovnici navedenih područja zarobljeni su i odvedeni izvan zemlje. Ahaz iz Jude postao je asirski vazal.

Povećanje egipatske moći ohrabrilo je Izrael da se pobuni protiv Šalmanezera V., nasljednika Tiglatha Pilezera. Ishod se sastojao u osvajanju Samarije i deportacije tamošnjih pučana koje je naredio njegov nasljednik Sargon. Privučen egipatskom pomoći, Ezekija (hebr. Hizkija) se odlučuje na pobunu. Asirija je na to reagirala prvenstveno napadajući Ezekijine saveznike Filistejce. U ovo bi razdoblje mogli smjestiti posjetu veleposlanika Merodaha-Baladana. U međuvremenu je u Asiriji Sargona naslijedio Sanherib, te se njegovo cjelokupno carstvo pobunilo. Njegov je odgovor stigao četiri godine

kasnije kada je porazio egipatsku vojsku čiji je saveznik Ezekija morao potom prihvatiti teške uvjete (2 Kraljevima 18, 13-16). No Sanherib je prekršio danu riječ te je zatražio predaju Jeruzalema. Ezekija je to odbio. Sanherib je bio zaokupljen drugim problemima te se morao zadovoljiti odašiljanjem prijetećeg pisma. Kada je kuga desetkovala njegove više časnike, morao se povući. No Ezekija je morao ostati asirskim vazalom. Moguće je da je Sanherib poduzeo drugi napad deset godina kasnije, no to ne možemo ustvrditi sa sigurnošću.

U Izraelu je poslije smrti Jeroboama II. nastupilo razdoblje uzbuđljiva nazadovanja (brz slijed kraljeva, a mnogi od njih ubijeni ubojstvom) zbog kojeg je došlo do protjerivanja naroda 722.g. u Asiriju. Istovremeno je kralj Ahaz u Judi posegnuo prema poganskoj sili u nadi da će se tako zaštititi od Sirijskog udruženja. I Mihej i Izaija javno su izjavili svoje negodovanje. Već je 626.g. Ezekija preuzeo od Ahaza vladanje Judom te započeo obnovu koja je rezultirala ukinućem idolopoklonstva. Izaija je postao kraljevim osobnim savjetnikom te ga je upozorio protiv sporazuma s Egiptom koji je nudio zaštitu od Asirije. Egipat se pod napadom Sanheribove vojske raspao, a samo je Božje posredovanje spasilo Judu od slične sudbine.

Ezekiju je naslijedio Manaše koji je postao jednim bezbožnim kraljem koji je ponovno nametnuo očito idolopoklonstvo, tako da bi kupio prešutni pristanak Asirije. Drugu podjelu Izaijine knjige trebamo čitati u svjetlu ove pozadine. Manašeova politika bila je ozbiljan izazov pravoj vjeri i Božjoj vlasti. Bilo je stoga razumno da Bog pokaže Svoje vrhovništvo nad ovim idolima time što je pokazao kako je gospodar povijesti On, a ne oni. Ovo čini sredstvom proricanja: proglašavajući jedno ili dva stoljeća unaprijed osudu Jude i Babilona koji je prkosio Bogu. Upravo su iz ovog razloga zemljopisne odrednice bile toliko neodređene. One se ne odnose ni na Palestinu ni na Babilon. Iako su zapisane kada je Izaija već bio star, odnosno tijekom Manašeove vladavine, bile su namijenjene kako bi utješile one koji će se naći u budućem babilonskom sužanjstvu i potaknuli ih da ne izgube nadu. Vidjet će se da je glavni problem bio: grešni sporazumi između Izraela i drugih naroda koji su svodili na nedostatak vjere u Boga koga su trebali za zaštitnika.

RJEČNIK

Izaija (Ješa-ja) = Jahve je spasenje,

Imanuel (imanu-El) = Bog s nama

im = s, sa

imanu = sa nama (anahnu = mi)
necer = mladica
cemah = izdanak

Egzegeza:

6,1-13: IZAIJIN POZIV. Iako je ovaj događaj smješten u 6. poglavlje, on označava početak njegove službe (dakle ne radi se o vremenskom slijedu). Kako je Izaija sve više uviđao tvrdoću ljudi shvaćao je posljedice svoga zadatka.

Izaija je vjerojatno bio u dvorištu hrama na velikoj jesenskoj proslavi kojom se veličao Božji suverenitet. Tamo je vidio kralja gubavca koji je bio na samrti (Uzija). U njemu je vidio simbol grešnosti naroda. Štovanje serafima podsjetilo ga je na grešnost ljudskog štovanja (nečiste usne). Ljudi su znali da je Bog svet (zaseban, odvojen) no to su shvaćali u čisto tjelesnom smislu. Naglasak na Božju svetost prožima Izaiju, pogotovo u izrazu "Svetac Izraela" koji se ponavlja sveukupno 25 puta (13 puta u drugoj polovici knjige). Ne samo da je Bog svet već želi da Izrael bude ilustracija istoga.

Izaijina poruka govori o propasti jer je njegov je zadatak otvrdnjavanja (kao što je to bio slučaj i s Isusom — vidi Marko 4,11; Ivan 12,37-41, Djela 28,25-28 i Rimljanima 9-11). Od trenutka Izaijine službe Juda prestaje funkcionirati kao narod u Božjim planovima. Bog od tada započinje ostvarivati ciljeve kroz ostatak koji se jedva može nazrijeti u Izaiji 6,13. Drvo koje je posječeno predstavlja narod, dok izdanak koji nastaje iz panja je ostatak kojeg utjelovljuje Mesija (vidi 11,1).

Ovaj je proces započet u osmom poglavlju kada narod odbacuje Izaiju koje vidi kao suradnika neprijatelja. Od tog trenutka čini se da ovaj svoje učenje ograničava na malenu skupinu učenika. Ne obavlja više redovitu javnu službu već intervenira u kriznim vremenima.

Izaija 7,10-8,4: PROROŠTVO O IMANUELU: Godine 735 Sirija i Izrael su očajnički nastojale ujediniti svoje susjede kako bi se mogli boriti protiv Asirije koja je sve osvajala. Kada je Judeja odbila surađivati, oni su došli s vojskom kako bi zamijenili Judejskog kralja (Ahaza) svojim vlastitim čovjekom, Ben-Tabeelom. Izaija je ohrabrivao narod da radije vjeruju Bogu nego političkim spletkama, ali je kralj već bio donio svoju odluku. Vjera nije imala nikakvu ulogu u njegovoj religiji ili njegovoj politici. U pozadini tobože-duhovnih govorancija (Pnz 6,16) skovao je plan za nadmudrivanje svojih neprijatelja tako da je stvorio prijateljstvo s najvećim od njih (Asirija).

U međuvremenu Bog im daje svoj vlastiti znak, za širu publiku nego što je sam Ahaz i s bogatijim značenjem, ali ne samo da bi se pokazala njegova snaga. Bog ne kaže da će se za toliko godina nešto dogoditi, već povezuje proroka s osobom (7,15-16) koja će riješiti probleme Judeje. Prije nego što vrijeme za to dođe dok je on još tinejdžer (*bar-micvar* — židovska proslava zrelosti, 13 god. dječaci), dvije zemlje (Izrael i Sirija) će biti napuštene (puste uslijed napredovanja Asiraca) zato što su bili neposlušni Bogu.

Ispunjenje proročanstvo: Neposredna je primjena proroštva na Ezekiju (jedan tip Mesije), dijete Ahazovo (2 Kr.18,2). Njegova je majka bila Abija (Zaharijina kći). Ali se pretpostavlja da se ne može primijeniti na njega jer bi u to vrijeme imao 9 godina (7,34) mada ovo nije dokazano. Značajno je da u Ezekijinom kraljevanju ima 10 neobjašnjenih godina.

Neki će vidjeti djevicu kao proročicu koja je Izaija oženio nedugo nakon tog proročanstva. U vrijeme kada se proročanstvo desilo (735), ona je zapravo i bila djevica. Tako dolazimo do 721 godine, do tog vremena je proročanstvo već bilo ispunjeno, zahvaljujući pustošničkim pohodima Salmanasara V i Sargona: Damask je pao 731 i Izrael 722 godine. Tek kasnije, za vrijeme Ašurbanipala (660-626) Izrael se ponovo oformio. Krajnje proročanstvo se ostvaruje u osobi Mesije:

1. Djevica će začeti (bez spola), što je bilo sasvim nesvakodnevno ili čak nepoznato.

2. Ime djeteta je "Bog s nama" (Imanuel), što se mora odnositi na Mesije, jer nijedan kralj za to nije zadovoljavao.

3. Djelomično i potpuno ispunjenje proročanstva, da bi se potvrdila Izaijina vjerodostojnost. U tim citatima rečeno nam je o tri djeteta:

a) Šear-Jashuv (ostatak će se vratiti), kojeg je Izaija vjerojatno poveo sa sobom kad je išao da vidi Ahaza. Kroz taj događaj jedino se deseti dio stanovništva Judeje vratio iz zarobljeništva.

b) Imanuel koji se začeo nekih 12 godina prije nego što su se događaji prorokli.

c) Maher Šalal Haš Baz (Brz grabež — hitar plijen) koji se začeo tri godine prije nego što su se događaji prorokli (Prije no što dijete počne tepati 'mama' i 'tata').

Dani osude dolaze na Judeju (Izaija 7,17-25): to se ispunilo dosta ranije nego je došlo do posljednjeg odlaska u Babiloniju. Kad se egipatska i asirska vojska sukobila kod Elteheka 701 godine, uzeli su svu hranu i namirnice od Judeje. Potpuni razaratelj je bio Sanherib (koga je unajmio judejski kralj) koji je 701 godine srušio sa zemljom skoro cijelu Judeju, uništivši 46 gradova i protjerao 200.000 ljudi. To je bilo za vrijeme režima Ezekije. Kao i obično, Jeruza-

lem je bio pošteđen.

Ostatak 8 glave govori o pobjedi onih koji su imali vjeru (obilježeni kao izdajice od strane njihovih neprijatelja) i o sudbini onih koji su odbacili vjeru. Otpadnici Judeje će posrnuti preko Njegove Riječi (koju su odbili) u uništenje i prokletstvo.

Izaija 9,1-6: govori o službi Mesije u Galileji i napokon o oslobađanju područja od stranih vladara zahvaljujući Mesiji. Značajno je da je Galileja, tako dugo gažena od neznabožaca, danas u strahu i od Sirije i od Hisbollaha te drugih terorističkih grupa u Libanonu. Jednom bačena u nemilost, osramočena (okupirana od stranih sila), ali jednog dana protivnik će biti tučen svojim vlastitim oružjem. Sve ovisi o samo jednoj osobi, Mesiji, jedinome od koga će doći oslobođenje i Božja vladavina. Evo portreta dolazećeg Mesije:

1. Izraelskom narodu će se roditi Dijete (Imanuel)
2. On će vladati Božjim kraljevstvom s Božjim autoritetom.
3. On će biti 'Savjetnik divni, Knez mironosni', što znači nadnaravni savjetnik (Iz 28,29: Suci 13,18).
4. On će obnoviti mir (hebr. *šalom*), što znači prastaru harmoniju, koja je vladala prije Pada (Iz 11,6-9).
5. On će biti Davidov potomak.

Drugi red može biti preveden na sljedeći način (ali tekst nije sasvim jasan): 'umnožio si narod, i uvećavao si mu radosti'... Ako je to ispravn prikaz, tada to može ukazivati na dodavanje nežidova Božjem narodu kao rezultat službe Mesije u Galileji.

11,1-16: Mladica je Mesija koji je u Davidovoj liniji. opisana je Njegova uloga i stanje koje će vladati Izraelom (moja sveta planina, ili zemlja). Reci govore o preporođenom narodu koji živi u promijenjenoj zemlji. Opisana suđenja će se vjerojatno desiti na početku njegove vladavine. Redak 10 govori o Crkvi koja živi s njim u njegovom kraljevskom gradu. Cijelo poglavlje bi se trebalo čitati paralelno s 33,17-24.

Pogl. 14-20: 14,28-32: kralj Ezekija je u iskušenju da se udruži s Filistejcima u buni protiv Asirije. Izaija odgovara da će još veća nesreća doći od Asirije i da su Filistejci ionako osuđeni na propast.

Glava 15 prikazuje vrijeme kada će Moab biti žrtva asirskog napada (Kir ili Kerak je bio centar Moaba, a ostali gradovi su bili raspoređeni uzduž kraljevskog glavnog puta).

Glava 17 prikazuje vrijeme kada su Sirija i Izrael bili u savezništvu protiv Judeje.

Glava 18 se odnosi na etiopljansku dinastiju u Egiptu: Piankijev sin, Sabak, podržao je Hošeu u njegovoj pobuni protiv Asirije. Kasnije je on ohrabrio i potakao Ezekiju da se pridruži u pobuni zajedno s Merodah-Baladanom, ali ga je Sanherib potukao 701. g. kod Elteheka. Tirhaka je također bio poražen od Asurbanipala 667. g. Izaijeva poruka kralju je da Gospod nema potrebu za spletkama: On će sačekati svoje vrijeme, radeći tiho da bi razvio svoje namjere. Neprijatelj će doseći do samih planina Judeje samo da bi tad bio poražen kad je već nadohvat pobjede.

Glava 19 odražava situaciju u Egiptu gdje je građanski rat između suparničkih dinastija doveo do Asirske okupacije pod vodstvom Esar-Hadona 671.g. koja je trajala 19 godina. Slijedilo je ekonomsko propadanje. Kasnije je Nabukodonosor napao Egipat u potjeri za Židovima koji su tamo osnovali velike kolonije.

U 20. glavi učimo da će Egipat pasti u Asirsko ropstvo. 711. g. Sargon je poslao svog vrhovnog vojskovođu da zauzme Ašdod. Sve ove poruke (pro-ročanstva) održavaju Božji odgovor (kroz Izaiju) vremenima narodnih kriza. Pitanje je bilo: da li će oni vjerovati Bogu i biti mu poslušni, ili će vjerovat čovjeku, štoviše bezbožniku?

Druga podjela Izaijine knjige ponajviše obrađuje Babilonsko izgnanstvo i obnovu

Njegova bi proroštva kasnije bila od posebne važnosti izgnanicima time što objašnjavaju Božje načine: Izaija shvaća da je to kazna (izgnanstvo) zaslužena za grijeh naroda. Iz dopunske patnje koja je prouzročena odstranjenjem Izraela (bez sumnje gledajući na događaje poslije 70.g. po.Kr.) trebalo je proizaći spasenje naroda i zato sredstvo po kojem bi blagoslov Abrahama mogao doseći ostale narode zemlje. Međutim, knjiga se ne usredotočuje na patnju nego na način na koji će se Izrael konačno spasiti poslije izbavljenja još veće veličine. Uloga je pjesme o Sluzi pokazati kako se može omogućiti donošenje Evandjelja narodima i završno izbavljenje Izraela, jer bez djela (smrt, uskrsnuće i povratak) i bez osobe Sluge nije ništa moguće. Ove pjesme o Sluzi Jahvinoj (Iz.42,1-9 49,1-6 50,4-9 52, 13-53,12) sačinjavaju most između prve i treće podjele Izaijine knjige. Mogu se (41,8 42,19 i 43,10) razumjeti kao da se odnose na narod Izrael. U kasnijim pjesmama je očito jasno da u obziru dolazi jedna osobita osoba (koja predstavlja Izraela).

Mesijanske ličnosti: U pogl. 40-48 je središnja ličnost Kir.

U pogl. 49-61 je Sluga Jahvin (Gospodnji). Budući da se Isus poistovjećuje sa Slugom (por. Luka 4,14-21 i Iz 61,1-3), slijedi da je on također Sluga opisan u poglavlju 53.

Proroci, svećenici i kraljevi smatrani su slugama koji trebaju služiti Božjem narodu. Jedan starozavjetni sluga ipak ih sve prerasta. On se pojavljuje u Izaijinim pjesmama o Sluzi (poglavlja 42, 49, 50, 52,13 do 53,12; 61). Na prvi pogled nije jasno na koga se ta proročanstva odnose. To može biti izraelski narod, jer se on ponekad naziva slugom. Neki Židovi to su proročanstvo tako tumačili (osobito poslije Kristova vremena!), ali ako se uzme u obzir čitav slijed, može se uvidjeti koliko je to tumačenje nemoguće. U Izaiji 43 taj je Sluga nazvan Izrael, ali je različit od Izraela. Kada pročitamo sve odlomke, nameće nam se zaključak da se oni odnose na pojedinca. On u sebi sažima Božje želje i planove za Izrael. On je utjelovljenje Božjih nakana u vezi s narodom. Također, u sebi povezuje 3 glavne službe u Izraelu: *proročku* (Iz 49,2) po tome što govori u Božje ime, *svećeničku* (Iz 53 i 52,15), po tome što pati kao Izraelov predstavnik i *kraljevsku* (Iz 52,13, 53,12). Pomazanje ujedinjuje to troje, svećenik i kralj se pomazuju, a povremeno se spominje i pomazanje proroka. Mesija je jedina osoba koja u sebi spaja *sve tri* službe.

Mladica je još jedan mesijanski termin upotrebljavan i na drugim mjestima (Mt 2,23 gdje izraz 'Nazarećanin' (hebr. *necer*) znači u stvari 'mladica' — igra riječima (Necaret/Necer).

43,1-13: Proročanstvo o povratku: postoji razlika u interpretaciji unutar Izraela između sekularne države i farizeja koji smatraju da se to još nije ispunilo i koji ne prepoznaju pravomoćnost sadašnje države Izrael. Glavna ideja ovdje je da je Bog Mesija Izraela (i štoviše svih onih koji vjeruju u Krista): on ih smatra kao da su članovi vlastite obitelji.

Redak 3: treba ga shvatiti u svijetlu Božje nagrade Perzije zato što je pustila na slobodu zarobljeni Izrael: Njima je dat Egipat i dio Etiopije (što je dodano u vladavinu Kambiza, Kirovog sina). Potrebno je razumjeti da proročanstvo o povratku Izraela pokriva oba povratka iz Babilona i također konačni povratak na kraju ovog doba. Dublji smisao povratka na Sion izgleda da se odnosi također i na sakupljanje svih izabranih (stih 7) u Crkvu Isusa Krista, jer ona obuhvaća 'sve koje sam ja stvorio na svoju slavu'.

52,13- 53,12 Ovaj bi Sluga osobno vladao; ta bi činjenica preplašila sve kraljeve zemlje (52,15), on je taj koji je patio radi svih ljudi, tako da osigura Božje izmirenje. Prvi dolazak (Kristov) bi zadivio mnoge (52, 13-14) ali bi

Njegov drugi dolazak oduzeo dah čak kraljevima zemlje (52,15) — u čemu leži tajna o Sluzi.

52,15: Ako usvojimo riječ poprskati (on će očistiti prskanjem, škropljenjem) u 15. stihu, to bi se odnosilo na iskazivanje duhovnog očišćavanja među evangeliziranim narodima.

53,2 riječ bi postala dojenčedom.

53,3: odbačen od ljudi = nedostatak vrsnih ljudi (kao njegovih pristalica).

Sakrili smo, kao da smo otklonili naša lica = odbili smo da ga prepoznamo za ono što je on bio.

53,4: kao znak Božje moći da oprosti grijehe, on je iscijelio mnoge od fizičkih bolesti. S obzirom da je glavna misao ovdje bolest duha, iskazana je žalost opravdana. Drugim riječima, pentekostalci su krivo razumjeli ovaj redak i uzeli su neograničenu ovlast da svakog ozdrave, na temelju onog što je Isus uradio na križu.

53,5: ranjen = proboden ili naboden

53,6: svalio na njega = uzrok da ga sretremo. To je terminologija o rođaku izbavitelju (Br 35,19); izbavitelj ga susreće na putu i ubija ga. Na isti način, naši grijesi su susreli Isusa i ubili ga.

53,8: se odnosi na nepravednu osudu: on je imao nepošten sudski proces i zamotan u smaknuće. Za njegovo pokoljenje, između kojeg je smatrano da je on uklonjen iz zemlje živih za grijehe njegovog naroda, izbijen do smrti? Bila je to zastupnička smrt za one koji su je bogato zaradili, a on ju je primio umjesto njih.

53,10: Produženje njegovih dana je jedino moguće kroz tjelesno uskrsnuće.

53,11: Njegovom spoznajom = spoznajom o sebi (kao Spasitelju)

53,12: mnoštvo će dati baštinu, odnosi se na onog koji vjeruje i ima dio s mnogima (spašenima, za koga je on umro — 53,11). Jak se odnosi na one koji su snažni u borbi sa sotonom, a plijen su duše dovedene Kristu.

59,9-21: Juda je postao žrtvom Asirske nepravde i ugnjetavanja. Sve nade za nezavisnost i blagostanje su bile smrvljene u prah. Narod je postao moralno pogažen i nad njim su vladali bezakonici.

stih 16. Bog je bio potresen da ne postoji nijedna osoba koja bi posredovala za Izrael. Jedini put koji je preostao bio je: da on sam postane posrednik; u osobi Isusa Krista. Iskupitelj je potreban. Stih 20 objašnjava kako je to moguće. Budući da iskupitelj podrazumijeva krvno srodstvo, jedini način kako se to moglo desiti je da Krist uistinu postane čovjek.

Stih 17. podsjeća na Ef 6, gdje se trebamo odjenuti u istu (duhovnu) opremu koju je Krist koristio.

Stihovi 18-19: Ovdje vidimo prvi i drugi dolazak. Po drugom dolasku Krist će slomiti svjetsku silu i uspostaviti Božja sveta načela nad svim žiteljima na zemlji. Cijeli svijet će početi sa strahopoštovanjem slušati Boga, a njegov Sveti Duh će s uspjehom odbiti sve napade na njegov izbavljeni narod.

Pogl.55-66 su uglavnom eshatološka: slika o otkupljenom narodu koji živi u jednoj otkupljenoj zemlji nakon što je nevolja gotova te slika o Mesiji koji se vratio kraljevati među Svojim narodom.

Kritični problemi: neki kritičari tvrde da Izaija ne može biti pisac drugog djela, prvenstveno zbog toga što nisu voljni razmatrati proroštva takve točnosti koja bi mogla biti održana nekih sto godina prije dotičnih događaja (npr. povratak izgnanika pod Kirom).

Drugi je prigovor da je stil posljednjih poglavlja toliko drukčiji od ranijih.

Treći je prigovor da se teologija drugog dijela izrazito razlikuje od one u prvom dijelu: Božje veličanstvo za razliku od Njegove jedinstvenosti i vječnosti; Gospod koji je uzvišen iznad svih drugih bogova za razliku od poricanja njegovog postojanja; ostavljen je vjerni ostatak u Jeruzalemu za razliku od onih uzetih u izgnanstvo; mesijanski kralj za razliku od Sluge.

1) Određena narav proroštava nije neočekivana: spominjanje Jošije više od tri stoljeća prije njegova rođenja (1 Kr.13,1sl.); spominjanje Betlehema kod Miheja (Mih. 5,2) koji je bio Izaijin suvremenik; pokoravanje Tira od Babilonaca kako je obećano kod Ezekiela (Ezk.26,2sl.) i Zaharije (9,1).

Upućivanja na Kira poimence u Iz.44,28 i 45,1 mogla bi se smatrati kao objašnjenje nametnuto na izvorni tekst preko nekog kasnijeg izdavača poput Ezre, koji je posjedovao vlast dopustiti knjige u kanon te smio učiniti takvu stvar. Jedan kritičar (C.C.Torrey) priznaje da ako bi se moglo ukloniti kao kasniji umetci ovih 5 upućivanja na Babilon i Kira, tada bi se jednoj Palestinskoj okolini mogla pridati gotovo sva poglavlja od 40-66.

2) Pogl.40-55 odražavaju Palestinsku, a ne Babilonsku pozadinu života i vjerskog sistema.

Ovo je potpuno različito od Ezekiela koji daje prilično mnogo takvih pozadina. Uz to "prorok" izgleda sasvim nepoznat ili Ezekielu ili Danielu. Ima upućivanja na idolopoklonstvo u drugom dijelu koji, kako je obično prihvaćeno, nije postojao u razdoblju poslije izgnanstva (usp. 40,19 41,7.29 42,17).

3) Mogla bi se objasniti razlika u stilu činjenicom da je druga podjela bila sastavljena za vrijeme Manašea, kada Izaija nije mogao imati javnu službu. Ranija građa je bila data kao propovijed. Bilo kako bilo, ima dosljednih tema koje prolaze kroz cijelu knjigu Izaijinu: izraz "Svetac Izraelov" se pojavljuje 5 puta u SZ-a ali 12 puta u prvih 29 poglavlja Izaije i 14 puta u zadnjih 27 poglavlja; drugi paralelni izrazi se nalaze u 35,10 i 51,11, zatim u 11,9 i 65,25, te 1,14 i 43,24. U Ivanu 12,38-41 ima navoda iz Iz.6,9 i 53,1, a oba su pripisana Izaiji.

4) Mesija se opisuje terminima božanskog Sluge (Sluga je služba izvedena Mesijom). Upućuje se čak na Davida u Izaiji 55,3 što pokazuje da raniji naglasak pisca nije bio napušten. Mnogo građe u pogl. 40-66 podudara se s Mihejom, suvremenikom Izaije (usp. osobito Iz.41,15sl. s Mih. 4,13; Iz.47,2sl. s Mih.1,11; Iz.48,2 s Mih.3,11; Iz.49,23 s Mih.7,17; Iz.52,23 s Mih.2,13; Iz. 56,10 s Mih.3,5; Iz.58,1 s Mih.3,8). Postoji isto slavno iščekivanje budućnosti, isto široko poimanje naroda Bliskog istoka te isto puno povjerenje očekivanja da će se jedan obnovljeni Izrael vratiti iz izgnanstva.

Analiza sadržaja: (neiscrpana)

1. Proroštva koja se odnose na Izaijino vlastito vrijeme (1,1-35,10)

- a) Uvod (1,1-31): osuda pukog vanjskog oblika štovanja
- b) Proroštva od Izaijina najranijeg razdoblja (2,1-5,30)
 - i) Proroštvo o dolazećem kraljevstvu mira (2,2-5)
 - ii) Dan Gospodnji koji će poniziti ponosnog naroda (2,6-22)
 - iii) Bahate žene Jeruzalema osuđene (3,16-4,1)
 - iv) Pjesma vinograda (5,1-7)
- c) Izaijina nastupna vizija (6,1-13)
- d) Sadašnji svjetski imperij i dolazeće kraljevstvo Božje (7,1- 12,6)
 - i) Ukor Ahaza i proroštvo o Imanuelu (7,1-25)
 - ii) Izaijino privremeno povlačenje iz javnosti (8,11-22)
 - iii) Rođenje Mesije (9,1-7)
 - iv) Božja ruka protiv Efrajima (9,8-10,4)
 - v) Asirija ponižena Svecem Izraelovim (10,5-34)
 - vi) Mesija i kraljevstvo Božje (11,1-12,6)
 - vii) Pjesma zahvalnosti (12,1-6)
- e) Proroštva uglavnom o stranim narodima (13,1-23,18)

- f) Dovođenje (24,1-27,13)
 - i) Sveopći sud nad sveopćim grijehom (24,1-23)
 - ii) Gospod slavljen kao izbavitelj i tješitelj Siona (25,1-12)
 - iii) Pjesma radosti o Judinu izvršenju (26,1-21)
 - iv) Ugnjetavači će biti kažnjeni ali Božji narod sačuvan (27,1-13)
- g) Sionov grijeh, ugnjetavanje i izbavljenje. Asirijina propast. Egipatska uzaludna pomoć (28,1-33,24)
 - i) Usporedba o oraču (28,23-29)
 - ii) Mesijansko kraljevstvo (32,1-8)
- h) Dvostruka budućnost (34,1-35,10)
 - i) Sud Edomu i svijetu (34,1-17)
 - ii) Spasenje za one otkupljene od Gospoda (35,1-10)

2. Povijesna poglavljja (36,1-39,8)

- a) Sanheribov upad (36,1—37,38)
- b) Ezekijina bolest i oporovak (38,1-22)
- c) Zadatak Merodok-Baladanov (39,1-8)

3. Proroštva koja pretpostavljaju Babilonsko izgnanstvo (40,1-55,13)

- a) Uvod (40,1-31)
- b) Proroštva u kojima je Kir očit (41,1-48,22)
 - i) Božji izazov na za njihove grijehe posebno idolopokloničke nevjernike (41,1-29)
 - ii) Sluga Gospodnji — pojedinačni i narodni (42,1-25)
 - iii) Narod svjedočenja otkupljen od Babilonskog zarobljeništva (43,1-28)
 - iv) Izraelovo svjedočanstvo za Boga protiv idola (44,1-28)
 - v) Dolazeći nežidovski izbavitelj i obraćenje pogana (45,1-25)
 - vi) Propast Babilona i očuvanje Izraela (46,1-47,15)
 - vii) Božja čast će biti podupirana izbavljenjem Izraela (48,1-22)
- c) Poglavlja u kojima se ističe obnova Siona (49,1-54,17)
 - i) Mesija će obnoviti Izraela i prosvijetliti nežidove

(49,1-26)

ii) Grešnost Izraela i poslušnost Sluge (50,1-11)

iii) Ohrabrenje da se pouzdaju u Boga i da se ne boje čovjeka (51,1-16)

iv) Izrael pozvan na buđenje i povratak u Božju naklonost (51,17-52,12)

v) Zamjениčko otkupljenje putem božanskog Sluge (52,13-53,12)

vi) Posljedični blagoslovi Božjem narodu (54,1-17)

d) Nagovaranje na prihvaćanje ovih obećanja po vjeri (55,1-13)

4. Razna proroštva (56,1-66,24)

a) Nežidovi će biti uključeni u Izraelov blagoslov (56,1-8)

b) Vođe, a i narod su ukoreni za njihove grijehe posebno idolopoklonstvo (56,9-57,13a)

c) Utjeha za skrušene (57,13b-21)

d) Neispravni i pravi vjerski sistem (58,1-14)

e) Izbavljenje je uvjetovano na pokajanje (59,1-21)

f) Sionovo završno izbavljenje (60,1-62,12)

g) Gospodnja osveta protiv Edoma (63,1-6)

h) Kakanje i zaklinjanje (63,7-64,12)

i) Buntovnici protiv Boga i poslušni sluge (65,1-25)

j) Gospodnje odbijanje zabranjenih oblika žrtvenog štovanja (66,1-24)

5. MIHEJ

(Mihaja: tko je poput Jahve?): bio je suvremenik Izaije (osobito za kraljevanja Ahaza i Ezekije) te zajednički s njime pokazuje sablazan bogatih, kritizira sin-kretizam i pogrešnu vjersku sigurnost, ali zbog svojih prostih porijekla (potekao je iz Morešeta, kraja na zapadu od Jeruzalema) manje je povezan s Jeruzalemom i hramom, čije uništenje proglašava (3,12). S Izaijom podjeljuje nadu u dolazećeg kneza doma Davidova koji će donijeti izbavljenje (spasenje: 5,1sl.).

Njegova proroštva su bila napisana za kraljevanja Jotama, Ahaza i Ezekije, kraljeva Judinih. Mada su oslovljena prvenstveno na Judu, no sasvim je jasno da će Božji sud pasti i na Izrael tako je morao živjeti, odnosno vidjeti njihovo protjerivanje. Jeremija nam i kaže da je prorokovao kraljevanja Ezekije.

Povijesna pozadina: Asirija je bila istaknuta sila koja je pod Sanheribom

osvojila većinu Bliskog istoka osim Izraela i Jude, koji su oboje trebali plaćati danak. Kada je Asirski car umro, bila je uobičajena pobuna svih podaničkih naroda. Njegov nasljednik ih je trebao opet podvrgnuti. U ovom postupku su ljudi, koji su najviše propatili, bili oni koji su živjeli van gradova i koji nisu imali zaštitu jakih zidina i bedema iza kojih bi se sklonili. Bili su često puta preuzeti i oplijenjeni. No čak su i oni unutar utvrđenih gradova postali plijen vladarima, bogatima i lukavim svećenicima. Mihej se bori za sve one koji su bili ugnjetavani.

Egzegeza: Mihej se najprije osvrće na milenij, a zatim na događaje koji će se prije toga desiti (sukob neznabožčkih sila). Na kraju govori o Mesiju koji je vladar nad Izraelom. To nas dovodi do prvog Kristovog dolaska. On je rođen u Betlehemu. Žena prije svega predstavlja dobre ostatke Izraela, od kojih je Marija predstavnik. Ista tema dolazi ponovo do izražaja u Otk 12 gdje se povela briga o ženi u danima velikih nevolje (zadnje 3,5 godine svjetske povijesti). I Mihej i Otkrivenje gledaju s perspektive Danielovog proročanstva o 70 tjedana, koji zapostavlja vremenski rascjep između 69 i 70 tjedna, što predstavlja razdoblje Crkve.

Analiza sadržaja:

1. Božja osuda i nad Judom i nad Izraelom za idolopoklonstvo (1,1-16)
2. Gornje klase krive za ugnjetavanje (2,1-3,12)
 - a) Iskorištavanje siromašnih i bespomoćnih preko bogatih lijenčina (2,1-11)
 - b) Konačno ponovno sakupljanje raspršenih izgnanika Jude (2,12-13)
 - c) Vlada proždire svoj narod, umjesto da ga brani (3,1-4)
 - d) Potpuno uništenje predstoji za sve tri grupe: za vladare, svećenike i proroke (3,9-12)
3. Krajnja pobjeda Božje milosti prema Izraelu (4,1-5,15)
 - a) Pobjeda mesijanskog kraljevstva nad nežidovskim svijetom (4,1-8)
 - b) Prvo mora doći patnja, izgnanstvo, obnova i sud nad neprijateljima Izraela (4,9-13)
 - c) Božanski-čovječji Pobjednik koji će obraniti svoje stado i srušiti svjetske sile (5,1-6)
 - d) Pobjeda Izraela nakon odstranjivanja idolopoklonstva (5,7-15)
4. Božja parnica protiv nezahvalnog Izraela (6,1-16)
 - a) Izrael pozvan na pokajanje i sjećanje Božjeg milosrđa kod Izlaska

(6,1-5)

b) Odaziv pokajničkom Izraelu: ispravno štovanje mora biti popraćeno pobožnim življenjem (6,6-16)

5. Savezna obećanja će se ispuniti vjernom ostatku (7,1-20)

a) Pravi Izrael jadikuje grijehe sebičnosti i pokvarenosti (7,1- 6)

b) Pravi Izrael će nastaviti uzdati se u Božje milosrđe (7,7- 10)

c) Mesijina pobjeda (7,11-20)

RAZDOBLJE II: PROROCI NA KRAJU KRALJEVSTVA JUDINA

Nakon smrti Izaije opće stanje je prešlo iz zlog u gore pod zadnjim godinama kraljevanja Manašea (688-642.g.) iako nam Ljetopisac (vjerojatno Ezra) kaže da se na kraju i Manaše pokajao i obratio.

1. SEFANIJA

(Cefanja: Jahvino blago) prorokovao je oko 640.g. On je jedini prorok čiji je predak (njegov djed) bio važna osoba (nije se nužno radilo o kralju istog imena) koja je vjerojatno živjela u Jeruzalemu.

Predoduje vjersku ravnodušnost toga vremena kada kaže: Jahve ne čini ni dobro ni zlo (tj. ne radi ništa) (1,12). Kao posljedicu Bog nema izbora nego pustiti svoj gnjev na Dan Gospodnji, o čemu nam prorok daje jedan od najpotpunijih opisa. Iz propasti će izaći, kako je prerekao Izaija, ostatak (2,3 3,12) koji je znak i jamstvo slavne budućnosti koja će nadvisiti prošlost.

Povijesna pozadina: služba Sefanije je blisko povezana s Jošijinom obnovom. Jošija je naslijedio Manašea (pod čijim se kraljevanjem Sefanija rodio) i Amona te baštiniio odmetničke okolnosti koje su se razvijale za njihovih kraljevanja. Sam Jošija nije ništa o ovome poduzeo sve dok Sefanija nije 627.g. počeo prorokovati. Po svoj prilici Jošija je započeo svoju obnovu kao posljedicu njegove službe. Sefanijina služba, koja je bila poziv na narodno pokajanje, imala je silan utjecaj jer je mogao ukazati na ono što se dogodilo u 722.g. Sjevernom kraljevstvu. Mogao je uvidjeti da je za mnoge ljude pokajanje bilo površno. Premda su pod Jošijom bili oživljeni Zakon i štovanje Boga, još uvijek je mnogo ljudi tajno održavalo idolopokloničke obrede. Njegovo proroštvo dolazi između pada Ninive i napada Babilonije protiv Jude.

RJEČNIK

Cefan-ja = Jahvino blago

Cafon = sjever (tamo gdje se sunce skriva)

cefunot = skrivena blaga

Analiza sadržaja:

1. Natpis (1,1)
2. Osuda nad prirodom (1,2-3)
3. Osuda nad Judom (1,4-2,3)
 - a) Uzrok i opseg (1,4-13)
 - b) Neposrednost (1,14-18)
 - c) Poziv na pokajanje (2,1-3)
4. Osuda nad narodima (2,4-15)
 - a) Filisteja (2,4-7)
 - b) Moab i Amon (2,8-11)
 - c) Etiopija (2,12)
 - d) Asirija (2,13-15)
5. Daljnje upozorenje Judi (3,1-7)
6. Božanska milost u obnovi i spasenju (3,8-20)
 - a) Gnjev Gospodnji (3,8)
 - b) Obnova (3,9-13)
 - c) Krajna budućnost (3,14-20)

2. JEREMIJA

(*Neka Jahve bude uzdignut*) očito prevladava ovim zlokobnim razdobljem koje je iz političkog gledišta označeno približavanjem Babilonske vojske te iz vjerskog gledišta ravnodušnošću i isticanjem vanjskih oblika bez obzira na sadržaj. Jeremija proizlazi iz svećeničke obitelji iz Anatota, 7 km sjeveroistočno od Jeruzalema, ali ne znamo da li je sam bio svećenik. Bio je pozvan kao mlad čovjek u proročku službu (1,6), u vrijeme kada su ljudi jedva obraćali pažnju na proročku poruku. Usprkos vjerskoj obnovi pod Jošijom (621.g.) narod se nije vratio Bogu svim svojim srcem te su promašili postignuće koje im je namijenio: postalo je jasnim da se ovo ne bi postiglo bez gubitka onog što je bilo izvor njihovih tlapnji — njihove nezavisnosti, koju bi od njih oduzeo Babilon jer je bio alat izabran od Boga za izvedbu kazne koja je postala nužnom. Ovo bi uključilo gubitak hrama koji je vodio do njihove pogrešne sigurnosti te gubitak zemlje njihovih očeva. Jeremija treba ovo proglasiti narodu kao Božji predstavnik iako se osobno rastužio porukom. Da bi to izveo trebao je nadvladati svojim osobnim osjećajima sklonosti prema

svom narodu i njihovim predajama.

Čini se da je Jeremija, tijekom Jošijinih reformi, bio poprilično samozatajan (iako je izricao proroštva). Pravu je popularnost stekao tek tijekom vladavine Jošijinog nasljednika Jojakima.

Njegova je knjiga podijeljena u tri djela:

- 1) Jeremijina proroštva u pjesmama.
- 2) Jeremijina proroštva u prozi.
- 3) Priče o Jeremiji u prozi.

Njegova se knjiga dijeli u tri podjele:

1. Životopisna građa, poznata kao njegove "ispovijedi" (12,1sl. 15,10sl. 16,1sl. 20, 7sl.).
2. Njegov učenik i tajnik Baruh piše jednu povijest o proroku, u kojoj pridaje prvo mjesto njegovim riječima.
3. Proroštva koja je sakupio Baruh. Daleko iznad povijesti o narodima i njegovu narodu, Jeremija proglašava završnu pobjedu Boga saveza, koji će vjeran sebi dati ovom savezu jedan osobniji vid kroz silu oproštenja što može preobraziti sve (31,31-34).

Jeremijina osoba: to se razotkriva u njegovoj knjizi jasnije nego kod bilo kojeg drugog proroka (usp. njegove "ispovijedi"). Bio je čedan i osjetljiv, njega bismo smatrali nesposobnim za zadatak; bio bi nesposoban bez Božje milosti. On je opstao unatoč odbacivanju i progonstvima i kasnije je bila potvrđena ispravnost njegovih djela.

Povijesna pozadina: ispunjenje Izaijinih proročanstava, u vrijeme Sanheribove najezde, čini se da je stvorila fanatično vjerovanje u nedodirljivost Jeruzalema. Postoje dokazi koji ukazuju da je ovo uvjerenje učvrstila vjerska reforma koju je odobrio Jošija. Rast blagostanja u Judi je otežalo prilike. Kada je 612. g. Niniva pala, ljudi su počeli misliti kako je Bog na njihovoj strani te im se stoga ništa loše ne može dogoditi. Samo tako možemo objasniti Jošijin nepromišljeni napad na faraona Nekoa. Jošijina pogibija bila je veliki šok za judejski religijski poredak. No snašla ih je tek osveta u smislu da su Egipćani zahtijevali postavljanje kralja koji će im biti poslušan, te plaćanje povećeg danka. Juda se ponovno mogla uspraviti.

Propadanje, koje se pojavilo poslije zadnje vjerske obnove pod Jošijom, podudaralo se s usponom Babilona kao svjetske sile. Kada je Egipat 612. g. pokušao doći u pomoć Asiriji, da spriječi uspon Babilonaca, bili su pobijedeni

u bici kod Karkemiša (605.g.) te je Jošija bio ubijen u bici kod Megida (609. g.). Jeremijina služba nastoji ukazati površnost obnove pod Jošijom i upozoriti Judu o neposrednom upadu Babilonaca ako se ne pokaju. Jeremija je trebao održati svoja upozorenja protiv spletki dvorskog života u kojima su politički savjetnici bili podijeljeni: neki su htjeli savez s Egiptom, a neki su htjeli savez s Babilonijom. Jeremija im kaže da ne sklope ni s jednim ni s drugim savez, nego da se pouzdaju u Boga. Jojakim, koji je bio Egipatska marioneta, potrudio se na nekoliko prilika ušutkati Jeremiju. Jeremija je posvjedočio tri babilonska protjerivanja i kraljevanja Jojakima, Jojakina (protjeran), Sidkije (također protjeran) i Gedalije (ubijen ubojstvom). Zbog toga što je propovijedao o predaji Babiloncima, nije bio protjeran nego mu je bilo dopušteno ostati na slobodi. Nakon što je stranka pobornikâ za Egipat izvršila ubojstvo na Gedaliju, pobjegla je u Egipat s Jeremijom.

Njegova služba dakle počinje 5 godina poslije Jošijine obnove i proteže se u rane godine izgnanstva.

Njegova poruka, koja je dolazila ljudima koji su bili odani očajnu narodnjaštvu, bila je sasvim odbijena kao i sam Jeremija. Bio je smatran kao nametljivac i izdajnik te su ga izmjenično pokušavali pogubiti — narod, plemići i kraljevi. On je odbijao govoriti ono što su oni htjeli čuti.

Kada je ostatak u Jeruzalemu započeo vjerovati da ih je oluja suda mimoišla zbog njihovih zasluga, stiglo im je pojašnjenje da će oni koji su napustili grad izbjegli bijesu koji nadolazi (poglavlje 24). Kada su lažni proroci obećali iseljenicima brzi povratak, Jeremija je ustrajao na tome da nema nade dok se ne dovrši Božji sud (poglavlje 29).

Ista stvar vrijedi i za mesijanska proroštva. Prije nego što je narod mogao pronaći utjehu u "pravednom izdanku" (23,5), morali su se suočiti sa sumornom činjenicom da će kraljevsko drvo morati biti posječeno (36,20; 22,30, 39,6). Zanimljivo je primijetiti da je proročanstvo, koje je izrečeno protiv Babilona, moglo biti opasno za proroka. To se vidi iz Jeremijine uporabe tajnoga koda: Šeša je zapravo Babilon (25,26; 51,41) dok je Leb-qamai Kaldeja (51,1).

EKZEGEZA: poglavlja 7-8: Njegova je prva velika propovijed upućena ljudima koji su se zaputili u hram te sadrži sljedeće poruke:

- 1) odlazak u hram nije zamjena za istinsko pokajanje (7,4>)
- 2) prakticiranje vjerskih djela nije zamjena za poslušnost (7,21>).

On izaziva ljude da prekrše zakon prinošenja žrtava i jedu spaljenu žrtvu, kao i žrtvu večere. U glavnom poglavlju o Savezu (Izlazak 21-23) tek je nekoliko pojedinosti o obredu prinošenja žrtava. Uglavnom se govori o zabrani nekih kanaanskih običaja.

- 3) posjedovanje Riječi Božje nije zamjena za poslušnost prema istoj (8,8). Slijepa ili izvrnuta tumačenja Pisma vode duhovnoj obamrlosti. Mislili su da je Hram nepovrediv te da mogu i dalje činiti odvratne grijeha (ubojstva, lopovluk).

Ove su propovijedi izazvale veliko protivljenje tako da je Jeremija morao koristiti ulične predstave kako bi pobudio pozornost ljudi (poglavlja 13-19). Zbog toga je završio u zatvoru gdje su ga tukli. Bilo je to pravo poniženje za jednog plemića. Čak je otkrio da ga vlastita obitelj želi ubiti. Otkada je izrekao kontroverznu propovijed u hramu bio je u opasnosti, a njegova obitelj nije željela udjela u njegovoj ozloglašenosti.

Pogl. 31: Ovo poglavlje se odnosi na konačni povratak iz izgnanstva. Ono također sadrži detalje koji se odnose na novi savez koji će Bog stvoriti sa svojim narodom. 15. stih u novom kontekstu se odnosi na raseljeni narod Izraela uslijed izgnanstva. Rama je bilo mjesto (sabiralište) gdje su zarobljenici bili skupljeni prije nego što su otjerani u ropstvo u Babilon.

Stihovi 31-34 se odnosi na novi savez koji će doći do izražaja kad se narod povрати i pokaje. Ono će postati stvarnost kroz oprostaj grijeha. To neće biti novi zakon, ali će proizvesti novo srce: npr. ono će dati novu motivaciju za poslušnost Božjem zakonu. To je uzastopno ukazano i u NZ: 1 Kor 11,25; Luka 22,25, također Heb 7, 22; 8,7-13.

Ostali reci se odnose na Izrael nakon povratka. Preživljavanje židovskog naroda, mnogo kasnije nakon što su njihovi susjedi pomrli, je teško objasniti na bilo koji način osim nadnaravnim.

RJEČNIK

Jirmja (Jeremija) = Neka Jahve bude uzvišen (t.j. Neka Jahve obznani svoju veličinu)

rum = biti uzvišen (vidi piramid)

ram = visina (Ramataim = dvostruka visina) vid. Avi-ram = uzvišen otac

Ramot = visina (od Rama)

Analiza sadržaja:

1. Proroštvo protiv teokracije (Božja vladavina) (1,1-25,38)
 - a) Prorokov poziv (1,1-19)
 - b) Ukori i opomene, uglavnom od vremena Jošije (2,1-20,18)
 - i) Izraelov nemar Boga (2,1-3,5)
 - ii) Juda upozorena propašću Sjevernog kraljevstva (3,6-6,30)
 - iii) Jeruzalemov pogrešni vjerski sistem (7,1-10,25)
 - iv) Izrael odbijen zbog kršenja Božjeg saveza (11,1-13,27)
 - v) Proročki zagovor nemoćan u sprečavanju suda (14,1-17,27)
 - vi) Dvije slikovite propovijedi i utamničenje (18,1-20,18)
 - c) Kasnija proroštva (21,1-25,38)
 - i) Slučaj opsade (21,1-14)
 - ii) Nagovaranje kralja i naroda (22,1-9)
 - iii) Sudbina Šalumova (22,10-12)
 - iv) Proroštvo protiv Jojakima (22,13-23)
 - v) Proroštvo protiv Jojakina (22,24-30)
 - vi) Mesijanski kralj (23,1-8)
 - vii) Govor protiv lažnih proroka (23,9-40)
 - viii) Vizija o smokvama (24,1-10)
 - ix) Sud Judi i svim narodima (25,1-38)
2. Događaji u životu Jeremije (26,1-45,5)
 - a) Hramska propovijed i uhićenje Jeremije (26,1-24)
 - b) Jaram Babilona (27,1-29,32)
 - c) Knjiga utjehe (30,1-33,26)
 - i) Dan Gospodnji: njegov užas i izbavljenje (30,1-24)
 - ii) Obnavljanje naroda i novi savez (31,1-40)
 - iii) Jeremijino otkupljenje polja u Anatotu (32,1-44)
 - iv) Više obećanja o obnavljanju (33,1-26)
 - d) Neka iskustva Jeremije prije pada Jeruzalema (34,1-36,32)
 - i) Proročište Sidkiji (34,1-7)
 - ii) Savez hebrejskim robovima prekršen (34,8-22)
 - iii) Primjer Rekabovaca (35,1-19)
 - iv) Jeremijina proroštva govorena u pero Baruha (36,1-32)
 - e) Jeremija za vrijeme opsade i uništenja Jeruzalema (37,1-39,18)
 - i) Utamničenje Jeremije (37,1-21)

- ii) Izbavljenje Jeremije iz čatrnje (38,1-28)
- iii) Pad Jude (39,1-18)
- f) Posljednje godine Jeremije (40,1-45,5)
 - i) Uprava pod Gedalijom i njegovo ubojstvo (40,1-41,18)
 - ii) Seoba izbjeglica u Egipat (42,1-43,7)
 - iii) Jeremija u Egiptu (43,8-44,30)
 - iv) Jeremijino proroštvo Baruhu (45,1-5)
- 3. Jeremijina proroštva protiv stranih naroda (46,1-51,64)
 - a) Proroštvo protiv Egipta (46,2-28)
 - b) Proroštvo protiv Filistejaca (47,1-7)
 - c) Proroštvo protiv Moaba (48,1-47)
 - d) Proroštvo protiv Amonaca (49,1-6)
 - e) Proroštvo protiv Edoma (49,7-22)
 - f) Proroštvo protiv Damaska (49,23-27)
 - g) Proroštvo protiv Kedara i Hazora (49,28-33)
 - h) Proroštvo protiv Elama (49,34-39)
 - i) Proroštvo protiv Babilona (50,1-51,64)
- 4. Dopuna: Pad Jeruzalema i dotični događaji (52,1-34)

TUŽALJKE:

Jeremija je također napisao knjigu tužaljki. Ona je napisana u hebrejskom pjesničkom stilu što ukazuje na činjenicu da je na njoj sigurno radio i netko tko je bio stručnjak za taj stil.

Književni stil u uporabi je tužaljka ili naricaljka. Iz toga slijedi i objašnjenje naslova knjige — Tužaljke. Alternativni naslov je *Eha* što znači "Kako", a to je pak prva riječ svakog retka.

Knjiga se sastoji od pet naricanja koja govore o Nabukodonozorovom uništenju Jeruzalema. Ona se čita u Sinagogi na dan obilježavanja razaranja prvog i drugog hrama. Isto tako, položaj ove knjige u hebrejskoj Bibliji, među Megilotom (dijelom Spisa), se temelji na slijedu u kojem se ovi zapisi čitaju u sinagogi.

Knjiga je napisana kao hebrejska poezija utemeljena na uporabi paralelizma.

1. potpuno ponavljanje misli, uporabom drugih riječi.

npr. Psalm 1,2:

već uživa u Zakonu Gospodnju,

o Zakonu njegovu misli dan i noć.

2. nastavljanje (stalnost) misli:

npr. Psalam 1,3:

On je k'o stablo zasađeno pokraj voda tekućica
što u svoje vrijeme plod donosi;

3. miješanje doslovnog i metaforičnog.

Psalam 1,3:

lišće mu nikad ne vene,
sve što radi dobrim urodi.

4. izricanje suprotnog od izvorne misli (uobičajeno u Izrekama).

Psalam 1,6:

Jer Gospodin zna put pravednih,
a propast će put opakih.

5. uglavnom formalno: misao dalje teče.

Psalam 27,6:

I sada izdižem glavu
iznad dušmana oko sebe.

Prve četiri pjesme su napisane kao naricanja i ne koriste paralelizam. Također koriste akrostični aranžman (svaki red započinje jednim od 22 slova hebrejskog alfabeta. Shodno tome, poglavlja 1,2 i 4 imaju po 22 retka, dok poglavlje 3 ima 66 (3 x 22) stihova.

Poglavlje 3 je zamršenije: svaki redak započinje s istim slovom.

Poglavlje 4 se vraća na paralelizam te ne sadrži akrostične elemente. Učinak naricanja stvoren je nastavcima -u, -nu, -ani, -enu, -inu, -unu koji zvuče otužno.

Sadržaj:

Prva tužaljka: govori o opustošenju i jadu Jeruzalema. Grad koji je opisan kao žena priznaje u 18. stihu da je njegova kazna pravedna. Ženina istinska nada sastoji se u potrebi da i njezini neprijatelji dožive istu sudbinu! Ljubavnici u stihovima 2 i 19 su saveznički narodi na koje se ona oslanjala kako bi se zaštitila od Babilonaca.

Druga tužaljka: govori o Božjem gnjevu prema vlastitom narodu, a završava molitvom Bogu.

Treća tužaljka: govori o osobnim patnjama pisca. U svemu se vidi Božja

milost bez koje bi isti bio potpuno uništen. U njoj se nalazi nada u budućnost zbog koje on poziva Božji narod na kajanje prizivajući Božju osvetu nad neprijateljima.

Četvrta tužaljka: stavlja u kontrast Sion kakav je nekada bio i kakav je u trenutku pisanja. Ističu se grijesi svećenika i proroka koji se navode kao uzrok katastrofe. Ljudi su ostali bez vodstva te su poput broda bez kormila. Plemići su se oslanjali na Egipat koji ih, nemoćan, nije mogao spasiti.

Peta tužaljka: knjiga završava molbom Bogu.

U knjizi je očita mesijanska crta jer Izraelove patnje slikovito predočuju patnje Mesije (1,12 i poglavlje 3).

3. NAHUM

(tješitelj) možda se rodio u Galileji (u Kafarnaumu: Kafar Nahum?) te je kasnije služio na jugu.

Proroštvo je moralo biti održano uskoro prije razaranja Ninive 612. g. Ovo se potvrđuje putem dva druga upućivanja. Budući da Jona spominje da je No (No Amon u Egiptu) bio osvojen, ovo se dogodilo kada je 663.g. Ašur-Bani-Pal osvojio grad.

Jedina je tema ove knjige Niniva, glavni grad drevnog Asirskog imperija.

Povijesna pozadina: Nahum je bio svjedok Judi, a i suvremenik Jeremije, Habakuka i Sefanije. Nakon što je Bog upotrijebio Asiriju (Niniva) kao sredstvo kažnjavanja Izraela, sada ona treba biti osuđena. Mada se bila pokajala u vremenu Jone, vratila se k svojim putovima te je sada bila zrela za sud zbog njene okrutnosti i pohlepe. Bila je nemilosrdna u vojevanju i pohlepna za nepoštenim bogatstvom. Uskoro će je pobijediti Babilonci i Medijci.

RJEČNIK

Nahum = tješitelj. (usp. Menahem, Noah)

Nehemija = Jahve će biti moj tješitelj

Analiza sadržaja:

1. Abecedni akrostih (1,1-15)

a) Naziv knjige (1,1)

- b) Pjesma: osveta našega Boga (1,2-8)
- c) Božji sud nad Asirijom (1,9-15)
- 2. Trostruka slika (2,1-13)
 - a) Opsada Ninive (Asirija) (2,1-6)
 - b) Poraz Ninive (2,7-10)
 - c) Propast Ninive (2,11-13)
- 3. Ratna pjesma (3,1-19)
 - a) Zloća Ninive (3,1-7)
 - b) Usporedba s Egiptom (3,8-15)
 - c) Nepopravljiva osuda (3,16-19)

4. HABAKUK

(zagrliti, tj. molitvom) prorokovao je vjerojatno prema kraju kraljevanja Jošije, vjerojatno nakon što su 612.g. Babilonci, Medijci i Skiti u savezu porazili Ninivu. Drugim riječima prorokovao je tek kada je Babilonska sila, koju je Bog koristio za kažnjavanje Jude, došla na obzor. S obzirom na Jošijine sklonosti prema Babilonu, iznenađujući je saznati da će ih Bog upotrijebiti na ovaj način.

Habakuk se usuđuje pozvati Boga na odgovornost: kako On može podnijeti zlo (u Izraelu) i upotrijebiti čak gore zlo (Babilonci) u Svoje svrhe? Bog kaže Habakuku da se treba samo brinuti za svoje stvari, govoreći da će vjernik, bez obzira na sve, živjeti time što ostaje vjeran Bogu. Bog će koristiti Babilonce no na kraju će im vratiti milo za drago. Treće poglavlje je molitva u obliku jednog psalma, u kojem prorok moli Boga da posreduje u povijesti i opravdava njegov karakter. Postojanje ovog psalma može ukazati na to da je Habakuk bio hramski svećenik.

KOMENTAR: vjera (pouzdanje) i vjernost: poglavlje 2, četvrti stih: ključni stih kojeg Pavao rabi u četiri navrata. Pitanje se sastoji u sljedećem: rabi li ga on pogrešno? Odgovor je: ne. U nadahnuću Duhom Svetim Pavao proširuje značenje retka. Ovo je poznato kao *midraš* — navod tumačenja. Židovi ga prihvaćaju kao prihvatljiv način egzegeze.

U izvornom kontekstu riječ vjera (pouzdanje) zapravo znači vjernost (tj. odanost) koja se temelji na vjerovanju Božjoj Riječi. Iz toga proizlazi drugo značenje — vjera (pouzdanje). Riječ "živjeti" u ovom kontekstu znači preživjeti. Naime, predmet smo Božje ljubaznosti prepune ljubavi koja potiče reakciju u nama. Pavao proširuje njezino značenje na sferu vječnosti. U nijednom kontekstu (Stari ili Novi zavjet) ne možemo tumačiti vjeru kao isticanje prijedloga: vjera uključuje poniznost pred Bogom i spremnost

prilagodbi njegovoj volji.

Analiza sadržaja:

1. Uvod (1,1)
2. Rasprava s Bogom (1,2-2,20)
 - a) Nekažnjeno bezakonje: zašto se ne kažnjavaju grijesi Božjeg naroda? (1,2-4)
 - b) Božji odgovor: On će ih uskoro kazniti sredstvom Babilonaca (1,5-11)
 - c) Kako može Bog upotrijebiti nesveto oruđe? (1,12-2,1)
 - d) Božji odgovor: kaznit će se i drskost Babilonije, a strpljiva vjera će imati svoju nagradu (2,1-4)
 - e) Peterostruki jao: protiv napada, nametanja, nasilja, nečovječnosti i idolopoklonstva (2,5-20)
3. Prorokova molitva (3,1-19)
 - a) Naziv (3,1)
 - b) Molbe za probuđenje (3,2)
 - c) Teofanija (bogojavljanje) (3,3-15)
 - d) Pobjeda vjere (3,16-19)

5. OBADIJA

(Ovadja: sluga Jahvin) odražava situaciju Jeruzalema poslije 586.g. kada je Edom, koji se odnosio na Izraela kroz Ezava, bio kriv osobito za prijekorno ponašanje. U to vrijeme narod su pljačkali i terorizirali Babilonci. Edomci nisu samo odbili pomoći Judi nego su i fizički pružili pomoć Babiloncima. Sam Gospod obećaje posredovati za izvedbu pravde kada dođe Dan Gospodnji. Bog se smatra kao sveopći — silni, tako da nijedan narod ne može pobjeći Njegovom oku koje sve vidi. On se brine o tlačenim te će ih podići, nadoknađujući ono što im je bilo oteto.

Rugati se Gospodinovoj baštini i radovati se njezinom uništenju (EZ 35,15) značilo je rugati se i prkositi samom Gospodinu. On je, naime, postao privržen jednom narodu i jednoj zemlji (Ponovljeni zakon 4,33) kako bi spasio sve.

Povijesna pozadina: zna se da je Edom bio u savezu s Babiloncima i drugima 587/586.g. pri padu Jeruzalema te učestvovao u pljački grada.

Danas se glavni edomitski grad (Sela) zove Petra.

Edomci su bili istjerani od strane nabatejaca (arapa), i za posljedicu morao se preseliti do zapadnog brijega Mrtvog mora. Hebron je postao glavni grad edomaca na jugu Jude. Makabejci su (naročito Ivan Hrkan) pokorili i

judaizirali edomaca. Na kraju su bili uništeni zajedno sa Židovima od rimskog generala Tita.

Kritični problem: prvih devet stihova su paralelni sa stihovima u Jr. 49 premda je redoslijed građe drukčiji. Najvjerojatniji odgovor na ovaj problem jest da su oba pisca upotrijebila neko ranije, poznato proroštvo.

Dan Gospodnji: jasno da se ovaj izraz ne odnosi na posljednji scenarij neposredno prije milenija, već na Božju intervenciju u sudu, koji je u sebi predokus posljednjeg događaja.

Posljednja vizija: "kraljevstvo će biti Gospodnji — vraćeni izgnanici koji trebaju biti pod teokratskom vladavinom s Bogom na čelu. Gospod Bog će biti kralj nad Izraelom, a On sam će vladati i nad ostalim narodima.

Analiza sadržaja:

Naziv (1a)

Upozorenje na skoro uništenje utvrđenog Edomovog uporišta (1b-4)

Potpunost Edomove kazne i pljačke (5-9)

Nasilje protiv Jakova pokazano glavnim razlogom za sud Edoma (10-14)

Sud je sveopći: nije samo Edom uključuje već svi narodi (15-16)

Izrael spašen i obnovljen (17-20)

Ustanovljeno tisućgodišnje kraljevstvo (21)

RAZDOBLJE III: PROROCI IZGNANSTVA

Ovim razdobljem prevladavaju dvije velike proročke ličnosti: Ezekiel i Daniel. Izgnanstvo nije uništilo proročku službu: dalo je nove proroke; to je bilo vrijeme za kojeg su mnogi pobožni Izraelci imali priliku čitati i razmišljati o proroštvima prethodnih vremena.

1. EZEKIEL

(Jehezekel: Neka Bog se jača): Ezekiel je potekao iz svećeničke obitelji (1,3 40,46 44,15). Bio je očigledno blisko upoznat s Jeruzalemom i hramom, gdje je odrastao i služio Bogu. 597.g. protjeran je uz najotmjerenije društvo. Nastanio se u Tel-Abibu, glavnom mjestu izgnanika, na kanalu Kebar (1,1 3,15) blizu grada Nipur, jugoistočno od Babilona. Imao je ženu ali bez djece (24,16-18). Njegov dom je postao sastajalište za starješine izgnanika (3,24 8,1 14,1 20,1). Prema predaji je umro u Babilonu za kraljevanja Nabukodonozora, kad ga je ubio jedan knez koga je ukorio za idolopoklonstvo, te je bio pokopan

kod Kefila (al-Kifl) blizu Birs Nimruda (Borsipa, Irak), mada nema vjerodostojna dokaza o ovome. Sigurno je tamo bio grob koji je navodno podigao Jojakin u spomen Ezekielu; k njemu se od vremena do vremena hodočastilo. Grobu je nasuprot sinagoge koja je nazvana po proroku i ima prijepis Tore koji je navodno napisao Ezekiel.

Povijesna pozadina: Ezekiel je prorokovao o Judi nakon što je 597.g. odvedena u izgnanstvo, i prije završnog protjerivanja i razaranja Jeruzalema što će Jeremija (koji je ostao) doživjeti neposredno. Ostatak je njegovih proroštava upućen na izgnanike. Početno viđenje mu pokazuje (sredstvom pokretna prijestolja) da je Bog, napustivši hram, nazočan među Svojim narodom, izgnanicima. Dok su ljudi još uvijek bili skloni idolopoklonstvu i upijanju vrednota društva oko njih, Ezekiel ih je trebao neprestano upozoravati (2,3sl. 3,4-11 14,1sl. 18,2.25 20,1sl.). Podsjetio je izgnanike da su ljudi, koji još žive u Jeruzalemu, pogrešno smatrali hram i zemlju neuništivima (11,1-15).

Očito su neki izgubili svoju vjeru, ali je onima koji su ostali vjerni Ezekiel postao tornjem snage. Nije čudno da su (nakon što su bili odvojeni od svoje zemlje, hrama i žrtava) stavili naglasak na post, subotu, obrezanje, a i molitvu — čitanje Pisama i pjevanje psalama. Za vrijeme izgnanstva su uspostavili šablonu daljnjeg židovskog opstanka, usredotočujući se na sinagoge.

Njegova je knjiga pomno iznijeta u vremenskom slijedu. Sastoji se od obraćanja i zapisa koji su potpuno prenijeti. Iz toga možemo zaključiti da on nije morao djelovati tajno.

Knjiga je drugačija od Izaijine budući da nema nedoumica oko autorstva. Isto se tako razlikuje od Jeremijine knjige koja sadrži strukturne poteškoće, kao i od knjiga drugih proroka za čija bi se proročanstva moglo ustvrditi da su povezana duhovnim temama.

Sadržaj knjige: Njegovo se proročko djelovanje proteže nad razdobljem najmanje 20 godina. U prvoj etapi objavljeno je da će Božji sud doći jer je narod bio nevjeran. Prekretnica dolazi u poglavlju 33 kada stiže vijest o uništenju Jeruzalema. Ovo potvrđuje Ezekiela kao proroka jer je to što je prerekao bilo točno te ga je narod odonda mnogo spremnije slušao. Od onog vremena djeluje kao pastor svog naroda, priprema ih za slavno vrijeme kada će Bog obnoviti sve stvari.

Prenosi svoju poruku riječima i mimikom (glumom) (3,1 4,1 5,1 8,7-10

11,5-11). Na njegov jezik mnogo su utjecala prva dva viđenja koja je doživio na početku svoje službe (pogl.1-3): viđenje o bojnim kolima kao prijestolju Božjem, puni ga sigurnošću konačnog objavljivanja Božje slave; viđenje o svitku ga uvjerava o važnosti pisane riječi.

Vidovito iskustvo i dnevni dodir s izgnanicima koji su neprestano napadani pitanjima, prinuđuje ga da im bude pastor. On stražari nad njima (33) i pase ih (34) ali osim pitanja izgnanika na koja treba odgovoriti, objavljuje djelo Božje što će doseći vrhunac u obnovi njihove zemlje (viđenje o suhim kostima — pogl.37). U završnim poglavljima (40-48) Ezekiel je isto toliko čovjek djelatnosti koliko čovjek viđenja: nije samo onaj koji je ojačao vjeru naroda o Božjim konačnim svrhama za njih, nego i postavio temelje o dvije osi oko kojih će se okretati ustroj naroda, tj. Zakon i hram. Također je korisno istaći da se Ezekiel odnosi na mudrosnu (poučnu) književnost u tome što učestalo upotrebljava alegoriju (slikovit prikaz) i usporedbu, no on ima i duboko znanje povijesti svog naroda i susjednih naroda, osobito Tira i Egipta.

Ezekijelova proroštva govore o jednom budućem spasenju utemeljenom na novom savez, ponovnom sakupljanju Židova u njihovu vlastitu zemlju (ali ne prije prolaska kroz sud koji bi razlučio ovce od jaraca). Govorio je o obnovi hrama, štovanju i obećanoj zemlji te o otkupljenju i pročišćenju Izraela koji tamo živi (33,11 34 36,25-31 37 40-48). Slikovito je opisao sud kako pada na narode koji prelaze u jedan završni napad protiv Izraela prije tisućgodišnjeg kraljevstva i na kraju toga, ali je ukazao i na obraćenje naroda (16,53sl.) te predvidio da će mnogi narodi zatražiti utočište kao ptice pod krasnim cedrom, Mesijom (17,22-24).

RJEČNIK

Jehezk-el (Ezekijel) = Bog će se jačati (ili Neka Bog se jaća).

hazak = tvrd, silan, jak

Hizki-ja (Ezekija) = Jahve je sila moja

Egzegeza:

Pogl. 1: Ezekijel, koji je u ekstazi, prenesen 592. g. na obalu kanala na jugu Babilona. Tamo vidi veliki oblak pješčane oluje koja stiže sa sjevera. Sjever je, pak, bio dom babilonskih bogova (Izaija 14, 13). U oblaku vidi pokretno prijestolje. Gospodin se suočio i porazio babilonske bogove na njihovom terenu. Nosači prijestolja nalikuju babilonskim čuvarima hrama jer su postali njegovim robovima.

Pogl. 2 Čuvar: ovo poglavlje se često pogrešno razumije ako se tumači iz novozavjetne perspektive. Pravednik je čovjek koji drži zakon, koji je bezprijekoran što se tiče religioznih obaveza. Riječ je o poslušnosti i o uspjehu, a ne o opravdanju u novozavjetnom smislu. Ako taj čovjek pada u grijeh, njegova prošla pravednost ili pobožnost neće biti uzeti u obzir, a on će umrijeti preuranjeno – u ovom slučaju on će biti ubijen od babilonaca. Takva će biti i sudbina proroka ako na vrijeme ne upozorava izraelce. Ovaj slučaj nije u istoj kategoriji kao novozavjetni vjernik čiji položaj (spašen) ne može biti poništen. To se može primijeniti u području stige. Ovo čini Pavao u 1 Kor 10 – upozorava slušateljstvo da ako čine istu stvar kao izraelci u SZ-u, Bog će ih kazniti fizičkom smrću. Pavao ne misli o večnoj sudbini, nego o krajnjem discipliniranju neposlušnih vjernika.

Pogl. 17: Novo Davidovo kraljevstvo: tu imamo alegoriju o libanonskom cedru (Davidova dinastija) sa optužnicom protiv posljednjeg davidovaca Sidkije, koji se uzda u Egipat a ne u Gospodina. Ali sve nije izgubljeno, jer će mladica od mesijanskog cedra rasti i prestići sva ostala stabla (odnosno kraljevstva). Babilonski orao će voditi u izgnanstvo vrh cedra, ali Bog će odlomiti drugu mladicu i nju posaditi na izraelsku planinu (Sion). Ova mladica će rasti u moćno stablo pod kojim će se sve ptice skloniti (aluzija na narode za vrijeme milenija).

Pogl. 21: Pravedni kralj: ch. 21 nam kaže da će Bog odnijeti krunu i turban od nepravednog vladara (Sidkija) (ili i turban glavnog svećenika) . Ove institucije će ostati u ruševinama dok ne dođe Mesija (21,27). usp. Post 49,10.

Pogl. 40-48: **HRAM:** govori o obnovljenom hramu i narodu obnovljene zemlje, gdje živi u dodijeljenim plemenskim regijama. Svrha hrama je da to bude mjesto gdje se Bog može sresti s predstavnicima grešnog svijeta. Čini se kao da će se Izraelci pobrinuti za svećeničku službu, koja se isto tako, iako je grešna, mora podložiti pravilima hrama. Mesija će očito imenovati zastupnike koji će biti odgovorni za slavljenje i službu u hramu. Prema nacrtu prikazanom u Ezekielu, hram se nalazi izvan grada. Grad je mjesto gdje Mesija vlada i živi sa svojom proslavljenom Crkvom.

Hram je savršen, i zbog toga je utjelovljenje svetosti Boga. Zato je to bilo rečeno Ezekielu kako bi prenio sve detalje prognanima u Babilon, te kako bi oni bili posramljeni zbog svojih grijeha. Izraelskim plemenima dani su konkretni detalji za točan plan.

Iako su ova poglavlja napisana u apokaliptičnom stilu, i prepuna su simbolima, ona impliciraju na neizbježno ispunjenje bez obzira na ono što će ljudi učiniti. Dakle, nema nikakvog uvjetnog aspekta. Iako se simboličko

tumačenje može zasigurno (neizravno) primijeniti na Crkvu, postoji i poruka za Izrael koja se morao doslovno ispuniti. Mnoga proročanstva u Starom zavjetu imaju dvojako ispunjenje. Moguće je da su se neki aspekti proročanstva ispunjavali kada su se prognanici vraćali i gradili drugi hram. Drugi se pak aspekti odnose na eshatološki kontekst i na Tisućugodišnje kraljevstvo.

U knjizi Otkrivenja vidimo ispunjavanje navedenog. Posljednje poglavlje se odnosi na Tisućugodišnje kraljevstvo. Naravno; još uvijek nije potpuno jasno kako se nebesko odnosi prema zemaljskom, te kako se Crkva odnosi prema Izraelu. Oboje su uključeni u Tisućugodišnje kraljevstvo jer, u suprotnom slučaju, uskrснуće ne bi imalo nikakva smisla.

Za neke ekzegete, postoji problem prenošenja doslovnih žrtava za grijeh za vrijeme milenijuma. Prema njima, te žrtve su spomeničke narave, ali čini nama se da je to nevjerovatno. Ovaj problem se temelji na pretpostavci da su predstavnici naroda, koji idu u hram, nanovorođeni kršćani. To očigledno nije slučaj (vidi Zah 14,16-21). Ovo gledište je također utemeljeno na nesporazum što se tiče Okr. 21,9- 22,5. Nažalost takozvani "prihvaćeni tekst" je dodao sasvim neopravdano izvornom tekstu "I narodi (koji su spašeni) će hoditi "u njegovu svjetlu", zemaljski će kraljevi donijeti u nj svoju "raskoš" (citirano od Iz. 60,3). Fraza "koji su spašeni" nije u izvorniku. Ovaj odlomak je sigurno dodao bizantski prepisivač koji nije želio priznati postojanje milenijuma u NZ. Starozavjetna perspektiva ne mora biti pokristijanizirana na taj način.

Pogl. 47,13-23: **GRANICE SVETE ZEMLJE:** 'Ovako govori Jahve Gospod: Ovo su granice u kojima ćete podijeliti zemlju u baštinu među dvanaest plemena Izraelovih — Josipu dva djela. Svakom će od vas pripasti podjednako od zemlje koju se zakleli dati vašim ocima, a vama će pripasti u baštinu. Ovo su, dakle, granice zemlje: na sjeveru, od Velikoga mora put Hetlona (Adluna?) do Ulaza u Hamat: Sedad, Berota (Breitan?), Sibraim (Sefarvaim?), između kraja damašćanskog i hamatskoga, i Hacer Enon, prema granici hauranskoj. Granica će se, dakle, protezati od mora do Hacer Enona (Cezareja Filipi), kojemu je na sjeveru kraj damašćanski i hamatski — sjeverna strana. Istočna strana: između Haurana i Damaska, između Gileada i zemlje izraelske, pa Jordanom kao granicom. Prema istočnomu moru do Tamara — istočna strana. Južna strana: prema jugu od Tamara do Meripskih voda i Kadeša pa potokom prema Velikom moru — južna strana, prema jugu. A zapadna strana: granica je Veliko more pa do nadomak Ulaza u Hamat — zapadna strana."

Bez sumnje, problematična točka je sjeverna granica: ta će se granica proširiti,

čini se, od točke 15 km sjeverno od Tira, na obalu, sve do Cezareja Filipi (danas Banjas), preko (južni) Ulaza u Hamat (tj. tamo gdje počinje dolina Beka'a danas)*. Ona slijedi staru granicu Salomonskog kraljevstva. Druge granice slijede otprilike granice sadašnje Izraelske države. *Protezanje sjeverne granice sve do *sjevernog* ulaza u Hamat se temelji na nesigurnom identificiranju Hamata sa gradom Lebo-Hamat nad Orontem (v. Aharoni).

Problematična tumačenja:

Novo Davidovo kraljevstvo

U 17. poglavlju nalazimo alegoriju o libanonskom cedru (Davidovoj kući) sa zadnjim osudama posljednjih ljudi Davidove loze (a to je Sidkija koji se više oslanjao na Egipat nego na Jahvu). No, nije sve bilo izgubljeno jer je izrastao izdanak s vrha mesijanskog cederskog stabla da bi nadmašio sva ostala stabla (kraljevstva). Babilonski orao će odnijeti krunu (krošnju) cederskog stabla u zatočeništvo ali će Bog otkinuti drugu grančicu i zasadit će je na visoravnima Izraela. Ta će grančica izrasti u veoma moćno stablo pod čijim će granam sve ptice naći utočište (narodi za vrijeme milenija).

21. poglavlje — pravovaljani Kralj — ovo poglavlje govori da će Bog odstraniti krunu opakog kneza Sidkije i mitru (turban) velikog svećenika. Ove institucije velikog svećenika i kralja će ostati u ruševinama sve do dolaska čovjeka koji je postavljen od Boga (Mesija) koji će si prisvojiti te funkcije (21,32 — Postanak 49,10). Značajno je da će svećenstvo i kraljevstvo pripadati njemu (Mesiji). U međuvremenu njegov protivnik (Sotona) će se i dalje prikazivati u nekolicini antikrista. Jedan je od njih bio babilonski kralj spomenut u Izaiji, a sada kralj Tira spomenut u Ezekijelu 28,11. Svaka od ovih poruka nije toliko upućena njima već konačnom utjelovljenju antikrista i u konačnosti samom Antikristu.

Analiza sadržaja: Knjiga je podijeljena u dva dijela, svaka ima po 24 poglavlja. Prva polovina prvenstveno obrađuje pad Jeruzalema i kraj Judina kraljevstva. Druga polovina se tiče preporoda i obnove naroda. Knjiga se može analizirati kako slijedi:

1. Sud nad Jeruzalemom i Judom (1,1-24,27)
 - a) Poziv proroka (1,1-3,21)
 - b) Pad grada i države (3,22-7,27)
 - i) Četiri odglumljena proroštva o Jeruzalemu (4,1-5,17)
 - ii) Proroštvo protiv brda Izraelova, sjedišta

- idolopoklonstva (6,1-14)
- iii) Pogrebna pjesma o propasti Jude (7,1-27)
- c) Kazna za idolopoklonstvo (8,1-11,25)
 - i) Viđenje o 4 odvratnosti izvođene u hramu (8,1-18)
 - ii) Viđenje o stanovnicima ubijenih od božanskih osvetnika (9,1-11)
 - iii) Viđenje o Jeruzalemu uništenom sredstvom ognja (10,1-22)
 - iv) Viđenje o unutrašnjem stanju grada i Gospodnjem odlasku od njega (11,1-25)
- d) Izvjesnost i uzroci Judine propasti (12,1-19,14)
 - i) Slikovite djelatnosti koje prikazuju upad i izgnanstvo (12,1-20)
 - ii) Proroštvo i njegove zloupotrebe (12,21-14,23)
 - iii) Usporedba o vinovoj lozi (15,1-8)
 - iv) Alegorija (slikovit prikaz) o siročetu (16,1-63)
 - v) Usporedba o lozi i dva orla (Nabukodonozor i faraon Hofra) (17,1-24)
 - vi) Božja pravda pokazana u Njegovu postupanju s pojedincima (18,1-32)
 - vii) Alegorija o dva lava (Joahaz i Jojakim) i lozi (19,1-14)
- e) Skori kraj države i grada (20,1-24,27)
 - i) Pregled Izraelove nevjernosti i čuvanja (20,1-44)
 - ii) Božji osvetnički mač će kazniti Izraela (20,45-21,32)
 - iii) Sudit će se grijesima Jeruzalema u talioničkoj peći (22,1-31)
 - iv) Alegorija o Oholi (Izrael) i Oholibi (Juda) (23,1-49)
 - v) Znaci o završnoj opsadi Jeruzalema (24,1-27)
- 2. Sud nad narodima (25,1-32,32)
 - a) Amon, Moab, Edom i Filisteja (25,1-17)
 - b) Tir (26,1-28,19)
 - i) Proroštvo o razaranju Tira (26,1-21)
 - ii) Pogrebna pjesma o propasti Tira (27,1-36)
 - iii) Pad kneza Tira (28,1-19)
 - c) Sidon (28,20-26)
 - d) Egipat (29,1-32,32)
 - i) Opustošenje i obnova Egipta (29,1-16)
 - ii) Egipat će biti predan Nabukodonozoru kao nagrada za njegove usluge (29,17-21)

- iii) Razaranje Egipta i njenih saveznika (30,1-19)
- iv) Faraonova moć će biti skršena (30,20-26)
- v) Alegorija o silnom cedru (31,1-18)
- vi) Pogrebna pjesma za faraona, zmaja (32,1-16)
- vii) Pogrebna pjesma za faraonov silazak u Šeol (32,17-32)

3. Budući blagoslov — Novi savez: Izraelovo pročišćenje, obnova i vječni mir te svjetovna obnova (33,1-39,29)

- a) Prorok: njegova uloga u pripremi za novi vijek (33,1-33)
- b) Kraljevski dom: sebični pastiri (vođe) Izraela i Dobri pastir (34,1-31)
- c) Zemlja: Izrael će bi obnovljen i načinjen plodonosnim (35,1-36,38)
 - i) Neprijateljski Edom će biti poharan (35,1-15)
 - ii) Izrael će biti uzvišen i blagoslovljen (36,1-15)
 - iii) Predočenje načela otkupljenja (36,16-38)
- d) Narod: uskrsnuće suhih kosti Izraela: ponovno sjedinjenje Jude i Izraela (37,1-28)
- e) Mir: Gospod će braniti Izrael od Gogovih upada (38,1-39,29)
 - i) Upad Izraela na kraju tisućgodišnjeg kraljevstva preko nežidovskih sila te njihovo završno uništenje (38,1-23)
 - ii) Upad u Izrael tek prije tisućgodišnjeg kraljevstva (39,1-29)

4. Prizori tisućgodišnjeg kraljevstva — Viđenje o obnovljenoj zajednici: novi hram i novi zakon (40,1-48,35)

- a) Opis novog hrama (40,1-43,27)
 - i) Područje novog hrama s njegovom dvorištima i prostorijama (40,1-42,20)
 - I) Dvorišta, zidovi i trjemovi (40,1-49)
 - II) Hramsko zdanje i unutrašnje svetište (41,1-26)
 - III) Prostorije za svećenike (42,1-20)
 - ii) Povratak Gospoda u hram (43,1-12)
 - iii) Žrtvenik i opskrbe za posvetu hrama (43,13-27)
- b) Svećeništvo i prinosi (44,1-46,24)
 - i) Služitelji u hramu (44,1-31)
 - ii) Udio zemlje za svećenike, levite i kneza: dužni prinos knezu (45,1-17)
 - iii) Žrtve za blagdane i druge propisne svetkovine (45,18-46,24)

c) Podjela zemlje (47,1-48,35)

i) Životvorni potok potječe iz hrama (47,1-12)

ii) Granice i podjela Svete zemlje (47,13-23)

iii) Udio plemena, svećenika, grada i kneza (48,1-35)

2. DANIEL

(Dani-El: Bog je moj sudac) kao knjiga se ne nalazi u podjeli hebrejskog SZ-a određenoj za proroke (nego među spisima) te je bliže apokaliptičkoj vrsti književnosti nego uobičajenom proroštvu. U povijesnom kontekstu Izgnanstva možemo ju opravdano proučavati. Sastoji se od dva dijela: pogl. 1-6 (osim pogl. 2) sadrže slijed povijesnih izvješća o Danielu i njegovim drugovima, dok pogl. 7-12 predstavljaju 4 velika viđenja koja je vidio Daniel. Danielova knjiga predočuje obilježja mudraca koji umije tumačiti snove. Drugi bi podijelili knjigu na sljedeći način:

1. Poruka nežidovima (napisana na aramejskom): Nežidovska će se sila jednog dana dokrajčiti.

2. Poruka Židovima: Božji narod će se konačno izbaviti te će kraljevati nad svim drugim narodima.

H. L. Ellison ističe da uporaba dvaju jezika može ukazivati na činjenicu da je knjiga prevedena na aramejski barem stoljeće nakon što je sastavljena, te da su se određeni dijelovi hebrejskog teksta zagubili te su zamijenjeni aramejskim prijevodom kojeg nije snašla takva sudbina.

Cilj je knjige odgovoriti na pitanje: Koliko vremena više moraju potrajati patnje izabranog naroda? U odgovoru na to pitanje Bog kaže da neće biti samo 70 godina (kako je prerekao Jeremija — 25,11-14 29,19), nego 70 x 7 godina. Cilj je ovog proroštva da će se narod unaprijed upozoriti i neće biti zatečen, niti neće izgubiti svoju vjeru već će shvatiti da je sve ovo dio Božjeg nauma.

U pogl. 7 nalazimo prvo spominjanje Sina Čovječjega koji prima diljem svijeta vlast od Oca, istovremeno kad se izabrani narod opravdava i obnavlja. U pogl.12 nalazimo jedno izričito upućivanje na uskrsnuće što je između ostalog odgovor na problem naknade za mučenike koji nikad nisu bili opravdani za svoga života.

Kritični problemi: Obično odgovara vremenu 6. stoljeća pr.Kr. za vrijeme izgnanstva. Međutim prva osoba, koja je ustvrdila da je Danielova knjiga bila napisana u vrijeme Antioha (IV.) Epifana (i stoga neproročka), bio je Porfirije (3.st. nakon Kr.), koji je bio zloglasan protukršćanski promicatelj, koji je radio

za Rimsku državu želeći ozloglasiti kršćane u vrijeme Decijeva progonstva. Naslov njegovog djela je *Protiv kršćana*. Jedan židovski pisac srednjovjekovnog razdoblja ustvrdio je da je Knjiga o Danielu bila krivotvorena kako bi podržala poimanja tjelesnog uskrnuća. U novije vrijeme dolazi do probuđenja takvih sumnji od strane kritičara koji unaprijed poriču mogućnost proricanja budućnosti (ne vjeruju u mogućnost proricanja budućnosti).

Prigovori: 1. Ako nijedno od Danielovih proroštava nije bilo po naravi proricanje, teško je shvatiti kako je knjiga ušla u kanon, jer je ispunjenje proroštva bilo nužan preduvjet za razlikovanje između lažnog i pravog proroka. Ako prihvatimo da je knjiga povijesno netočna, onda bi ovo bilo još jedan razlog za njeno neuključivanje u kanon.

2. Tvrdi se da je Knjiga o Danielu puna povijesnih nepravilnosti i stoga ne bi mogla biti napisana od pisca šestog stoljeća.

a) Tvrdi se da se Dn.1,1 sukobljava s Jr.25,1 što se tiče datuma opsade Jeruzalema, ali oba pisca gledaju na to s druge točke gledišta: jedan s gledišta Izraelca, a drugi s gledišta Babilonca. U Izraelu je kraljeva prva godina (djelomična ili potpuna) bila ubrojena poput našeg sistema kao njegova prva godina kraljevanja, dok je u Babilonu njegova prva godina bila njegova prva potpuna godina (nije se ubrajao neki dio godine).

b) Izraz "Kaldejski" za označavanje svećeničkog reda, misle neki, ukazuje na kasnije vrijeme, ali nam Herodot kaže da je upotrebljavan na ovaj način već u Kirovo vrijeme.

c) Nabukodonozorova bolest: tvrdi se da u povijesti nema upućivanje na ovo, što je netočno. Na to upućuju Babilonski svećenik imenom Beros (koga navodi Josip Flavije), Abiden (koga navodi Euzebije) te Babilonski izvještaji koje je otkrio jedan glasoviti arheolog. U ovoj bolesti, koja je poznata u psihijatriji kao boantropija, bolesnik si zamišlja da je krava ili bik te jede travu.

d) Belšazar i Nabonid: po Danielu je Balšazar bio kralj Babilona u vrijeme njegova pada. Povijesni izvještaji kažu da je Nabonid bio zatvoren u Teimiju i te tako bio bez mogućnosti kretanja. Istina je da je Belšazar bio suvladar tijekom većeg vremena kraljevanja Nabonida i da se pod njegovom upravom dogodila obrana Babilona. Bio je Nabukodonozorov "sin" (pod značenjem "unuk").

e) Identitet Darija Medijca: Darije je dinastički naziv koji ima značenje Krotilac. Vjerojatno označava Astijaga. Bio je posljednji Medijski kralj i onaj kojeg je porazio Kir. Njega je Kir imenovao za podaničkog kralja ili suvladara nad Babilonom.

3. Mjesto Knjige o Danielu u kanonu: ovo ne zahtijeva kasno pisanje, nego samo otkriva da nije bio smatran prorokom u uobičajenom smislu. Nije djelovao kao posrednik između Boga i savezne zajednice.

4. Jezik pisanja: već je bilo pokazano da je vrsta aramejskog jezika upotrijebljena u Danielu bila ta koja se razvijala u 7. stoljeću u dvorovima i uredima činovnika te koja je kasnije bila u širokoj upotrebi. Hebrejski jezik ove knjige je slična jeziku kojim su pisane ove knjige: Ezekiel, Hagaj, Ezra i Ljetopisi. Perzijske riječi su, koje se nalaze u knjizi, su staroperzijske. Grčke riječi, koje se nalaze u knjizi, došle su zbog dodira s grčkim naseobinama i s plaćenicima, od kojih su neki vojevali u bitci kod Karkemiša, znatno prije Aleksandrovih osvajanja.

Povijesna pozadina: Daniel je bio doveden u Babilon 605.g. za prvog protjerivanja. Izgnanstvo je potrajalo 48 godina (597-538.g.), a vjerojatno se odnosi na Jeremijino proroštvo o 70 godina, na vrijeme dok je hram ostao u ruševinama (587-515.g.). Za vrijeme ovog razdoblja Židovi su prihvatili aramejski kao svoj prvi jezik.

Književna vrsta: Kako smo već rekli, Knjiga o Danielu je pretežno apokaliptična. Ovo se može odrediti na sljedeći način:

1. Sastoji se od viđenja koja su dana na način kako su se dogodila, a nisu sažeta kao u uobičajenom proroštvu.
2. Otkrivenje dolazi kroz znakove, bilo tumačene (ovan i jarac, Dn.8), ili još netumačene (žena obučena suncem, Otk.12).
3. Budućnost Božjeg narod je pretkazana u odnosu na (nežidovske) narode i ispunjena s dolaskom Mesije.
4. Upotrijebljen je stil proze, a ne poezije (obično u proroštvu).

Egzegeza: Tumačenje Danielovih viđenja:

1. **Nabukodonozorovo viđenje:** predstavlja četiri naredna imperija koja se po snazi postepeno smanjuju. Danielovo zanimanje usredotočuje se na posljednji imperij u njegovu oživljenu obliku. Četiri su imperija:

- a) Babilonija (606-539)
- b) Medo-perzija (539-331)
- c) Grčka (Aleksandar Veliki) (331-323 + 323-68)
- d) Rim

i) u prvom obliku (68 pr. Kr.-476 n. Kr.)

ii) u oživljenom obliku, savez 10 europskih naroda ili savez nad kojim vlada desetorica (Dn.2,42 7,23,27).

2. **Viđenje o jarcu i ovnu:** jarcac predstavlja Aleksandra Velikog. U Dn. 8,8 imperij je podijeljen u 4 dijela, dodijeljena četvorici Aleksandrovih generala. Pisac brzo prelazi do proučavanja o imperiju Seleukovića što ga najviše zanima. Mali rog je Antioh Epifan koji progoni svete. Zemlja divote je Izrael: zvijezde su narod Božji; Knez je Bog; 2300 večeri i jutara je razdoblje 171-165.g. za vrijeme kojeg su pogani oskvrnuli hram.

3. **Viđenje o četiri nemani:** Dn 7,9-14: označava kraj dominacije nežidova i početak izraelske obnove, kojom vlada Mesija, koji će također postati vladar svijeta. Ovo nam pomaže da sagledamo kontekst iz Otkrivenja 20,4. Odnosi se na sjednicu nebeskog koncila, rukovođenu samim Bogom koji donosi važeću presudu (7,22). Proglašena je presuda u korist Izraela. To naravno podrazumijeva i Crkvu koja će vladati s Kristom. Odsada unaprijed on će provoditi svoju vladavinu nad Izraelom i cijelim svijetom uz pomoć svojih sluga, Crkve.

4. **Viđenje o sedamdeset tjedana:** Daniel je za vrijeme tzv. babilonskog izgnanstva izraelskog naroda upitao Boga koliko još vremena treba proći do uspostave mesijanskog, odnosno Božjeg kraljevstva. Bog Danielu šalje anđela Gabriela s odgovorom: *Sedamdeset je sedmica (70 x 7 godina) određeno tvom narodu i tvom svetom gradu, da se dokrajči opačina* (tj. do obraćenja Izraela), *da se stavi pečat grijehu* (tj. da se grijeh dokraja obuzda; vidi Otk 20,1-3), *da se zadovolji za bezakonje* (tj. križ Židovima postaje djelatan tek nakon Kristovog povratka; vidi Zah 12,10; Otk 1,7), *da se uvede vječna pravednost* (što zahtijeva istinsku unutarnju moralnu promjenu; vidi Jer 31,33-34), *da se stavi pečat viđenju i proročkim navještajima* (kazne i opominjanje neće više biti potrebni kad ljudi više ne budu griješili), *da se pomaže Svetinja nad svetinjama* (radi se o posljedicama koje će nastati po svemu navedenom o obnovljenom posvećenju Hrama; vidi Ez 40,1-4; Iz 4,2-6). *Znaj i razumij: od časa kad izađe riječ* (edikt Artakserksa Dugorukog iz 445/ 446. godine pr. Kr.): *'Neka se vrate i neka opet sagrađe Jeruzalem'* pa do Kneza Pomazanika (ulazak Mesije u Jeruzalem na Cvjetnu nedjelju): *sedam sedmica, a onda šezdeset i dvije sedmice* (49 godina izgradnje Jeruzalema s njegovim zidinama i 434 godine — sveukupno 483 židovske godine od po 360 dana, ili 476 naših godina) — *i bit će opet sagrađeni trg i opkop* (tj. cijeli grad), *i to u teško vrijeme. A poslije šezdeset i dvije sedmice* (krajem 69. sedmice), *bit će Pomazanik* (tj. Mesija) *pogubljen, ali ne za sebe* (neki prijevodi: *ostat će bez potomstva*, što je za Židove tragedija; vidi Iz 53,8). *Narod kneza koji će doći*

razorit će Grad i Svetište (rimski general Tit razorio je Jeruzalem 70 po Kr.); *svršetak im je u propasti, a do svršetka rat, i pustošenje* (to se odnosi na razdoblje između pada Jeruzalema i početka 70. sedmice: vidi Matej 24,6). *On će* (tj. vjerojatno diktator Europe, Titov nasljednik; nastavak Rimskog carstva u drugačijem obliku) *sklopiti savez s mnogima* (tj. sa većim dijelom židovskog naroda pod vodstvom Antikrista, lažnog mesije) *za jednu sedmicu* (sedam godina); *a u polovici sedmice* (tri i pol godine) *prestat će žrtva i prinos* (ukinut će hramske obrede i uspostaviti obožavanje samoga sebe), *na vrhu Hrama bit će grozota pustoši* (idolski kip koji uzrokuje pustošenje) *sve do svršetka* (do dolaska Mesije), *dok se pustošenje* (Božji sud i velika nevolja) *ne obori na pustošnika*. (Antikrist koga će Isus pogubiti o svom dolasku: vidi 2 Sol 2,8). Navodili smo tekst iz Daniela 9,24-27.

5. Veliko viđenje o vremenu gnjeva: poglavlje 11 je u mnogo vidova detaljnije izlaganje pogl. 8 ali s naglaskom na spletke, saveze i sukobe između kraljeva juga (Ptolomejevići) i kraljeva sjevera (Seleukovići). Razdoblje se proteže od vremena Kira II (559-530) sve do događaja koji neposredno prethode ustanovljenju mesijanskog kraljevstva (2,44-45). Redci 1-35 tog poglavlja odnose se na sukobe i napetosti između Sirije i Egipta (misli se na ostatak carstva Aleksandra Velikog pa do dana Antioha IV. Epifana – Sirijskog kralja – i bitkama Makabejaca). No od 36 redaka dalje, spominju se događaji koji se sasvim određeno odnose na svršetak. Redci 40-45 govore o reaktiviranju Egipta i Sirije (s ruskom potporom?) (usp Ez 39). Tijekom sukoba, Izrael, koji se nalazi u sredini, je napadnut od kralja sjevera, što izrokuje intervenciju Mesije (v. Okr 19). Redci 36-40 istog poglavlja govore o antikristu (tj. o lažnom Mesiju), koji će biti za ovo vrijeme vladar Izraela.

Višak dana između kraja nevolja i početka Tisućgodišnjeg kraljevstva (1336 minus 1260) vjerojatno je vrijeme kada će se izvršiti razni sudovi. Ovo objašnjava zašto će osoba koja postigne 1336 dana biti blagoslovljena: već bi položila ispit jer nije bila izlučena tijekom sudova.

Pojedinosti:

Dn 11,2: tri kralja su (nakon Kira II koji je u ono vrijeme bio kralj): Kambiz, Pseudo-Smerdis i Darije I Histaspis. Četvrti je kralj Kserkso I koji je preuzeo neuspješan pohod protiv Grčke.

stih 3: Kralj je Aleksandar Veliki.

stih 4: Podijeljeno je njegovo kraljevstvo među njegovim generalima.

stih 5: Kralj juga je Ptolemej I Soter. Knez je Seleuk Nikator koji se pridružio Ptolemeju I za poraz Antigona (bitka kod Gaze u 312.g.).

stih 6: U 252.g. Antioh II Theos je, nakon sklapanja saveza s Ptolemejem II, oženio njegovu kćer Bereniku. Zavidna prva žena (Laodika) truje Bereniku i njezina sina. Sin Laodike (Seleuk II) nedugo zatim napada Ptolemeja II koji je nazad u Egipat donio priličan plijen ali nije uspio iskoristiti svoju pobjedu.

stih 9: Upućuje na protunapad Seleukovića.

stih 10: Seleuk II i Antioh III bore se za upravu Izraela, no Antioh doživljava velike gubitke 220.g. u bici kod Rafije.

stih 12: Ptolomej IV oskvrnjuje hram ali je ubijen kad je pokušavao ući u njega. Povlači se u Aleksandriju i odande započinje jedno veliko progonstvo Židova (40. 000 je ubijeno jer se nisu podvrgnuli idolopoklonstvu te je samo 300 ljudi dobilo pravo držati svoja građanska prava).

stih 13: Kada Ptolemej V dolazi na prijestolje, Antioh se vraća na čelu velike vojske.

stih 15: Antioh opsjeda ili Gazu ili Sidon gdje se sklonio velik broj Egipćana nakon poraza u bitci kod Paniona.

stihovi 15-16: Jedan egipatski protunapad u Izraelu promašuje zaustaviti Antioha koji ulazi u Jeruzalem.

stih 17: Naslućujući Rimsko uplitanje Antioh sklapa dogovor s Ptolomejem time što udaje svoju kćer Kleopatru; to se događa 194.g. kod Rafije. Međutim Egipćani nisu pod dojmom te opet počinju boj.

stih 18: Antioh upada u Malu Aziju gdje osvaja slijed obalnih gradova (otočje) no 190.g. odlučno ga je pobijedio Rimski konzul Lucije Kornelije Scipion.

stih 19: U pokušaj dobiti novac platiti za svoj vojni napor pljačka neki hram te je ubijen.

stih 20: Seleuk IV šalje i plaća zastupnika svoga državnog upravitelja Heliodora da upadne u hram u Jeruzsalem, ali ga je u tome spriječila nadnaravna prikaza. Potom je Heliodor ubio Seleuka.

stih 21: Antioh IV Epifan, skromna porijekla, prisvaja prijestolje od Demetrija.

stih 22: Antioh je u bitci kod Peleuzija porazio Židovskog velikog svećenika Oniju III ili Ptolemeja VI.

stih 24: Osvojio je sve tvrđave u Egiptu osim Aleksandrije i podijelio plijen svojim pristašama.

stih 25: Upućuje na Antiohov pohod protiv Ptolemeja VI. Lažno mu se prikazuje prijateljem ali kasnije pljačka Egipat. Na povratku žestoko udara Židove (stih 28).

stih 29: Završava se njegov drugi Egipatski pohod u poniženju kada ga je sreo Rimski konzul koji mu je dao priliku pobjeći.

stih 30: Rimski flota ga prisiljava da se povuče. Vraća se u Izrael gdje poduzima pohod protiv Židova no šteti one koji se izdaju i sramote.

stihove 31-35: Upućuje na pohod vjerskog progonstva protiv Židova (odražavano u Heb 11,35-39).

stih 36: se odnosi na Antikrista ili lažnog Mesije koji će biti vladar Izraela za ono vrijeme.

stih. 40 Nastavlja gdje stih 35 prestaje, s progonstvom Židova u kasnijem vremenu (velika nevolja) što dovodi do dolaska Mesije i ustanovljenja Njegova kraljevstva.

Analiza sadržaja:

1. Povijesni uvod (1,1-2,4a)

2. Razdoblje nežidovske hegemonije predstavljene pod četiri imperija (2,4b-7,28)

a) Nabukodonozorov san o velikom liku (2,1-49)

b) Zlatni lik: ispit za Danielovu vjeru u užarenoj peći (3,1-30)

c) Nabukodonozorovo viđenje o visokom drvetu: Bog upravlja ljudskim kraljevstvima (4,1-37)

d) Belšazarova gozba: kralj čini obijest te je kažnjen; njegovo kraljevstvo pada (5,1-31)

e) Daniel u lavljoj jami: Darije u ulozi vjerska progonitelja (6,1-28)

f) Viđenje o četiri nemani, o Vječnome i o Sinu Čovječjem: sukob Krista s Antikristom (7,1-28)

3. Obnova hebrejskog naroda (8,1-12,13)

a) Ovan, jarac i mali rog: Perzija protiv Grčke (8,1-27)

b) Proroštvo o sedamdeset sedmica: kada će se vratiti kraljevstvo Izraelu (9,1-27)

c) Posljednje viđenje (10,1-12,13)

i) Bitke u nebeskim mjestima (10,1-21)

ii) Aleksandar Veliki i njegov svršetak (11,1-4)

iii) Suparništva između Ptolemejevića i Seleukovića (Egipat i Sirija) (11,5-20)

iv) Antioh Epifan: neprijatelj Božjeg naroda (11,21-35)

v) Vladavina lažnog mesije te napad kralja juga (11,36-45)

vi) Obnova i uskrsavanje naroda Izraela (12,1-13)

RAZDOBLJE IV: PROROCI POSLIJE IZGNANSTVA

Nakon početnog poleta izgnanika, po njihovu povratku, uslijedilo je jedno teško razdoblje. Suparništvo između onih koji su se vratili i onih koji su ostali, nesigurna politička situacija i nedovoljne žetve potisnule su u pozadinu pitanje o gradnji hrama koji je bio nužna popratna okolnost njihovoj budućoj radosti.

1. HAGAJ

(svečan) i Zaharija su 520.g. nastupili kao proroci koji žele potaknuti narod da poduzmu važan zadatak gradnje hrama. Kako su njihovu poruku upravitelj Zerubabel i veliki svećenik Jošua prihvatili povoljno, uspjeli su pokrenuti nastavak rada. Malodušnike Hagaj uvjerava da će ponovnu gradnju hrama uslijediti razdoblje velike radosti i blagostanja za vrijeme kojega će zajednica otkupljenih živjeti sa Zerubabelom kao tipom Mesije usred naroda (2,23). Konačno upućivanje je na tisućgodišnji hram i Mesiju koji će prebivati među njima. Ovo također govori o sudu Božjem nad bezbožnim svjetskim silama, a i o blagoslovu koji čeka narode koji će se vratiti Bogu.

Povijesna pozadina: Nakon povratka iz izgnanstva postavili su 536. g. temelje hrama, no to je sve što su uspjeli napraviti. Neprijateljski raspoloženi susjedi upotrebljavali su svakojaka podbadanja kako bi zaustavili rad i time je 50.000 židovskih izgnanika, koji su se vratili, postalo ravnodušnim glede nastavka zadatka ponovne gradnje hrama. Bog dakle šalje Hagaja kako bi ih pokrenuo iz njihove tromosti. Njegov agent je Zerubabel, koji pristaje uz Izraela te kompromitira svoj položaj kao perzijski guverner i dobiva obećanje obrane (2,20, usp. Ezra 5,4)

Komentar: Prema babilonskom Talmudu u hramu za vrijeme Zerubabela nedostaje pet stvari koje su bile dio prvoga hrama: 1) slava *šekine*, 2) sveta vatra, 3) kovčeg zavjeta, 4) urim i tumim, 5) duh proroštva.

RJEČNIK

Hagai = svečan (dijete koje je dovelo svoje roditelje do svečanog položaja)

hag = blagdan (plesanje u krug)

hug = krug

Hug Ivri = hebrejski kružok

Analiza sadržaja:

Poglavlje 1

1. Ukor o ravnodušnosti (1,1-4)
2. Poziv na ozbiljno razmišljanje (1,5-6)
3. Božja kažnjavanja Izraela (1,7-11)
4. Poslušnost naroda (1,12-15)

Poglavlje 2

1. Ohrabrenja na gradnju (2,1-5)
2. Obećanje buduće slave (2,6-9)
3. Čisto i nečisto u levitskim postupcima (2,10-14)
4. Primjena ovih istina (2,15-19)
5. Božji budući blagoslovi za Zerubabela (2,20-23)

2. ZAHARIJA

(*Zehar-ja*: Jahve pamti), suvremenik s Hagajem (usp. Ezra 5,1 6, 14), bio je prorok i svećenik. U deset viđenja koja on predstavlja, središnja je tema uklanjanje prepreka obnovi Jeruzalema što će se zbiti za mesijanskog razdoblja. Pogl.9-14 koja su vjerojatno bila napisana kasnije, drugačija su u prizvuku te nemaju jasno povijesno upućivanje. 12 se pogl očito bavilo. Slugom patnikom iz Izaije 53.

Povijesna pozadina: Kada je 521.g. na prijestolje došao jedan novi perzijski imperator, Darije (I.) Histaspis, Hagaj i Zaharija su pretpostavili da ukazi prijašnjih imperatora nisu bili na snazi te pobudili svoje narodnjake da opet preuzmu zadatak. Zerubabel i Jošua, upravitelj i veliki svećenik, vodili su u ponovnoj gradnji. Tatnaj, perzijski namjesnik područja zapadno od Eufrata, zaustavio je ponovo rad istragom, no Darije je potvrdio izvorni Kirov ukaz. No, židovski je narod u međuvremenu postao bezvoljnim i mislio je da događaji ukazuju kako Bog više ne djeluje. Hagaj i Zaharija su pokušali probuditi narod od njihove ravnodušnosti. Narod se odazvao i završio gradnju 516.g., 6. godine Darijeva kraljevanja.

Egzegeza: Viđenja podrobno: Ova su bez sumnje imala primjenu na vrijeme Zaharijino, ali su ukazali onkraj toga na jedno konačno ispunjenje u posljednjim vremenima. Tema je pročišćavanje naroda u svrhu izvršavanja jedne slavne buduće službe, čemu slijedi slikovita krunidba Zerubabela kao tipa Mesije.

1. Konjanici nas podsjećaju na veljaču 519.g. kada je sve bilo u miru za kraljevanja Darija. Oni predstavljaju duhove Božje koji čuvaju svijet (1,7-17

13,9: Otk. 6, 1-9). To predstavlja tišinu pred olujom ali i Božju izviđačku stražu prije nego što pusti slijed događaja koji trebaju dovesti do suda nad narodima i do obnove Izraela.

2. Rogovi i kovači predstavljaju poganske sile koje se moraju pobijediti tako da se Izrael može ponovo uspostaviti (2,1-4 12,3-4; Dn.7,8; Otk. 13). Kovači su posrednici Božji koji su prouzročili pad poganskih moći.

3. Mjeračko uže. Mjerenje se vrši s obzirom na vraćanje naroda (2,5-9: Otk. 11,1 Ezk. 41,13).

4. Jošuina odjeća. Jošua je predstavnik naroda koji se mora pročistiti od njihovih grijeha, tako da se može obnoviti te izvršiti svoje pravo zvanje (3,1-9 12,9-13,1).

5. Svijećnjak i masline predstavljaju pravo zvanje naroda da budu svjetlo za poganske narode (5,1-4 13,1-6 Otk.10,9-11). Posredno ispunjenje je bilo u osobama Zerubabela i Jošue, religioznim i laičkim predstavnicima Boga, koji su bili kanali kroz koje je Božja milost bila upućena narodu.

6. Žena u košari. Narod mora biti oslobođen od svojih grijeha učinjenih za vrijeme izgnanstva u nečistoj zemlji (5,5-11 Otk.18). Ove grijehe treba odnijeti nazad u Babilon i ostaviti tamo u mjestu gdje su ih najprije pokupili.

7. Bojna kola predstavljaju posrednike Božje koji izlijevaju Njegove sudove na neprijatelje Izraela (6,1-8 9,11-17 Otk.6,1-9). Dva brda su bili gora Morija i Maslinska Gora koje dijele dolinu Jehošafata.

U Zah 6,9-15 Zaharija je bio upućen da stvori krune od srebra i zlata te da ih donese od Babilona. Ovaj događaj je sažeo osam noćnih vizija i njihovu svrhu u jedan dio: kneževski darovi koji dolaze od dalekog Babilona trebaju biti predokus bogatstva naroda, koje treba doći u Jeruzalem nakon što Mesija (Izdanak) izgradi tisućugodišnji hram, sjedne i počne vladati nad svojim prijestoljem te bude svećenik (6,12-13). Ovo pridaje dublje značenje izvještaju o posjetu Maga koji su nosili darove u Matejevom Evandelju. Isti Gospod, koji je pomagao u građenju drugog hrama, treba vladati kao svećenik i kralj.

Poglavlje 7 predstavlja pregled prošlosti naroda i poglavlje 8 otvara izgled mesijanskog spasenja. Oba počinju od rasprave o postu, pitanju koje je bilo postavljeno 518.g.

Poglavlje 8: Prvih 8 poglavlja Zaharije je imao na umu hrabrenje za rekonstruiranje hrama. Posljednjih 6 poglavlja bave se događajima daleko od vremena proroka i vjerojatno ih je napisao u kasnijem dobu. Izraelski narod je

bio pod medoperzijskom vladavinom (pogl. 1-8), zatim pod grčkim jarmom (pogl. 9-10): u budućnosti ima biti pod rimskom hegemonijom (pogl. 11); a narodna povijest treba biti izvještena do kraja o posljednjim danima (pogl. 12-14).

Pogl. 9 govori o osvajanjima Aleksandra Velikoga (r. 1-8), r. 9-10 su redci koji govore o Mesiju (o prvim i drugim dolaskom), a r. 11-17 govore o pobjedama Makabejaca.

Poglavlja 9-11 govore o novoj zemlji, o Mesiji i ponovnom uspostavljanju Izraelu te o njihovu oslobođenju i povratku. Opisana je i izdaja pastira (11,13).

9,8-10,12: odnosi se na Kristov prvi i drugi dolazak, bez ijednog ukaza na rascjep razdoblja Crkve.

Pojedinosti: 9:11-17 se odnosi na makabejsko razdoblje. Redak 13 govori o grčkoj vojsci protiv koje će se boriti Bog (165. g.). U vrijeme pisanja proroštva Grčka je predstavljala prijetnju perzijskom carstvu (vidi također 2 M 10,29-31).

10,10: Egipat i Asirija predstavljaju sve zemlje gdje je Izrael raspršen.

11,1-17 se odnosi na događaje koji okružuju Kristov prvi dolazak, koji rezultira izgnanstvom naroda. Redak 15 nas vodi vladavini antikrista, bez obzira na razdoblje Crkve.

10. redak se odnosi na kraj Izraela kao suverene države (70. g.). Nepoštivanje Saveza dovodi Izrael u (ne)milost drugih naroda.

11. redak se odnosi na trojicu vođa koji su odbačeni. Vjerojatno se radi o Jonatanu, Šimunu i Elazaru koji su bili židovski vođe u vremenu pobune protiv Rimljana 70. g. Ova se proroštva odnose na uništenje države Izrael te, u daljoj budućnosti, na dolazak antikrista (lažnog Mesije — o njemu se govori u redcima 16 i 17) i poraz koji će mu Mesija nanijeti uoči svog povratka.

Glava 12-14 se bavi detaljima o tome koji će događaji prethoditi povratku Mesije: posljednja politička drama i obraćenje Izraela, izgleda da će se pojaviti u samom, krajnjem momentu. U zaključku se vidi koje situacije i stanja će pripadati mileniju.

Poglavlja 12-14 opisuju apokaliptičkim izrazima nevolje i slavu Jeruzalema u posljednjim danima. Narodi će napasti Jeruzalem koji će pak izbaviti Bog te postati mjestom spasenja i radosti što će Gospod dati svom narodu te postati izvorom spasenja za sve narode. Ova poglavlja također obrađuju Mesiju: obnovu doma Davidova (12); iščekivanje poniznog i miroljubivog kralja (9,9-10), a i proroštvo o Onome koji će biti proboden (12,10); ratničku teokraciju (Božja vladavina) (10,3-11,3), a i jednu u kojoj će hram odigrati

ulogu kao u Ezekielovoj knjizi (14).

Pojedinosti: 12,10 Kada su uništene invazijske vojske, Bog će se vratiti duhovnim sadržajima koji se moraju postaviti u samom Izraelu.

12,11 Plač i žalost Hadad-Rimonskog se odnosi na žalost koja slijedi smrt Jošije u borbi. On je imao samo 39 godina, Jeremija je za njega napisao tužaljke, i službeno je označen dan za godišnjicu kad će se tugovati.

13,7 se odnosi na Božjeg srodnika: to je čvrsta postavka Kristovog božanstva.

14 glava govori o jasnom porazu Izraela, ali uz intervenciju Mesije kako bi preokrenuo ishod.

14,4: učinci potresa: dizanje Zemljine kore uzrokovano potresom će ostaviti Jeruzalem jednom vrstom razvođa, neprestani izvori će teći iz grada prema istoku i zapadu da natope žednu zemlju. Potres će možda otvoriti golema podzemna vrela i nove rijeke će teći u Mrtvo i Mediteransko more. Ovo se podudara s Ezekijelovim proročanstvom. Jordanska dolina će stvoriti podlogu za veliko more u unutrašnjosti zemlje, koje će dosizati do svih naselja Jeruzalema. Tako će grad slavnog kralja postati morska luka svijeta — trgovačko središte za sve narode .

14,20 Sve što je bilo upotrijebljeno za druge svrhe biti će sada upotrijebljeno za Gospoda. Razlika između čistog i nečistog će biti ukinuta, jer će cijeli narod biti nanovo rođen. Neće bit više trgovaca — tj. neće bit više dvoličnosti, spletkarenja.

Značajno je da je Zaharija često citiran u NZ-u (Mt.21,4-5 27,9 26,31 Mk. 14,27 i Iv.19,37) što se tiče Mesijina prvog dolaska te u knjizi Otkrivenja što se tiče Njegova povratka.

RJEČNIK

Zekarja = Jahve se sjeća

zikaron = pamćenje

ani zoker = ja se sjećam

mazkir (mazkira) = tajnik (ona koji podsjeća)

mazkeret = uspomena

Analiza sadržaja:

PRVI DIO (pogl.1-8)

1. Uvod (1,1-6)

a) Vrijeme i pisac (1,1)

b) Poziv na pokajanje (1,2-6)

2. Osam viđenja (1,7-6,8)

- a) Konjanici u gaju mirte (1,7-17)
 - b) Četiri roga i četiri kovača (1,18-21)
 - c) Mjerenje tlocrta Jeruzalema (2,1-13)
 - d) Čišćenje velikog svećenika (3,1-10)
 - e) Svijećnjak i masline (4,1-14)
 - f) Leteći svitak (5,1-4)
 - g) Žena u košari (5,5-11)
 - h) Bojna kola suda (6,1-8)
3. Krunjenje Jošue (6,9-15)
4. Održavanje postova (7,1-8,23)
- a) Pitanje (7,1-3)
 - b) Pouka primijenjena od povijesti (7,4-14)
 - c) Naumi Božji za blagoslov Izraela (8,1-23)
- DRUGI DIO (pogl.9-14)
5. Prva poruka (9,1-11,17)
- a) Pobjede Aleksandra Velikog (9,1-8)
 - b) Mirno kraljevanje Mesije (9,9-10)
 - c) Pobjede Makabejaca (9,11-17)
 - d) Blagoslovi doneseni kraljevanjem Mesije (10,1-12)
 - e) Odbijanje pastira (11,1-17)
6. Druga poruka (12,1-14,21)
- a) Svjetske sile protiv Jeruzalema: nežidovski upad u Izrael (12,1-14)
 - b) Zemlja i narod pročišćeni (13,1-6)
 - c) Pastir ubijen; Ostatak (13,7-9)
 - d) Povratak u slavi (14,1-5)
 - e) Kraljevstvo Mesije (14,6-21)

3. MALAHIJA

(moguće bezimen naziv: Moj glasnik). Neki bi tu čak vidjeli upućivanje na Ezru! Knjiga jasno spada u vrijeme Perzijskog imperija (1,8), kada je bio sagrađen hram (1,10 3,1.10). Knjiga podrazumijeva da im je Ezra već saopćio zakon, od kojeg su pak kasnije odlutali. Situacija slično održava stanje s kojim se trebao susresti Nehemija 433.g. kada se vratio iz Perzije, kako bi preuzeo svoj položaj kao upravitelj Jeruzalema. Pod Nehemijom još nije bila izvedena obnova jer su bile očite zloupotrebe koje je pokušao dokrajčiti Ezra. Ovo su bile zloupotrebe:

- 1) svećenici su zanemarili svetost hrama i njegove obrede (Neh.13,1-9),
- 2) narod je bio popustljiv u donošenju desetina i žrtava (Neh.13,10-13),

3) savezni narod je sklapao brak s nežidovima (Neh.13,23-28).

On sjedi sa svojim suvremenicima i sluša njihove prigovore, uvjerava ih o njihovoj nevjernosti ali da ne izgubi svoju proročku vlast. Zbog toga što su prekršili savez, Bog je obvezatan da im sudi, ali će popustiti ako se Njegov narod okrene od njihovih zlih putova. Na kraju objavljuje da će božanska kazna doći naglo, no pravedni se neće trebati bojati jer se Bog brine za Svoj vlastiti narod (3,16-17 4,2-3). Knjiga završava s podsjetnikom da moraju ostati vjerni zakonu Mojsijevu te s proroštvom o povratku Ilije kao zadnje opomene prije Dana Gospodnjeg.

Egzegeza:

1,1: Proročanstvo (dosl. teret) znači "pretskazanje ovog što se grozi, sudnja obavijest."

1,11: ovo je najprjeporniji redak u knjizi. Ukoliko se glagol prevodi u sadašnjem vremenu (a tako se mora prevesti budući da nedostaje hebrejski glagol, a uostalom ovako redak i dobiva najbolji smisao) tada implicira da su se žrtve prinosile među nežidovima. Znači li ovo priznanje ispravnosti poganskih religija (Djela 10, 35)? Ne nužno; možda Bog tek govori da ga barem pogani poštuju (koliko god to oni krivo činili), i to prije svega Perzijanci, za razliku od Izraelaca. Drugi pak redak tumače kao da govori o nežidovima koji se obraćaju na judaizam, a već su prinosili duhovne žrtve. Kako god bilo, redak govori o vremenu kada će nežidovi prinositi Bogu prihvatljivu žrtvu po Isusu Kristu. Ignacije i drugi crkveni oci, iz drugog stoljeća, držali su kako se redak odnosi na žrtvu mise (mnoštva)!!!

2,5-7: Ovaj odlomak nam daje uvid u svećeničku službu u Izraelu. Svećenici, kao glasnici Gospodina, moraju biti izvor znanja i podučavanja. Oni moraju pobuditi u narodu poštovanje prema Gospodu i vratiti mnoge od njihovih grijeha.

2,11 Što misli Bog o mješovitim brakovima. Oni su u biti nevjernost prema savezu, dakle nevjernost prema Bogu. Ako su sklopljeni, oni moraju biti razkinuti (vidi 1 Kor 7,10-16).

2,15-16: ovaj odlomak nam daje uvid u brak kao ugovor sklopljen od dvije stranke, pred Gospodinom kao svjedokom. Vjernost je prema ugovoru temelj braka, pa je zbog toga i Gospodin uključen.

3,2: Gospodin u glasnik saveza odnose se na istu osobu. Budući da je prethodnik ove osobe bio Ivan Krstitelj, ova božanska osoba mori biti Krist (Mesija), a to je snažno svjedočanstvo za Kristovo božanstvo.

3,16: Bog čini jasnu razliku u Izraelu između bogobojaznih i nominalnih

vjernika (pravednici i nepravednici).

4,1: vatra, kao simbol suđenja, se vidi često u Bibliji. Aluzija na strnjiku nam kaže, da će nevjernici biti uništeni iznenada. U Mt 13,40 je riječ o kukolju (nepravedni Židovi) koji se skuplja i baca u oganj. U Bibliji ima također aluzija na stabla koja su posječena i bačena u oganj (vidi propovijedanje Ivana Krstitelja i usporedbu o trsu).

4,2: Predskazivanje Mesije — mesijanska zora. "Sunce pravednosti" može se prevesti kao "moja spasonosna moć, koja će izlaziti na vas kao sunce i koja će prenositi izlječenje kao sunčeve zrake".

4,5: Ivan Krstitelj nije bio Ilija (prema svom vlastitom svjedočanstvu), ali je bio onaj sličnog duha i slične moći.

4,6: vjerojatno znači "vratiti dijete natrag k vjeri njihovih (pobožnih) predaka."

4,7: Ovo proročanstvo se ispunilo: Ilija je došao i pripremio narod (vidi svoje evangelizacijske kampanje u Izraelu i u Samariji). Ovaj ostatak Gospodin je naknadno postedio, kad je dolazio sud na Jeruzalem 70. g. poslije Krista. Isus je stvarno došao do njegovog hrama, ali to je bilo samo djelomično ispunjenje (vidi Otkrivenje za konačno ispunjenje).

Analiza sadržaja:

1. Natpis (1,1)
2. Gospodnja ljubav za Izrael (1,2-5)
3. Grijesi svećenika i naroda (1,6-2,9)
4. Brak i razvod (2,10-16)
5. Skori sud (2,17-3,6)
6. Zadržane desetine (3,7-12)
7. Dolazak Mesije (3,13-4,6)

PROROCI

PROROK	DATUM	KRALJ
KRALJEVSTVO djelatnosti		

Rani, nepisevši proroci

Samuel	1050-1000	Šaul, David	ujedinena
Ilija (Elija)	870-852	Ahab, Ahazja	Israel
Elizej (Eliša)	852-798	Joram, Joaš	Israel
Mihaja	853	Ahab	Israel

Pisevši proroci iz razdoblja izraelskih i judejskih kraljeva

Joel	810	Joaš-Uzija	Juda
Amos	760	Jeroboam II	Israel
Jona	760	Jeroboam	Israel
Hošea	760-722	Jeroboam II-Hošea	Israel

PAD SJEVERNOG KRALJEVSTVA (722)

Izaije	740-700	Uzija-Ezek-Manas	Juda
Mihej (Miha)	740-687	Jotam-Ezekija	Juda
Sefanija (Cefanja)	640-610	Jošija	Juda
Jeremija	627-587+	Jošija-Jojakin	Juda
Nahum	630-612	Jošija	Juda
Habakuk	600	Jojakim	Juda

PAD JUŽNOG KRALJEVSTVA (587)

Pisevši proroci od razdoblja izgnanstva

(Daniel)	604-535
Ezekiel	592-570
Obadja	587
Haggai	520
Zaharija	520

KRONOLOGIJA

Šešonkov (vjerojatno Raamses III) pohod po Palestini

Osorkon I. faraon (925-889)

Tabrimon kralj Damaska (1 Kr.15,18)

Ben-Hadad I. kralj Damaska (900) (1 Kr.15)

Probuđenje Asirije

Ašurnasirpal II. (883-856)

Slabost Egipta u 9. st. i prvoj polovici 8.st.

Ahab i saveznici tuku Šalmanasara III. kod Karkara. ILIJA

Ben-Hadad II. kralj Damaska (1 Kr.20)

Meša kralj Moaba. ELIZEJ

Šalmanasar III. prima danak od Jehua

Ben-Hadad III. kralj Damaska. JOEL

Adad-nirari III. prima danak od Izraela (805)

Ilija umro

Asirija slaba AMOS, HOŠEA. Poziv IZAIJE. JONA.

Tiglat-Pileser III. (Pul) svuda pobjedonosan

Masovna protjerivanja pobijedenih naroda

Pul prima danak od Menahema

MIHEJ

Pul osvaja Galileju. Danak od Ahaza

Resin i Pekah opsjedaju Jeruzalem

Poziv na Pula koji osvaja Damask i ubija Resina

Sanherib upada u Judu. Danak plaćen.

Vjerska obnova

Poganstvo oživljeno. Manaše odveden u zarobljeništvo u Babiloniji

Propadanje Asirije

Vjerska obnova. SEFANIJA, JEREMIJA, NAHUM

Uspón silne babilonske dinastije. Jošija ubijen dok se suprotstavljao približavanju faraona Neka čiju vojsku su potukli Babilonci dok su dolazili u pomoć Asiriji.

Neko nadomješta Joahaza njegovim bratom Jojakimom

Nabukodonozor pobjeđuje Neka kod Karkemiša (605)

Pobuna Jojakima (604). Prvo babilonsko protjerivanje. Početak Jeremijina proroštva;

70 godina. DANIEL odlazi. HABAKUK prorokuje.

Drugo babilonsko protjerivanje. EZEKIEL odlazi.

Treće babilonsko protjerivanje. Sidkija osljepljen.

ASIRSKI IMPERIJ

TIGLAT-PILESER I. (1115-1077) izvodi niz pohoda uperenih na uvećavanje asirske hegemonije.

1100-940: Djelatnosti Aramejaca (Sirci) na jugu su obuzdali njegove pokušaje u tom pravac te ostavili Davida i Salomona slobodnim proširiti se u Aram (Sirija).

AŠURNASIRPAL II. (883-859) širi prema zapadu u nizu pohoda munjevitom brzinom što ga dovodi u sukob s Izraelom.

ŠALMANASAR III. (858-824) nastavlja politiku proširenja.

857.g. osvaja Karkemiš (koji upravlja glavnim fjordom preko Eufrata) i napada državu Bit-Adinija. Ovo uzrokuje saziv kraljeva na jugu koji su i sebi uočili prijetnju.

853.g. kralj Hamata i Hadad-Ezer Damaska oblikuju jedan protu-asirski savez od 10 kraljeva koji su izašli pred asirsku vojsku u neodlučnoj bitci kod Karkara (853). Po asirskim izvještajima, za ovu priliku Ahab je pribavio 2.000 izraelskih konjica i 14.000 pješaka.

841.g. raspada se savez te se usmjerava puna sila asirske vojske na Hazaela Damaska. Kada je propala opsada, Šalmanasar je prešao kroz Hauran do Libanona gdje je primio danak od vladara Tira, Sidona i od Jehua sina Omrijeva.

ADAD-NIRARI III. (805-782)

804.g. napada Damask gdje je vladao Hazael sin Ben-Hadadov II. Ovo je Izraelu omogućilo odmor od napada od Arama (2 Kr.12,17; 2 Ljet.24, 23 sl.)

796.g. mnogi su vladari ponijeli asirskom caru darove u priznanju njegove pomoći. Među ovima je bio Joaš iz Samarije. Asirski pothvat je izgleda omogućio Joašu da dobije natrag gradove na svojoj sjevernoj granici koje je ranije izgubio Hazaelu (2 Kr. 13,25).

ŠALMANASAR IV. (782-773) je nastavio pritisak protiv Damaska koji se ponašao kao tampon-zona između Asirije i kraljeva juga. Ovo je izgleda pomoglo Jeroboamu II. proširiti granice Izraela do Bekine doline (ulaz u Hamat, 2 Kr.14,25-28). JONA.

763.g. zbilo se pomračenje sunca (koban znak) što služi kao naglasak o propadanju Asirije.

TIGLAT-PILESER III. (PUL) (745-727): Razdoblje asirskog proširenja

742-740.g. Asirsko proširenje prema jugu.

738.g. guši se pobuna Uzije Jude (?) s Hauranom. Plaćen je danak.

Menahem iz Izraela također plaća danak kao i Hiram iz Tira. Kralj Izraela je trebao sakupiti 50 šekela srebra (cijena jednog sluga) od svakog vodećeg Izraelca kao otkupninu da spriječi protjerivanje (2 Kr.15,20).

732.g. Osvajanje Damaska.

734.g. Asirci marširaju primorjem (kroz Izrael) do Gaze, žele napasti njihova kralja

koji bježi u Egipat. Tiglat nadomješta Pekaha sina Menahemova Hošoom (2 Kr.15,30). Ovo je vjerojatno u odzivu na poziv u pomoć od Joahaza Jude protiv Resina Damaska i Pekaha Izraela. Joahazov danak je popisan u asirskim ljetopisima.

Izrael je bio napadnut i Hazor u Galileji razoren (2 Kr.15,29) te mnogi zatočenici odvedeni u izgnanstvo. Ahaz je morao prihvatiti vjerske obaveze (2 Kr.16,10sl.), s uvezenim žrtvenikom kao jednim znakom podaništva; drugi je bio lik cara poput onog koji je Tiglat-Pileser podignuo u Gazi.

726-722.g. ŠALMANASAR V. (726-722) je također izveo pohode na zapadu. Kada Hošea, poslušavši ponude pomoći od Egipta (2 Kr.17,4), nije platio godišnji danak, car je zaposjeo Samariju. Nakon 3 godine, dotle je Sargon II. stupio na prijestolje, grad je pao te je stanovništvo bilo protjerano u Gornji Eufrat i Mediju.

SARGON II. (721-705). Asirski natpisi 721.g. bilježe protjerivanje Sjevernog kraljevstva. Kada su stanovnici odbili plaćanje poreza Sargon je protjerao 27.270 stanovnika "s bogovima u koje su stavili svoju nadu."

Sargon poražava Egipćane u bitci kod Rafije. Usprkos tome Juda se još uvijek za podršku oslanjala na Egipat.

715.g. poražava Ašdod i Gat te tvrdi da je podčinio Judu (možda ubiranjem danka u zamjenu za neuplitanje).

714.g. je upao Elam te je Merodah-Baladan (Marduk-apal-idina II.) bio protjeran u močvare.

SANHERIB (704-681)

703-701.g. Merodah zauzima prijestolje Babilona i moli Ezekiju za pomoć (2 Kr. 20,12-19). Šabaka Egipta je, koji stavlja pritisak na Ezekiju, također u savezu. Izaija savjetuje protiv ovoga.

689.g. Merodah je istjeran i kasnije umire u Elamu.

701.g. maršira na jug prema Siriji, opsjeda Sidon i napada Aškelon zbog pobune. Također opsjeda Lakiš (2 Kr.18,13-14).

Moab je žrtva jednog asirskog napada (Kir ili Kerak je bilo središte Moaba, a bilo je i drugih gradova nanizanih uzduž Kraljevske ceste).

Asirci zatim kreću protiv Egipta koga pobjeđuju kod Eltekea.

Ezekija za ovog vremena plaća danak (2 Kr.18,14-16). Kasnije u istom asirskom pohodu Sanherib opsjeda Jeruzalem (nakon Ezekijina odbijanja daljnjeg danka?) no odjednom se mora povući (2 Kr.19,35-36).

Sanherib ponovno gradi opširno Ninivu upotrebljavajući Židovsku ropsku snagu.

ESARHADON (680-669)

Ugušena je babilonska pobuna. Slijed pohoda protiv Elamaca. Pritisak od Cimerana i Skita.

671.g. Egipat: građanski rat među suparničkim dinastijama dovodi do asirskog zaposjedanja 19 godina pod Esarhadonom. Uslijedila je privredna propast. Nabukodo-

nozor je kasnije upao u Egipat u potrazi za Židovima koji su tamo uspostavili povelike naseobine. U 2 Kr. 20 učimo da Asirija treba zarobiti Egipat.

AŠURBANIPAL (668-627)

667.g. pobunio se i Tirhaka ali ga je porazio Ašurbanipal. Trebalo mu je 3 teška pohoda i poraz Tebe (usp. Nah.3,8) da ponovno zadobije upravu nad Egiptom. S ovime je Asirija dosegla svoj najveći područni opseg.

Kazneni napadi na buntovnike u Tiru, Arvadu i Ciliciji doveli su Asiriju u dodir s još jednom silom uspona — Lidija, čiji je kralj Gig poslao poslanike u Ninivu tražeći savez protiv Cimerana.

Napadi arapskih plemena i obnova Manašeova vjerojatno su imali za cilj držanje otvorenim put do Egipta.

Pobuna uključujući Medijce (Međane), Babilonce i Elamce. Elamski glavni grad je poražen. Propadanje asirske sile na zapadu. Asirska vojska nije više uplitala u podršci mjesnih činovnika i poreznika. Ovo objašnjava uspon Jude pod Jošijom. Egipat se ponovno učvršćuje i Juda je kušana glede pouzdavanja u Egipat za podršku.

625.g. s usponom Babilonca Nabopolasara, Babilonci istjeruju Asirce iz Babilonije.

614.g. Babilonci se udružuju s Medijcima da osvoje Ašur (sjeverni glavni grad Asirije).

612.g. pada Niniva (ispunjenje proroštava Nahuma i Sefanije). Poplave su prodrle zidove (Nah.1,8) te je knez poginuo u plamenu.

609.g. i daljnje dvije godine, izdržavala se vlada pod Ašurubalitom II. u Haranu ali iz Egipta nije došla pomoć. 609.g. Neko II. je prekasno marširao kako bi spriječio pad grada Babiloncima i Skitima. Prestala je postojati Asirija (kao država) te su Babilonci zauzeli njezina područja. Naziv se još međutim upotrebljavao za označavanje njezinih bivših područja (Ezk.16,28 23,5-23).

BABILONSKI IMPERIJ

Nabopolasar povjerava babilonsku vojsku svom prijestolonasljedniku Nabukodonozoru. Izvodi nenadan napad na Karkemiš, razara grad i satira u prah egipatsku vojsku kod Hamata. Babilonci preuzimaju cjelinu Sirije ali ne još i Izraela (2 Kr.24,7).

Jojakim, podanik Nekov II., predaje se Babiloncima koji otimaju u Babilon židovske taoce uključujući Daniela.

605.g. NABUKODONAZOR postaje car nakon smrti svog oca Nabopolasara. Aškelon se još uvijek odupire podvrgavanju te je razoren (Jr.47,5-7).

601.g. Babilonci se bore protiv Egipćana ali s velikim gubicima na obje strane. Babilonci se povlače za ponovno opremanje svoje vojske. Za vrijeme odsustva Asirije, Jojakim prenosi svoju privrženost Neku II. (2 Kr. 24,1) i s time zanemaruje riječ Jeremije (Jr.27,9-11).

597.g. Nabukodonozor opet saziva svoju vojsku i napada Jeruzalem koji pada. Kralj

(Jojakin) je zarobljen i Sidkija imenovan mjesto njega (2 Kr. 24,10-17; 2 Ljet. 36,8-10).

596.g. Nabukodonozor maršira protiv Elama (Jr.49,34-38).

587.g. Sidkija se buni te se Babilonci vraćaju i razaraju Jeruzalem.

581.g. protjeruju više ljudi (2 Kr.25,8-21) ostavljajući jednu zavisnu pokrajinu pod Gedalijom.

567.g Babilonci upadaju u Egipat (Jr.46).

Amel-Marduk (Avil-Merodah) (562-560) pomiluje Jojakina (2 Kr.25, 27).

Neriglisar (560-556) izvršava ubojstvo svog prethodnika i izvodi pohod u Ciliciji protiv Lidije.

Labashi-Marduk (556). Posreduje između Lidije i Medije.

Nabonid (556-530) + Belšazar. Nevoljkost njegovog naroda da prihvate njegove obnove tjera Nabonida iz Babilonije. Izveo je pohode u Siriji i sjevernoj Arabiji gdje je 10 godina živio u Temi, dok je njegov sin Belšazar djelovao kao suvladar u Babilonu.

555.g. Kir se buni protiv svoga gospodara Darija (Asijaga) kralja Medije.

544.g. Nabonid se vraća u svoj glavni grad.

539.g. KIR osvaja Babilon time što skreće tok Eufrata. Belšazar je ubijen (Dn.5,30) i Nabonid izgnan.

530.g. Kirov ukaz.

POVRATAK ŽIDOVA

PERZIJSKI IMPERIJ

539.g. Kir osvaja Babilon te Darije Medijac postaje vladar ili potkralj grada, kao nagradu za svoje usluge (Dn.5,31). Darije je vjerojatno naziv koji je svrgnuti Medijski kralj Astijag primio od svog gospodara Kira. Kir izdaje ukaz koji ovlašćuje da se Židovi vrate u Jeruzalem i ponovo sagradi hram (Ezr.1,1-4).

Šešbasar je imenovan kao upravitelj (Ezr. 5,14).

538.g. jesen: obnova žrtvenika za prinošenje žrtava (Ezr.3,3).

537.g. proljeće: temelj položen za drugi hram (Ezr.3,8 5,16).

529.g. Kambiz nasljeđuje Kira (Dn.11,2).

522.g. Pseudo-Smerdis nasljeđuje Kambiza (Dn.11,2).

521.g. Darije I. (Histapis) postaje kralj Perzije (Dn.11,2 + Ezr.4,24).

520.g. Gradnja Drugog hrama (Ezr.6,15 Hag.2,15).

515.g. Veliki predstavnik (upravitelj) Zerubabel i veliki svećenik Jošua u službi.

Služba HAGAJA i ZAHARIJE.

486.g. Kserkso I. (Ahasver; Knjige o Esteri) postaje kralj Perzije (Dn.11,2).

480.g. Kserkssov pohod u Grčku (Dn.11,2). Poražen 480.g. kod Salamine.

465.g. Artakserkso I. nasljeđuje Kserksa. Protivljenje Samaritanaca ponovnoj gradnji

zidina Jeruzalema (Ezr.4,6).

458.g. Ezrino prvo poslanstvo (Ezr.7,7).

445.g. Artakserks I. ovlašćujući obnovu zidina Jeruzalema i stoga obnovu Izraela kao političkog entiteta.

Nehemijino prvo poslanstvo. (Neh.2,1 5,14).

Protivljenje Sanbalata (upravitelj Samarije), Tobije i Gešema.

Služba proroka MALAHIJE. Prije smrti Artakserksa I.:

438 Ezrino drugo poslanstvo i 433. Nehemijino drugo poslanstvo
i poticaj na obnovu Ponovljenog zakona (Neh.13,6).

423.g. Kserks II. nasljeđuje Artakserksa I. (Dugoruki).

423.g. Darije II. Noto nasljeđuje Kserksa II.

404.g. Artakserks II Mnemon nasljeđuje Darija II. Vrijeme Platonovo.

358.g. Artakserks III. Ohos nasljeđuje Artakserksa II. Vrijeme Aristotelovo.

338.g. Arsēs (Arso) nasljeđuje Artakserksa III.

336.g. Darije II. Kodoman nasljeđuje Arsēsa.

GRČKI IMPERIJ ALEKSANDAROV (331-323)

336.g. Aleksandar Veliki postaje kraljem Makedonije (Dn.11,3).

333.g. Njegovo osvajanje Sirije.

332.g. Njegovo zarobljavanje Tira i Gaze: ulaz u Egipat.

331.g. Osniva Aleksandriju.

323.g. Aleksandar umire u Babiloniji, došavši u svojim osvajanjima do Indije. Pri njegovoj smrti imperij se ne dijeli među njegovim sinovima nego među njegovim vojskovođama koji su bili poznat kao Diadohoi (nasljednici):

Kasandar dobiva Makedoniju, Grčku i Tesaliju;

Lisimah dobiva Trakiju, Kapodociju i sjevernu Malu Aziju (tj. sjeverna Turska);

Seleuk dobiva Siriju, Babiloniju i Mediju;

Ptolemej dobiva Egipat i Kipar;

Judeja dolazi pod gospodarenje Ptolemeja i njegove nasljednike (Lagidi) do 200.g. pr.Kr.

GOSPODARENJE LAGIDA NAD IZRAELOM

323.g. Ptolemej I. Soter se prepira s drugima o baštini.

312.g. Počinje razdoblje Seleuka (Seleukovići). Seleuk I. postaje kraljem Sirije.

300.g. U Ateni se osniva Epikurejska i Stoička škola filozofije.

283.g. Ptolemej II. Filadelf nasljeđuje Ptolemeja I. kao kralja Egipta. Nalaže

prevođenje SZ-a od hebrejskog na grčki (nazvan Septuagintom).

280.g. Antioh I. postaje kraljem Sirije.

261.g. Antioh II. ga nasljeđuje.

247.g. Ptolemej III. Euerget (Dobročinitelj) postaje kraljem Egipta. Nadmoć Egipta (Dn.11,7).

246.g. Seleuk II. postaje kraljem Sirije.

226.g. Seleuk III. kralj Sirije.

223.g. Antioh III. Veliki postaje kraljem Sirije.

Brojni pohodi većinom pobjedonosni (Dn.11,10).

217.g. Pobjeda nad Antiohom kod Rafije (Dn.11,11).

202-200.g. Ponovno osvaja Palestinu; opsjeda i osvaja Gazu (Dn.11,15).

200.g. Antioh poražava Skopu (Ptolemejev vojskovođa) kod Paniona.

199-198.g. Vraća se Skopa koji nalazi utočište u Sidonu. Skopa se predaje te Egipat gubi svoju hegemoniju. Judeja dolazi 200-142.g. pod hegemoniju Seleukovića (Sirija).

GOSPODARENJE SELEUKOVIĆA

222.g. Ptolemej IV. Filopator postaje kraljem Egipta.

205.g. Ptolemej V. Epifan nasljeđuje ga kao kralja Egipta.

187.g. Seleuk IV. postaje kraljem Sirije.

181.g. Ptolemej VI. Filometor postaje kraljem Egipta.

170.g. Antioh IV. Epifan zarobljava Jeruzalem.

167.g. Epifan satira Židovsku pobunu i oskvrnjuje hram.

164.g. Juda Makabej oslobađa Jeruzalem. Hram ponovno posvećen (što se odsada sjeća blagdanom Hanuke).

165.g. Antioh V. postaje kraljem Sirije.

162.g. Demetrije postaje kraljem Sirije.

152.g. Aleksandar Balas postaje kraljem Sirije.

147.g. Demetrije II. postaje kraljem Sirije te Ptolemej VII. Fiskon kraljem Egipta. Iste godine Rimski vojskovođa Mumije pobjeđuje i postaje Rimskom pokrajinom.

141.g. Tvrdava Akra u Jeruzalemu predaje se Šimunu. Kraj vladavine Seleukovića.

65.g. Sirija postaje Rimskom pokrajinom.

RIMSKI IMPERIJ

63.g. Pompej zarobljava Jeruzalem.

33.g. po.Kr. Isusov mesijanski ulazak u Jeruzalem. Kraj Danielove 69. sedmice.

70.g. Rimski vojskovođa Tit zarobljava i pljačka Jeruzalem.

476.g. Kraj Rimskog imperija kao takvog tada poznatog.

IZRAEL

Jeroboam I (931-910)

Nadab (910-909)

Baša (909-886)

Ela (886-885)

Zimri (7 dni)

Omri (885-874)

Ahab (874-853)

Ahazja (853-852)

Joram (852-841)

Jehu (841-814)

Joahaz (814-798)

Joaš (798-783)

Jeroboam II (783-743)

Zaharija (743)

Šalum (743)

Menahem (743-738)

Pekahja (738-737)

Pekah (737-732)

Hošea (732-724)

IZGNANSTVO U ASIRIJU

JUDA

Roboam (931-913)

Abijam (913-911)

Asa (911-870)

Jošafat (870-848)

Joram (848-841)

Ahazja (841)

Atalija (841-835)

Joaš (835-796)

Amacija (796-781)

Uzija (781-740)

Jotam (740-736)

Ahaz (736-716)

Ezekija (Hizkija) (716-687)

Manaše (687-642)

Amon (642-640)
Jošija (640-609)
Joahaz (609)
Jojakim (609-597)
Jojakin (598)
Sidkija (Cidkija) (598-587)
IZGNANSTVO U BABILONU

ASIRSKO CARSTVO

883-859 Ašurnasirpal II
858-824 Salmanasar III
(853 bitka kod Karkara)
823-811 Šamši-Adad
810-783 Adad-Nirari III
782-773 Salmanasar IV
772-756 Ašurđan
755-745 Ašurnirari V
744-727 Tiglat-Pilezer III
726-722 Salmanasar V
721-705 Sargon II
704-681 Sanherib
680-669 Asarhadon
668-630 Asurbanipal
629-612 Sinšariškun
(612 pad Ninive)
612-609 Asurubalit II
(609 pad Harana)

BABILONSKO CARSTVO

626-605 Nabopolasar
605-562 Nabokadnecar II
562-560 Avil-Marduk (Evil-merodak)
(562 ratnik zarobljenik, Jojakin, favoriziran od strane cara)
560-556 Nerglisar
556 Labaši-Marduk
556-539 Nabonid i Belšazar
(suvladar 549-539)
(539 pad Babilona)

PERSIJSKO CARSTVO

539-530 Kir

530-522 Kambiz
522-486 Darije
486-465 Kserkso
464-423 Artakserkso I Dugoruki
423-404 Darije II Notos
404-339 Artaksersi II Mnemon
339-338 Artaksersi III Ohos
338-336 Arso
336-331 Darije III Kodoman
331-323 Aleksandar Veliki

EGIPATSKO CARSTVO

945-715 Dinastia XX
945-924 Šošenk (Šišak)
716-664 Dinastia XXV
716-702 Sahabako (Šabaka)
702-690 Šebitku (Šabataka)
690-664 Tarharka (Tirhaka)
664-525 Dinastia XXVI
664-656 Tanvetamani (Tanutamen)
664-610 Psametik I
610-595 Neko II
595-589 Psametik
589-570 Apries (Hofra)

EGIPAT POD GRČIMA

332-323 Aleksandar Veliki
323-285 Ptolemej I Soter
285-246 Ptolemej II Filadelf
246-221 Ptolemej III Euerget
221-205 Ptolemej IV Filopator
205-180 Ptolemej V Epifan
180-145 Ptolemej VI Filometor
145 Ptolemej VII Fiskon
145-116 Ptolemej VIII
51-30 Kleopatra VII

SIRIJA POD GRČIMA

312-281 Seleuk I
281-261 Antioh I
261-246 Antioh II
246-226 Seleuk II
226-223 Seleuk III

223-187 Antioh III
187-175 Seleuk IV Filopator
175-164 Antioh IV Epifan
164-161 Antioh V Eupator
161-150 Demetri je I Soter
150-145 Aleksandar Balas
145-138 Demetri je II
138-142 Antioh VI
142-138 Trifon
138-129 Antioh VII
129-125 Demetri je II
128-123 Aleksandar II

RIMSKO CARSTVO

27-14 August (Oktavijan)
14-37 Tiberije
37-41 Kaligul
41-54 Klaudije
54-68 Neron
69-79 Vespazijan
79-81 Tit
81-96 Domicijan
96-98 Nerva
98-117 Trajan
117-138 Hadrian

Šešonkov pohod po Palestini

Osorkon I. faroan (925-889)

Tabrimon kralj Damaska

Ben-Hadad I. kralj Damaska (900)

Probuđenje Asirije

Ašurnasirpal II. (883-856)

Egiptova slabost u 9. st. i prvoj polovici 8. st. Ahab i saveznici pobjeđuju Šalmanasara III. kod Karkara. ILIJA

Ben-Hadad II. kralj Damaska (1 Kr. 20) Meša kralj Moaba. ELIZEJ Šalmanasar III. prima danak od Jehua; Ben-Hadad III. kralj Damaska. JOEL Adad-nirari III. prima danak od Izraela (805); Ilija umro

Asirija slaba AMOS, HOŠEA. Poziv IZAIJE. JONA

Tiglat-Pileser III. (Pul) svuda pobjedonosan

Masovna protjerivanja pobijeđenih naroda

Pul prima danak od Menahema

MIHEJ

Pul osvaja Galileju. Danak od Ahaza; Resin i Pekah opsjedaju Jeruzalem
Poziv na Pula koji osvaja Damask i ubija Resina
Sanherib upada u Judu. Danak plac'en.

Vjerska obnova

Poganstvo oživljeno. Manaše odveden u zarobljeništvo u Babiloniju; Propadanje
Asirije

Vjerska obnova. SEFANIJA, JEREMIJA, NAHUM

Uspón silne babilonske dinastije. Jošija ubijen dok se suprotstavljao faraonu Neki Čiju
vojsku su potukli Babilonci dok su dolazili u pomoć Asiriji.

Neko nadomješta Joahaza njegovim bratom Jojakimom

Nabukodonozor pobjeđuje Neka kod Karkemiša (605)

Pobuna Jojakima (604). Prvo babilonsko protjerivanje.

Početak Jeremijina proroštva o 70 godina. DANIEL odlazi. HABAKUK prorokuje.

Drugo babilonsko protjerivanje.

EZEKIEL odlazi.

Treće babilonsko protjerivanje. Sidkija osljepljen.

IZRAEL

Jeroboam I (931-910)

Nadab (910-909)

Baša (909-886)

Ela (886-885)

Zimri (7 dni)

Omri (885-874)

Ahab (874-853)

Ahazja (853-852)

Joram (852-841)

Jehu (841-814)

Joahaz (814-798)

Joaš (798-783)

Jeroboam II (783-743)

Zaharija (743)

Šalum (743)

Menahem (743-738)

Pekahja (738-737)

Pekah (737-732)

Hošea (732-724)

IZGNANSTVO U ASIRIJU

JUDA

Roboam (931-913)

Abijam (913-911)

Asa (911-870)

Jošafat (870-848)

Joram (848-841)

Ahazja (841)

Atalija (841-835)

Joaš (835-796)

Amacija (796-781)

Uzija (781-740)

Jotam (740-736)

Ahaz (736-716)

Ezekija (716-687)

Manaše (687-642)

Amon (642-640)

Jošija (640-609)

Joahaz (609)

Jojakim (609-597)

Jojakin (598)

Sidkija (598-587)

IZGNANSTVO U BABILONU

MALI HEBREJSKI RJEČNIK

Jo, Ja = Jahve (ime izraelskog Boga)

El = Bog (odnosi se na rod ili vrstu)

Amos = opterećen darovima

ani amus avoda = sam opterećen poslovima

omes, ma-amassa = teret

Hoše-ja = Jahve je spasenje (usp. Jehošua, Jošua, Ješua)

Hošia-na = molim, spasi nas!

Mi-ha-ja = tko je poput Jahve?)

Nahum = tješitelj. (vidi Menahem, Noah)

Nehemija = Jahve će biti moj tješitelj

Habakuk = zagrliti (molitvom)

Cefanja = Jahvino blago

Cafon = sjever (tamo gdje se sunce skriva)

cefunot = skrivena blaga

Hagai = svečan (dijete koje je dovelo svoje roditelje do svečanog položaja)

hag = blagdan (plesanje u krug)

hug = krug

Hug Ivri = hebrejski kružok

Izaija (Ješa-ja) = Jahve je spasenje,

Imanuel (imanu-El) = Bog s nama

im = sa

imanu = s nama (anahnu = mi)

necer = mladica

cemah = izdanak

Zekarja = Jahve se sjeća

zikaron = pamćenje

ani zoker = Ja se sjećam

mazkir (mazkira) = tajnik (ona koji podsjeća)

mazkeret = uspomena

Malahi = moj glasnik

Jirmija (Jeremija) = Neka Jahve bude uzvišen (tj. Neka Jahve obznani svoju veličinu)

rum = biti uzvišen (vidi piramidu)

ram = visina (Ramataim = dvostruka visina) vid. Avi-ram = uzvišen otac

Ramot = visina (od Rama)

Jehez-ek-el (Ezekijel) = Bog će jačati.

hazak = tvrd, silan, jak

Hizki-ja (Ezekija) = Jahve je sila moja

Jarav-am (Jeroboam) = Neka se narod umnoži

am = narod

Rehav-am (Reoboam) = proširenje naroda

Jo-šafat = Jahve je sudio

šofet = sudac (šofetim = suci)

Zedekija (Cidkija) = Jahve je moja pravednost

cedek (cidki) = pravednost (moja pravednost)

cadik = pravedan

Ezra = pomoć

Even Ezer = kamen pomoći (vid 1 Sam 7,12)

šalom = mir, harmonija